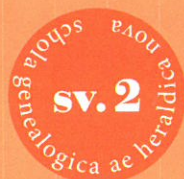

SBORNÍK

UČEBNÍCH TEXTŮ
KURZU PRO ZAČÍNÁJÍCÍ RODOPISCE

ČGHSP

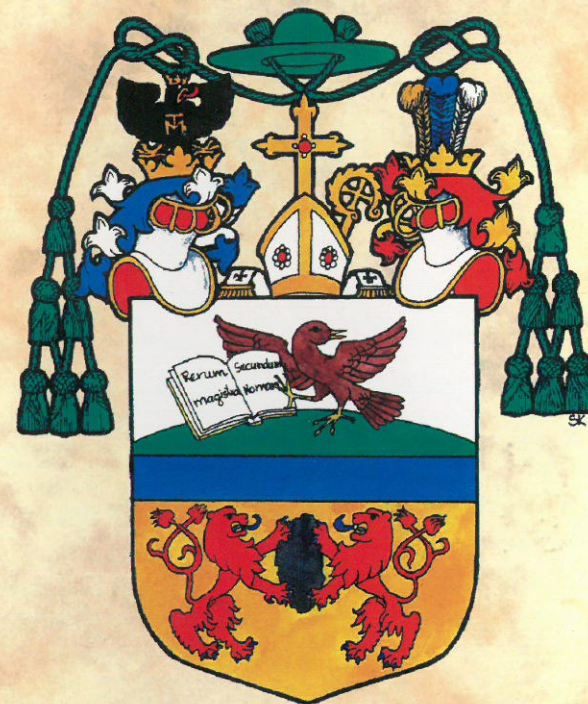

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze
právě vydala **Sborník učebních textů pro začínající rodopisce**,
obsahující v patnácti kapitolách základní informace
o genealogickém bádání.
V prodeji je v kanceláři společnosti za cenu 250 Kč.

GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ

Listy

číslo 2/2005
ročník XXV.

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

Obsah

Slovo na úvod	1
Jan Podhola	
ČLÁNKY A STUDIE	
Předci, rodina a prvních 100 potomků českého krále Karla IV. v letech 1241–1777	3
Jaroslav Honc	
Ferdinand Kindermann – osvícenský pedagog	41
Jan Podhola	
Můj pradědeček Štěpán Los, kostelník a starosvat v Řeporyjích, ve vzpomínkách Jindřicha Šimona Baara	49
Antonín Los	
ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI	
Návrh na Ex libris knihovny ČGHSP	61
Kurz pro začínající rodopisce a kronikáře 2005	62
Skončil dvanáctý kurz pro pokročilé genealogy	64
Projekt „GENEA 2003“ v roce 2005	65
ANOTACE, RECENZE, ZAJÍMAVOSTI	
Kladenský sportovní archiv	67
Archiv ŠKODA	68
Muzeum ŠKODA	70
IV. setkání rodu Tibitanzlů	71
Výstava k 200. výročí narození Adalberta Stiftera	72
11. konference archivářů ČR a genealogie	74
350 let litoměřické diecéze	91
Knižní novinka z jižních Čech	92
Výstava Soubor nejstarších listin Kláštera premonstrátů v Teplé	93
INZERCE	96

PŘEDNÍ STRANA OBÁLKY:

ZNAK VII. LITOMĚŘICKÉHO BISKUPA JANA FERDINANDA KINDERMANN, RYTÍŘE ZE SCHULSTEINU (1740–1801). AUTOR ZNAKU STANISLAV KASÍK.

Vážení přátelé,

s neúprosnou pravidelností probíhající roční cykly ukončily dobu dovolených a prázdnin, poznamenaných letos chladným a deštivým počasím. Tedy podmínkami ideálními pro bádání v archivech nebyť uzavření některých z nich, resp. právě těch, které bychom pro své bádání nejvíce potřebovali. Přesto většina z Vás zajisté nezahálela, stejně jako členové Správního výboru.

Dobu, kdy byla uzavřena kancelář Společnosti věnovali přípravě publikací, časopisu a novému kurzu pro začínající rodopisce. Zejména byla dokončena příprava publikace Sborník přednášek pro začínající genealogy a předána do tiskárny; takž v září bude možné uspokojit řady zájemců, kteří se na její vydání těšili a neustále dotazovali.

Do časopisu byl mj. zařazen v souvislosti s nedávno proběhlou celostátní anketou „Největší Čech“ a jejím vítězem starší článek PhDr. Jaroslava Honce o předcích a potomcích Karla IV. Kromě genealogického pohledu nám tak opět připomene i nutnost, že bychom měli být opatrní ve vydávání soudů o svém češtví a „jednoznačném“ původu našich předků. Dále je v části Anotace, recenze a zajímavosti zařazena zajímavá informace z proběhlé konference archivářů v Chrudimi. Lze jen litovat, že na obdobné konference konané každoročně a s tématy zajímavými organizovanou badatelskou veřejnost nejsou oficiálně zváni ti, kteří by za tuto badatelskou veřejnost mohli promluvit, ať se již jedná o naši společnost či Moravskou genealogickou a heraldickou společnost nebo Klub pro českou heraldiku a genealogii. Bez zajímavosti není ani článek o Muzeu a archivu fy. Škoda v Plzni, upozorňující na jeden z možných genealogických pramenů – seznamy zaměstnanců podniku.

Pozornost ze strany SV byla věnována i přípravě již tradičně pořádaného podzimního kurzu pro začínající rodopisce, o nějž byl v posledních třech letech velký zájem. Věřme, že se tento zájem projeví i v letošním roce, přes určité „nasycení“ v Praze a blízkém okolí. Alespoň dosavadní dotazy tomu napovídají.

Bez povšimnutí nezůstala i oblast přípravy nových výstav v příštím roce. V předstihu byly vybrány nové materiály z prací našich členů, které by výstavy obohatily o další ukázky rodopisných prací o významných osobnostech z minulosti našeho státu. Bohužel v některých případech se práce ukázaly jako povrchní a nedostatečné a vyžádaly si doplnění dalším bádáním v archivech.

Již v závěru si bohužel nemohu odpustit téměř evergreenový povzdech týkající se včasné úhrady členských příspěvků. Každoroční upozorňování v GHJ i na VH je oním pověstným házením hrachu na zed' a stále se ročně vyskytuje přes 200 členů, kteří příspěvky neuhradí v termínu a mnohdy ani po upomínce. Na druhé straně zbývající a převážná část členů své povinnosti plní a přispívá tak značným podílem k funkčnosti společnosti. Proto bych jim chtěl jménem svým i ostatních členů SV poděkovat.

Závěrem přeji všem členům společnosti mnoho zdraví a chuti do badatelské práce.

Jan Podhola

V letošním roce uspořádala Česká televize zajímavou soutěž pod názvem „Volte největšího Čecha“. Česká televize chtěla společenskou hrou probudit disuzi o osobnostech naší historie i současnosti, o jejich významu pro společnost, o hodnotách, které v současné době vyznáváme. Soutěž vzbudila velký zájem a o celonárodní anketě vyšlo již i několik knih. Lidé mohli volit dle své vůle nejvýznamnějšího člověka naší vlasti. Sympatické bylo, že nemuseli vybírat z nějakého daného výběru, ale mohli vybrat kohokoli, třeba svého dědečka nebo souseda. Hlasovalo se pomocí sms zpráv, elektronickou poštou i písemně dopisy. Českou národní zajímavostí bylo jistě vysoké umístění hrdiny Járy Cimrmana, který byl ovšem podle pravidel soutěže jako fiktivní osoba vyřazen. Dne 5. května byla vyhlášena první stovka nejúspěšnějších osobností, z prvních 10 pak lidé dále vybírali svého favorita. Konečné výsledky byly uveřejněny v přímém televizním přenosu 9. června 2005.

Nejúspěšnější desítka největších Čechů: 1. Karel IV., 2. Tomáš Garrigue Masaryk, 3. Václav Havel, 4. Jan Ámos Komenský, 5. Jan Žižka, 6. Jan Werich, 7. Jan Hus, 8. Antonín Dvořák, 9. Karel Čapek a 10. Božena Němcová. Vítězem se stal český král a římský císař Karel IV., což téměř nikoho nepřekvapilo. Zajímavé je jeho češství, o němž se po volbě samozřejmě mluvilo. Fakta z pohledu rodopisného jsou jasná. Studie Jaroslava Honce dokládá, že ze 64 jeho předků jich přišli z Čech nepocházelo.

*Socha Karla IV. v Mělníku
(Foto Karel Hejduk)*

V souvislosti s anketou o největšího Čecha Vám předkládáme studii Jaroslava Honce (1925–1999), která vyšla v září 1978 v Listech Genealogické a heraldické společnosti v Praze. Jistě Vás jeho zapomenutá práce i po letech zaujme.

Martin Slaboch

PŘEDCI, RODINA A PRVNÍCH 100 POTOMKŮ ČESKÉHO KRÁLE KARLA IV. V LETECH 1241–1777

† *Jaroslav Honec*

I když státnické a diplomatické poslání a úkoly ponechávaly císaři a českému králi Karlovi IV. jen spíše volný čas, nalézal příležitosti i ke svému kulturnímu vyžití a byl ve své době nejvzdělanějším panovníkem. Do dějin české literatury se zapsal jako autor latinského nedokončeného vlastního životopisu a spoluautor legendy o sv. Václavu a Pulkavovy české kroniky a celou řadou svých akcí a podnětů od založení university v Praze až po podporu humanismu a uvedení teoretického spisu Crescencia o rozvoji zemědělství. Karlova autobiografie, sahající jen do roku 1346 nám vykresluje citlivého mladého panovníka, sbírajícího první politické i vojenské zkušenosti ve složitých poměrech evropské politiky v Německu, Itálii a v českých zemích. Karel IV. se po pobytu na královském dvoře v Paříži (do r. 1330), v Lucembursku a v Itálii vrátil konečně 30. října 1333 do Prahy a vyjádřil prostě a jímavě lidsky svůj první český návrat slovy „...nenalezli jsme ani otce, ani matky, ani bratra, ani sestru, aniž koho známého. Také řeč českou jsme úplně zapomněli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili a rozuměli jako každý jiný Čech.“ Od té doby na rozdíl od otce – krále – cizince se Karlovi IV. stala země jeho matky Elišky Přemyslovny i jeho země a bylo jen otázkou času, kdy se při studiu dějin českého království a rodu Přemyslovců zaujme i o dějiny vlastního rodu. Když totiž po dvou prvních teologicky a filosoficky motivovaných kapitolách svého životopisu chtěl Karel IV. vysvětlit smysl svého díla, formuloval své kronikářské posláním shodně jako o staletí později František Vavák a desítky prostých českých kronikářů a rodopisců slovy: „Nyní chci vám psát o marném a nemoudrém životě mém a o počátku svého běhu světského, aby vám mohl sloužit za příklad ...Neboť také psáno jest: „Otcové naši vypravovali nám“. A ihned potom podal celostránkový přehled o svých předcích z otcovy strany, o svém narození, a o svých sourozencích, dále o svém příchodu do Paříže r. 1323 a o složitých příbuzenských vztazích svého rodu a francouzských králů Karla IV. a Filipa VI. z Valois. Karel IV. přitom nezachází do detailů a odkazuje čtenáře na soudobé kroniky, které genealogické souvislosti povýšily na osnovy svých vyprávění. Praktická živá genealogie v době Karla IV. nebyla ještě

degradována na prostou pomocnou vědu historickou, byla spíše „základní“ vědou historickou a nepominutelnou funkcí informátora ve složitých dynastických souvislostech doby, která bezostyšně podrobovala své sňatkové politice a vysoké celoevropské politice osobní přání a zájmy synů a dcer panovníků.

Dobrá úroveň znalostí o genealogii rodů, panujících v době Karla IV. v Čechách, Bavorsku, Uhrách a Francii, nezbytná ve své době a dnes naopak působící samoúčelně či úsměvně, iritující a přesto imponující, měla pochopitelně daleko do vědeckosti či poutavosti a Karel IV. se jí ve svém životopise zabývá jen v nezbytkové míře. Ne on, ale historiografové, či snad lze říci „geneografové“ jeho doby i dob pozdějších to byli, kteří měli povinně zaznamenat pro paměť všechny údaje o předcích, rodině a potomcích Karla IV. a každého panovníka. Jak se však ukáže, ne vždy tak učinili.

1. Předci císaře a krále Karla IV.

Každý genealog, sestavující rodový vývod, potvrdí, že historie je sice spravedlivá, ale i vrtošivá a že prolínání rodů s čilou geografickou mobilitou a rodů inertních patří ke genealogické realitě. Od konce 18. století, celé 19. a tím spíše 20. století je ve znamení změn bydlišť jednotlivých rodin a rodů a „věrnost“ rodnému sídlu a půdě jakoby zanikla, takže překlenutí období, kdy naši předkové byli omámeni možností volně se pohybovat a kdy současně matriky ještě neuměly původ nových obyvatel zaznamenat, je někdy úkol na celá léta pilné faktografické práce. Při šlechtické genealogii problém volného stěhování a změn přídomků byl při sestavování vývodů, rodokmenů či rozrodů rozhodujícím a ztěžujícím momentem od samého počátku, protože volnost změn sídla byla šlechtě přímo imanentní a určující a odlišující ji od mas, připoutaných k půdě podle zásady „glebae adscriptio“. Vývod Karla IV. ze 64 předků je klasickou ukázkou rodu s velkým územním rozptylem předků a jeho autor, Vladimír Janovský, jej před 30 lety pro Vyšínův časopis Rodokmen sestavil jen s využitím veškeré starší i novější genealogické literatury^{1/}. Všech 64 předků Karla IV. lze rozdělit do sedmi regionů od Řecka až po Belgii.

Původ předků Karla IV.

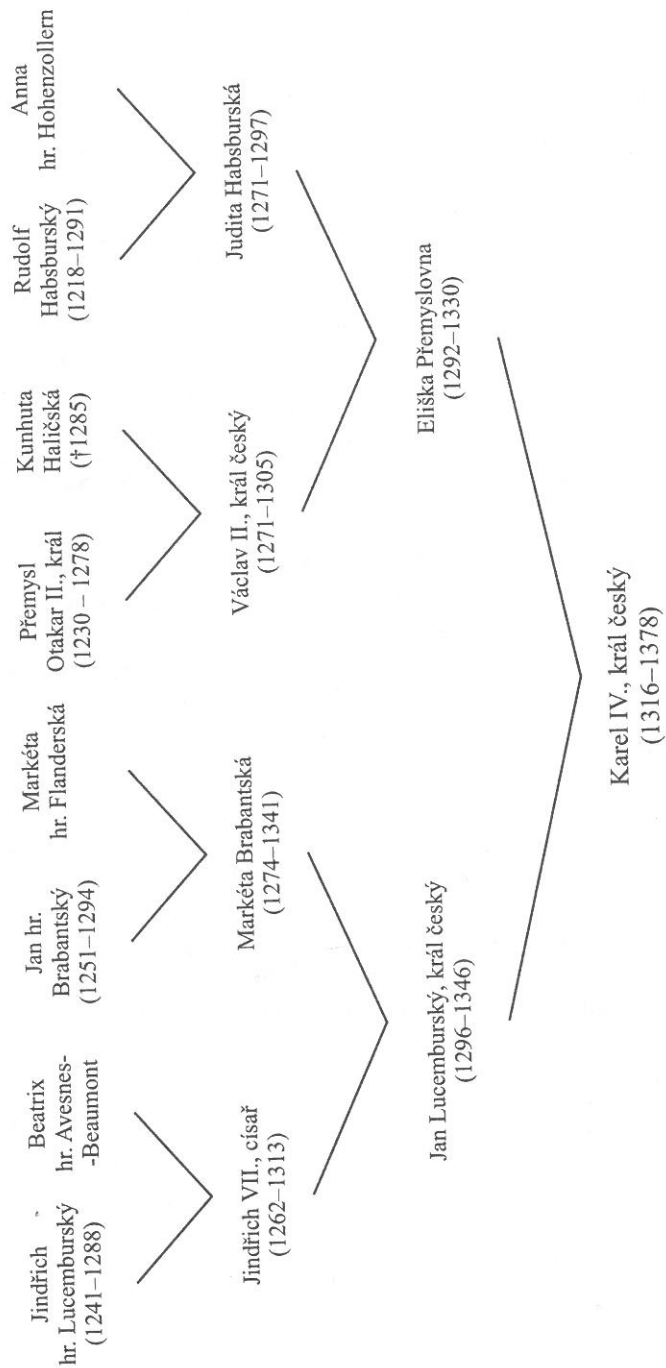
Region	Počet předků	Jejich čísla ve vývodu Vladimíra Janovského
Čechy	1	96
Polsko, Rusko	4	104, 105, 106, 107
Řecko	4	63, 102, 110, 111
Uhry	3	98, 103, 108
Německo	19	82, 97, 100 a 112 až 127
Francie	22	70 až 79, 86 až 89, 91 až 95, 99, 101, 109
Belgie, Lucembursko	11	64 až 69, 80, 81, 84, 85, 90

Malý podíl českého regionu ve vývodu Karla IV. ze 64 předků je dán zásadou českých králů nebratí si za manželky nevěsty z domácích šlechtických rodů, ostatně před 13. stoletím neexistujících. Naopak vysoký podíl oblasti Francie a dnešního Beneluxu je dán tím, že předkové Karla IV. byli příslušníky vyšší či střední šlechty těchto zemí. Vcelku vývod Karla IV. jednoznačně hovoří o prostém šlechtickém původu jeho otce, který měl mezi předky jen 82. Filipa Švábského, krále římského 1198–1208, jako panovníka, nečítaje ovšem císaře Jindřicha Lucemburského. Naopak ze strany matky Elišky Přemyslovny měl Karel IV. v generaci prapraprapraděda 96. Vladislava II. krále českého 1140–1172, dva krále uherské, dva císaře byzantské, císaře Barbarosu a další panovníky.

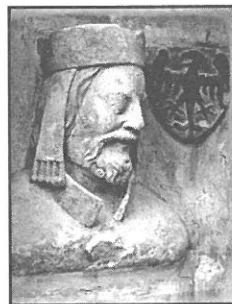
Pro genealogické souvislosti, pro poznání osobnosti Karla IV., však místo velkého vývodu ze 64 předků stačí i vývod z osmi předků (str. 6), zahrnující ještě rodiče jeho dědečků a babiček (vychází z vývodu Vladimíra Janovského).

Byl tedy plně oprávněný povzdech Karla IV. v září 1333, kdy se poprvé usadil v Praze, daleko od otce znovu oženého s dcerou vévody Bourbonského a od svých sester, provdaných či žijících ve Francii. Neměl zde s výjimkou přemyslovských levobočků žádného příbuzného. Tím spíše ještě jako moravský markrabě, odkázaný sám na sebe a překonávající intriky otcových dvořanů, se pustil energicky do výstavby rodinného sídla v Praze a povolal sem proto z Lucemburska svou francouzskou manželku Blanku z Valois.

Vývod Karla IV. z 8 předků:

2. Rekonstrukce rodiny Karla IV. 1334–1378

Svémi čtyřmi manželstvími vytvořil Karel IV. doklad o své výjimečné vitalitě a o optimálním východisku své dynastické genealogické sňatkové politiky: jeho pět dospělých dcer a tři dospělí synové představovali velký genetický i politický potenciál. Patří však k tragice tohoto vrcholně citlivého muže, že by býval musel žít do svých 74 a 90 let, kdyby se chtěl potěšit s prvními dvěma vnoučaty a že umíral bez jistot o pokračování svého rodu po meči. Podklady o manželstvích a dětech Karla IV. měli bez mezer shromáždit jeho historiografové a geneografové,

avšak ti tento úkol splnili jen zčásti. Všechny jejich neúplné zprávy naposledy shromáždil a interpretoval r. 1968 český historik a archivář Zdeněk Fiala ve svém díle *Předhusitské Čechy 1310–1419* a v jeho příloze č. 3 *Rodokmen Lucemburků*. Chybí tu jen nezakreslené šesté dítě Karla IV., které i s matkou zemřelo v červenci 1362.^{2/} Aby obraz rodiny Karla IV. bylo možno porovnat s rekonstruovanými rodinami jinými, je třeba dosažitelné údaje o narozeních, úmrtí a sňatcích Karla IV. a jeho manželek a dětí sestavit do rodinného listu, jak se v Listech GHSP postupně sjednocuje a ustaluje v zájmu společného programu české genealogie a historické demografie.^{3/} První sloupec čísel udává data narození, druhý sloupec data úmrtí a třetí sloupec data svateb.

List rekonstruované rodiny Karla IV.

1. Karel IV., císař, král český
14 05 1316 29 11 1378
2. Blanka z Valois, dcera Filipa VI. krále francouzského
-- -- 1316 01 08 1348 -- -- 1334 děti 01 a 02
3. Anna Falcká, dcera falckrabího Rudolfa Falckého
-- -- 1329 02 02 1353 04 03 1349 dítě 03
4. Anna Svídnická, dcera knížete Jindřicha Javorského
-- -- 1339 11 07 1362 27 05 1353 děti 04–06
5. Eliška Pomořanská, dcera knížete Bogislava Pomořanského
-- -- 1346 15 02 1393 -- 05 1363 děti 07–12

Karla a souhlas s jeho korunováním v Praze, ovšem Karel IV. nezůstal nečinným pozorovatelem evropské politiky z pražského paláce. Nehodlal se vzdáti skvělé příležitosti, vytvořené volbou jeho dávného pařížského přítele Petra Rogerii (pozdější papež Kliment VI.) za avignonské papeže, aby spolu s ním a s otcem nezosnovali sesazení římského císaře Ludvíka Bavora a svého zvolení na jeho místo roku 1346. Tyto a jiné závažné akce Karla IV. jej téměř zcela odvedly z Čech od manželky Blanky v Praze, takže jejich manželství, ukončené v srpnu 1348 smrtí dvaatřicetileté Blanky, již nové děti nepřineslo. Stalo se tak dokladem o obětování rodinných zájmů zájmům vojensko-diplomatickým. Není přitom vyloučeno, že mladý Karel IV. byl skutečným synem svého otce a že snášel vojenské jízdy a dobrodružné výpravy v zájmu rodu Lucemburků po celé téměř Evropě v dobré shodě se svými českými přáteli Buškem starším z Velhartic, Janem z Lipé, Zbyňkem Zajícem a dalšími účastníky jeho „pánských jízd“ docela dobře a že mu dokonce otec musel vymlouvat úmysl táhnout proti Maurům do Španělska. Právě však, když úspěšně završil své a otcovo dílo, stal se r. 1346 králem římským a českým a dospěl do věku usedlého otce rodiny, dvakrát ovdověl a teprve třetí a čtvrté manželství napravilo populační mezery z mládí Karla IV. měrou vrchovatou třemi syny a dvěma dcerami.

Rekonstruované čtyři rodiny Karla IV. tak přinášejí doklady o nízkém dožitém věku všech jeho manželek (32, 24, 23 a 47 let) a o jejich zcela rozdílné vitálnosti. Přesné propočty jednotlivých historickodemografických ukazatelů jsou téměř nemožné v důsledku nepřesnosti údajů o datech narození a realizovaných svateb manželek a možnost, že počet dětí Karla IV. byl vyšší nejméně o čtyři (jedno Blanky okolo 1339, jedno Anny Falcké okolo 1352 a dvě Elišky okolo r. 1364 a 1375), které zemřely v kojeneckém věku a nebyly registrovány v kronikách a které lze předpokládat podle rozložení meziporodových intervalů v Karlových manželstvích. Slabou útěchou přitom je kronikářský raritní údaj o váze novorozence Václava IV. roku 1361 (necelé 4 kg), protože šťastný otec Karel IV. daroval kostelu v Cáchách ekvivalent jeho váhy (16 liber) ve zlatě.

Proto údaje o meziporodových intervalech a fertilitě Karlových manželek, shrnuté do tabulek mají dokumentovat spíše neúplnost podkladů a spodní hranici.

Středověká historická demografie u nás má dosud jen zcela ojedinělé údaje o meziporodových intervalech, než aby mohla ze 12 posvatebních a meziporodových intervalů čtyř manželství Karla IV. vyvozovat závěry. Přesto je nepochybný výskyt čtyř krátkých meziporodových intervalů 17 měsíců (mezi 05 a 06), 19 měsíců (mezi 07 a 08), 21 měsíců (mezi 09 a 10) a 18 měsíců (mezi 10 a 11) vždy po dětech přežívajících a dokojených, dokladem významným pro tézi o diferenční fertilitě žen, majících k dispozici kojné: o kojení malého Václava, bratra Karla IV., českou kojnou a ne matkou Beatricí Bourbonskou r. 1337 se jako o významné skutečnosti zmínili i kronikáři.

Meziporodové intervaly manželek Karla IV.

Jméno	Interval mezi svatbou a 1. porodem	Intervaly mezi 2. a dalšími porody
Blanka	12	84
Anna Falcká	10	
Anna Svídnická	59	34 17
Eliška	38	19 28 21 18 47

Fertilita manželek Karla IV. počet dětí narozených za 5 let

Jméno manželky a rok jejího narození	Její věk při		Počet dětí, narozených po dosažení jejího					
	svatbě	úmrťi či ovdovění	14.	19.	24.	29.	34.	39.
Blanka r. 1316	18	32		1	0	1		
Anna Falcká r. 1329	20	24		1				
Anna Svídnická r. 1339	14	23	1	2				
Eliška r. 1347	16	31	1	2	2	1		
			roku					

Velmi závažný a poměrně přesnější a přesvědčivější je propočet o dosaženém věku 12 dětí Karla IV.: s jednou výjimkou u jeho nejmladší dcery, totiž lze zjistit, kdy zemřeli.

Dosažený věk dětí Karla IV.

do 1 týdne	1	06. bez jména
do 1 roku	1	12. Jindřich
do 2 let	2	03. Václav, 10. Karel
do 9 let	0	
do 19 let	2	01. Markéta, 04. Alžběta
do 29 let	2	07. Anna, 09. Jan
do 39 let	1	02. Kateřina
nad 40 let	2	05. Václav, 08. Zikmund
nezjištěn	1	11. Markéta

Nízká dětská úmrtnost 33% v období s úmrtností vysoko nadpoloviční jen zesiluje dříve vyslovenou domněnku, že asi čtyři děti Karla IV. vyšly z evidence jeho kronikářům a zemřely v dětském věku. Příznivý výsledek výpočtu průměrného dožitého věku dětí Karla IV. na 22,7 let či dožitého věku sedmi dětí, přežívajících hranici dospělosti na 35,3 let je ovlivněn dvěma případy dlouhověkosti mezi dětmi Karla IV.: Václav se dožil 58 let a mladší Zikmund dokonce 69 let a překonal tak svého 62letého otce.

Populační vývoj rodiny Karla IV. se jako vrcholně špatný ukázal v generaci vnukovské: žádná z dcer neměla děti a dědice a jen dva synové Jan Zhořelecký a Zikmund Uherský měli r. 1390 a 1409 po dceři, pokřtěné po prababičce Elišce Alžbětě Přemyslovně. Tak se stalo, že rod někdejších hrabat z Limburka a pozdějších hrabat Lucemburských vymřel již synem Karla IV. 9.12.1437 po meči a pokračoval dále jen po přeslici.

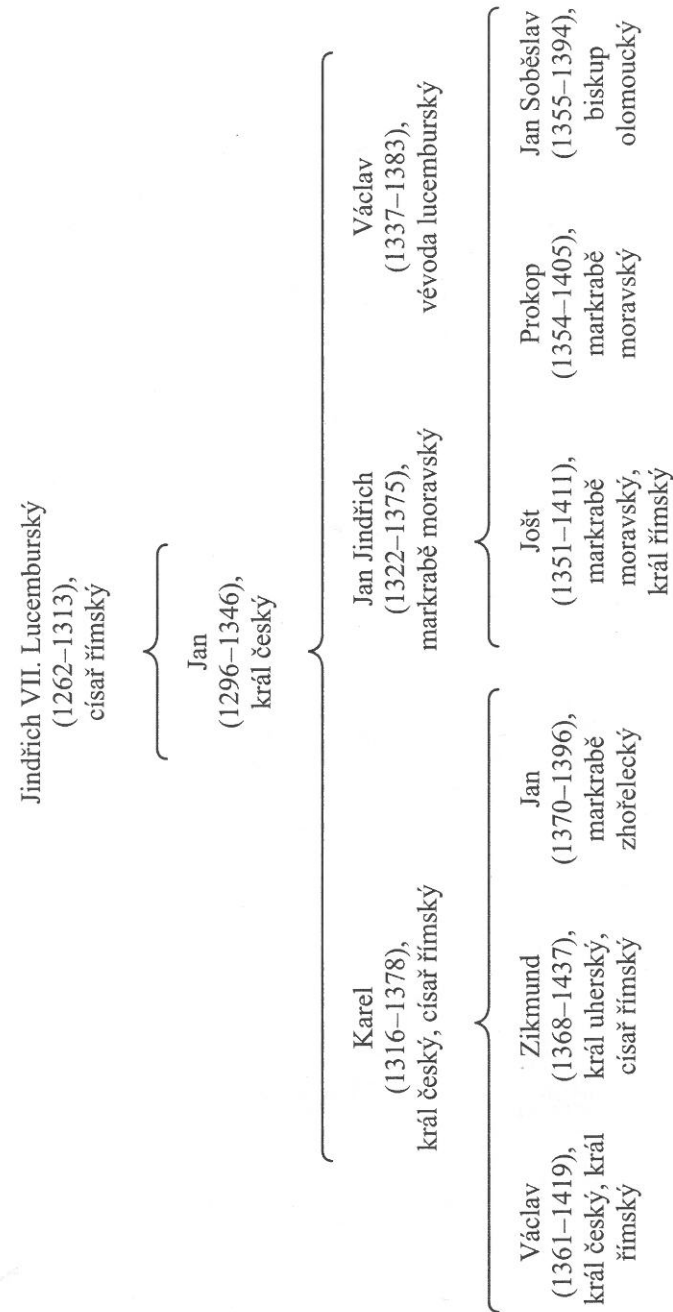
3. Vymření Lucemburků a Alžběta Lucemburská, vnučka Karla IV.

Připomínkou na neomezovanou vládu silných mužů – rytířů si dodnes nese genealogie, tehdy založená pomocná věda historická o rodových souvislostech, tím, že neguje v rodokmenech potomstvo ženských příslušnic sledovaných rodů. Na příkladu českých Lucemburků se však jasně ukazuje krátkozrakost „mužských“ rodokmenů, protože rokem 1437 sice končila jejich existence, ale nekončila linie potomků Karla IV.

Je vskutku málo příkladů tak náhlého biologického debaklu slibně se rozvíjejícího rodu, jaký historické demografii dali čeští Lucemburkové, jejichž šest dospělých členů – vnuků krále Jana Lucemburského buď nezaložilo rodinu vůbec, nebo mělo pouze dcery. Snad právě tato tragika strmého vzestupu i pádu přispěla k jejich pečlivému genealogickému přezkumu ve zmíněném díle Z. Fialy v díle současných Lucemburských genealogů.^{4/}

Po přeslici vymřel rod hrabat lucemburských starší vnučkou Karla IV. roku 1451, provdané 16.7.1409 za Antonína, vévodu Brabantského a po svém ovdovění za Jana, někdejšího biskupa lutyšského. Patřila životním stylem i povahou stejně jako nejmladší bratr Karla IV. Václav, vévoda lucemburský, zcela jinému světu.^{5/} Střední Evropě zato zůstala věrna mladší Karlova vnučka Alžběta, dcera císaře Zikmunda, zemřelá 19.12.1449. Byla otcem v 16 letech provdána za představitele habsburské primogenitury v Rakousku, Albrechta V. Rakouského, vyhládnutého nejen za nástupce na trůnu císařském a uherském, ale i jako dědice všeho majetku rodu Lucemburků. Přes své spojenectví s císařem Zikmundem a protihusitské smýšlení prosadil se u části české šlechty, 26.6.1438 byl korunován na českého krále a i po jeho smrti r. 1439 zůstaly pozice Habsburků v Čechách silné.

Rodokmen českých Lucemburků v letech 1262–1437:

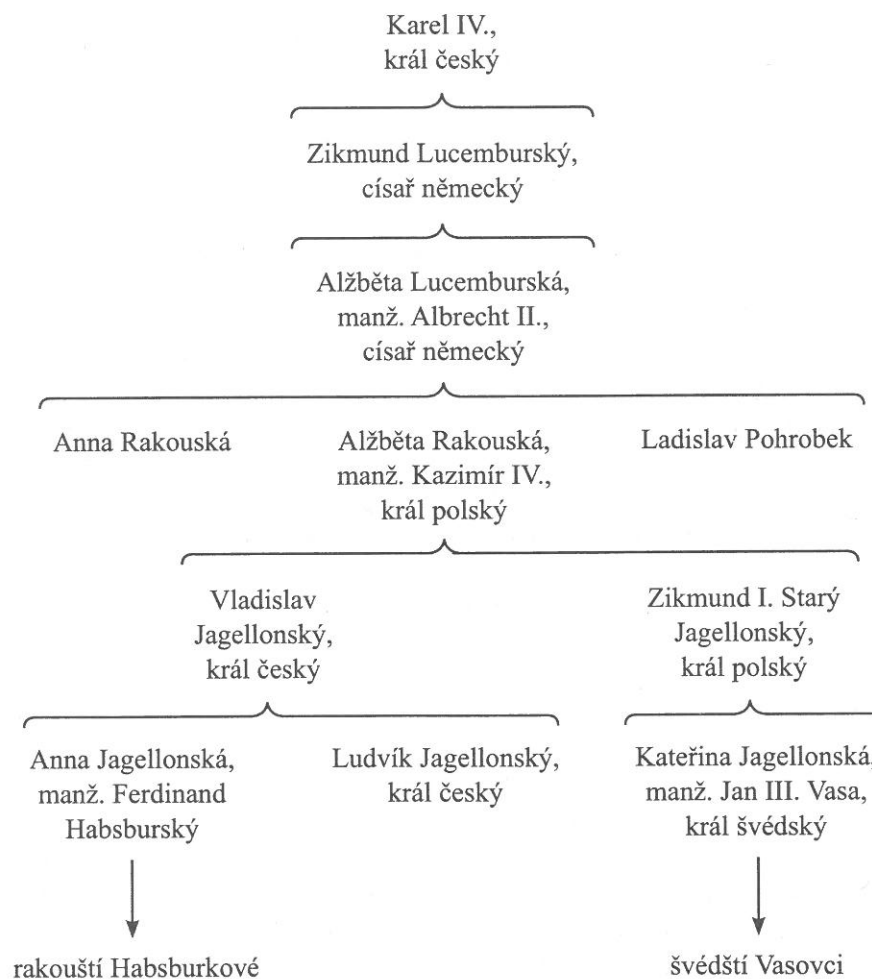
Protože jeho starší syn Jiří zemřel ještě jako chlapec 12.2.1436, byl pravnuček Karla IV. Ladislav Pohrobek jediným kandidátem na český trůn. Ladislav Rakouský, naděje rodu Habsburského však ve svých 17 letech zemřel v Praze 23.11.1457 a protože ani jeho matka Alžběta Lucemburská ani nikdo jiný neměl pro tento případ připravenou variantu jinou, končí jeho smrtí definitivně generační a dynastická řada Habsbursko-lucemburského rodu. Pokud je však Ladislav Pohrobek uváděn jako poslední v rodokmenu Lucemburků ještě Z. Fialou, jde o očividnou křivdu, protože rod a linie potomků Karla IV. pokračoval jeho dvěma pravnučkami, sestrami Ladislava Pohrobka Annou a Alžbětou Rakouskými.

Z obou dcer císaře Albrechta II. Rakouského a Alžběty Lucemburské po zásluze věnují historici a genealogové pozornost mladší Alžbětě, která se provdala 10.2.1454 do Polska za krále polského Kazimíra IV. a se svými 6 syny a 7 dcerami, praprapravnučky Karla IV. zajistila pokračování rodu litevských Jagellonců na celá staletí. Úkol vysledovat potomky Karla IV. v Polsku a ve Švédsku je nesnadný, protože nekončí vymřením Jagellonců po meči r. 1572 a Vasovců r. 1672 a pokračuje v řadě jagellonských dcer v Polsku a především v potomstvu Anny Jagellonské, vnučce krále Kazimíra IV. polského, praprapravnučce Karla IV. krále českého a manželce Ferdinanda I. krále českého. Tak se stává v 16. století sledování osudů potomstva Karla IV. i po stránce technické velmi složitým úkolem.

Aršík Lucemburské dynastie vydaný v roce 1998

Schéma potomků Karla IV. v letech 1409–1567:

Polské, švédské a rakouské potomstvo Karla IV. nelze pochopitelně brát za zřetele a zcela samozřejmě se jejich osudy česká genealogie musí zabývat již jako příkladem disperze předních evropských panovnických rodů. Přednostně však je třeba v roce vzpomínek na 600 let od úmrtí císaře Karla IV. věnovati pozornost té části Karlova potomstva, které patří do české genealogie a které kupodivu uniklo pozornosti všech genealogů, kronikářů a geneografů od 15. století dodnes. Je to potomstvo sestry Ladislava Pohrobka, starší pravnučky Karla IV., provdané do Saska.

4. Elektronické počítače a prvních 100 potomků Karla IV.

Elektronické počítače, vyvinuté původně pro vojenské účely nedlouho před rokem 1945 a dané později ve stále dokonalejších generacích k dispozici pokroku a vědě, jsou schopny převzít za člověka zdlouhavé a nudné početní úkoly s nebyvalou rychlostí, přesností a spolehlivostí. A proto v současné době jsou nasazovány ve velkém měřítku ve všech technických i komerčních oborech a začíná je používat i nová společenská věda, zvaná informatika a postupně a v daleko menším měřítku i jiné společenské vědy, nevyjímaje ani historii a archivnictví. Při zpracování historických statistických pramenů a údajů, obsahujících číselně vyjádřitelné opakované skutečnosti, jsou již elektronické počítače k propočtům zákonitostí a závislostí používány s plným zdarem a úspěchem. Do pracoven genealogů si našly cestu elektronické počítače současně s historií při zpracování matrik a rekonstrukcí rodin. Jako ve všech případech nasazení výpočetní techniky v společenskovědním sektoru je nad jiné třeba vážít ekonomičnost použití počítačů, pracnost přípravy dat pro počítače, možnost využití klasických „ručních“ propočtů a společenskou poptávku a využití dat, převáděných do paměti počítačů. Česká kvantitativní genealogie proto přes všechny teoretické úvahy o možnosti kódování a použití počítačů zaujala vyčkávací, ale ne pasivní stanovisko, jasně patrné v ověřovacím pokusu J. Podholy.^{6/} Neukvapovat se, planě neteoretizovat a nepropadat módnosti při zavádění elektronických počítačů vždy a všude ovšem neznamena, že by česká genealogie neměla nepočítat s možností, že výsledky její práce by někdy v blízké či vzdálenější budoucnosti neměly být zpracovány výpočetní moderní technikou, která by ze soustředěného spolehlivého bohatství informací mohla vytěžit poznatky nové a přínosné, klasickými „ručními“ početními technikami nezládnutelné. Znamená to však, že všechny větší soubory dat a informací v české genealogii nyní vytvářené, musí se přepočítávat a třídít, aby bez potíží mohly být do počítačů převedeny. Stejně tak tedy je třeba je jednotně a systematicky předtřídit a očíslovat i soubor potomků Karla IV. již v první fázi zahrnující první generace a potomky Anny Rakouské.

Ze všech tří pracovních typů, používaných v genealogii, si jen vývod vydobyl obecně uznávanou zásadu jednoduchého a jednoznačného pročíslování tak, že probant dostává číslo 1, jeho rodiče 2 a 3, prarodiče 4 až 7, praprarodiče čísla 8 až 15 a dále: záměna je vyloučena, číslování generací odpadá a postavení předka ve vývodu je třeba vyhledat. Naproti tomu v rodokmenech a rozrodech dosud převládá nejjednodušší složitě číslování v rámci každé generace zvláště či mechanicky průběžně všemi generacemi a rodovými liniemi. Připravované statě pro Genealo-

gický a heraldický atlas šlechtických a občanských rodin českých zemí 1453–1945 však propracovává a ověřuje logické pročíslování od předka č. 1 po posledního člena rodu při vyměření postupně podle sledu generací v rámci každé linie shodně s členěním textu a soudě podle publikovaných dějin Leskoců J. Jareše, jde o řešení přesné a účelové.^{7/} Metodu logického řazení lze aplikovat i pro rozrod Karla IV. v této stati, která tedy pročíslovává prvních 103 dospělých členů rozrodu podle těchto zásad:

1. číslo 1 je vyhrazeno předkovi, tedy Karlu IV.
2. nejnižší čísla ze sourozenců dostávají ti bratři a sestry, kteří nezanechali dospělé děti, a to v pořadí podle ročníků narození
3. po bezdětných sourozencích se přednostně očíslovává ten bratr, jehož linie vymřela nejdříve a pak bratři s liniemi trvajících déle
4. po pročíslování linií pocházejících od jednotlivých bratrů se stejným způsobem a ve stejném pořadí podle délky linií pročíslují linie vycházející od sester
5. otec a první z jeho dětí mají vždy čísla po sobě následná
6. číslování v rodokmenech a rozrodu nemění nic na pořadí, v jakém jsou podle ročníků narození za sebou zakreslováni v rodokmenu nejprve dospělí synové a pak dcery a netýká se dětí zemřelých před dosažením dospělosti.

Odchytky od těchto zásad mohou být vynuceny jen tehdy, když je rozrod doveden až do současnosti a jedna či více linií dosud pokračuje, nebo když z technických důvodů je zpracovávána jen část potomků. V takových případech naváží pokračovatelé na nejvyšší poslední číslo rozrodu: tento případ právě nastane u rozrodu Karla IV., který se předběžně uzavírá v 18. století. V grafickém znázornění rozrodu Karla IV. je tak možno používat jen čísel jeho potomků, totožných s čísly v textu a v jmenovitě seznamu první stovky potomků Karla IV. do r. 1777: jen pro orientaci ve schématu rozrodu se u některých klíčových osobností uvede i jméno a příjmení či přídomek. V jednotlivých kapitolách je možno pro ujasnění spojitosti a orientaci opakovat výsek rozrodového schématu se členy rozrodu, popisovanými v kapitole a to nejen v číselné formě, ale i se jmény, jak to formát A4 dovolí. Očíslovaný rozrod je tak klíčem k této i k dalším statím, daná čísla se nemění a umožňují již nyní úspornou formulaci v textu a prostě propojení jedinců v elektronických počítačích s vyloučením záměny.

Seznam 107 dospělých potomků českého krále a císaře Karla IV.:

Pořadové číslo a jméno (u dcer jméno manželů) a pořadové číslo otcovo či matčino (v závorce)	Data narození	Data úmrtí	Data svatby dcer	Počet dospělých	
				synů	dcer
01 Karel IV. císař a král český	14 05 1316	29 11 1378		3	5
02 Václav IV. král český (01)	26 02 1361	16 08 1419		0	0
03 Markéta Česká (01) Ludvík král uherský	24 05 1335 05 03 1326	09 1349 10 09 1382	1348	0	0
04 Kateřina Česká (01) 1. Rudolf IV. Rakouský 2. Ota Rakouský	ok. 1342	1386 27 07 1365 1379	1353 1366	0 0	0 0
05 Alžběta Česká (01) Albrecht III. Rakouský	19 04 1358 1349	04 09 1373 1395	1366	0	0
06 Anna Česká (01) Richard král anglický	11 07 1366 07 01 1367	1394 14 02 1400	1381	0	0
07 Markéta Česká (01) Jan purkr. norimberský	29 09 1373	ok. 1400	1387	0	0
08 Jan vév. Zhořelecký (01)	15 06 1370	01 03 1396		0	1
09 Eliška Zhořelecká (08) Antonín vév. Brabantský	10 1390 1384	03 08 1451 25 10 1415	16 07 1409	0	0
10 Zikmund Lucemburský (01)	14 02 1368	09 12 1437		0	1
11 Alžběta Lucemburská (10) Albrecht II. Rakouský	1409	19 12 1449 28 10 1439	26 04 1422	1	2
12 Ladislav Pohrobek král český (11)	22 02 1440	23 11 1457			
13 Alžběta Rakouská (11) Kazimír IV. král polský		1505			
14 Anna Rakouská (11) Vilém III. vév. Durynský	ok. 1430 ok. 1425	1462 09 1482		0	1
15 Kateřina Durynská (14) Hynek kn. Minstrberský	17 05 1452	10 06 1492	ok. 1470	0	1
16 Anna Minstrberská (15) Jindřich z Hradce	13 04 1442	1545 17 01 1507	01 03 1493	1	1

17 Anna z Hradce (16) 1. Hynek Boček z Kunštátu 2. Ladislav ze Šternberka 3. Jindřich z Rožmberka	ok. 1497	ok. 1570 1518 18 11 1521 15 08 1526	1513 1520 26 11 1522	0 0 0	0 0 0
18 Adam z Hradce (16)	14 05 1496	24 06 1531		2	3
19 Zachariáš z Hradce (18)	1527	06 02 1589		0	1
20 Anna Kateřina z Hradce (19)		18 06 1596			
21 Kateřina z Hradce (19) Ladislav Berka z Dubé	ok. 1577 ok. 1560	1598 1613	30 08 1591	1	0
22 Zdeněk Leopold Berka z Dubé (21)	ok. 1594	1620			
23 Voršila z Hradce (18)	07 12 1516	1570			
24 Mandalena z Hradce (18)	21 09 1519	1580			
25 Jáchym z Hradce (18)	14 07 1526	12 12 1565		1	1
26 Adam z Hradce (25)	1546	23 11 1596		1	1
27 Jáchym Oldřich z Hradce	24 01 1579	24 01 1604		0	0
28 Lucie Otylie z Hradce (26) Vilém Slavata z Chlumu	01 12 1582	02 01 1633			
29 Anna z Hradce (25) Oldřich Felix z Lobkovic	16 07 1557	1604	21 09 1571	2	1
30 Václav z Lobkovic (29)	ok. 1585	1615		0	0
31 Alžběta z Lobkovic (29) Jindřich z Kolovrat-Libštejnský	ok. 1580 ok. 1570	1663 06 03 1646	1595	1	0
32 Oldřich František z Kolovrat Libštejnský (31)	ok. 1600	03 01 1650		0	0
33 Vilém z Lobkovic (29)	ok. 1575	01 01 1647		5	3
34 Oldřich Adam z Lobkovic (33)	ok. 1610	ok. 1650		0	0
34 Oldřich Adam z Lobkovic (33)	ok. 1610	ok. 1650		0	0
35 Václav Zdeněk z Lobkovic (33)	ok. 1612	ok. 1630			
36 Leopold Ignác z Lobkovic (33)	ok. 1620	ok. 1642			
37 Kryštof Ferdinand z Lobkovic (33)	ok. 1614	04 07 1658		1	0

38 Václav Ferdinand z Lobkovic (37)	ok. 1656	18 11 1697		1	1
39 Leopold Josef z Lobkovic (38)	1680	19 05 1707			
40 Eleonora z Lobkovic (38) Filip z Lobkovic	09 09 1684 25 02 1680	03 03 1720 21 12 1735	1705	0	0
41 František Vilém z Lobkovic (33)	ok. 1616	26 02 1670		2	5
42 Ferdinand Vilém z Lobkovic (41)	ok. 1640	1708		0	0
43 Oldřich Felix z Lobkovic (41)	ok. 1650	1722		0	0
44 M. Izabela z Lobkovic (41) 1. Adam Matyáš z Trauttmansdorff 2. Jiří Adam v. Gaschin	ok. 1643	1719			
45 Kat. Polyxena z Lobkovic (41) 1. Jan v. Lammingen 2. Aleš Vratislav z Mitrovic			1709		
46 Benigna Marie z Lobkovic (41) Gabriel v. Serenyi					
47 Margareta z Lobkovic (41) Leopold Antonín v. Trauttmansdorff					
48 A. Magdalena z Lobkovic (41)					
49 A. Magdalena z Lobkovic 1. Zdeněk z Kolovrat-Novohradský 2. Julius vév. Sasko-lauenburský	1606 09 04 1586	07 11 1668 1630 20 11 1665	1625 1633	0 1	0 1
50 M. Benigna Sasko-lauenburská (49) Oktavio Piccolomini	19 07 1635 11 11 1599	1690 11 08 1656	1651	0	0
51 Julius František Sasko-lauenburský (49)	16 09 1641	25 09 1689		0	2

52 A. M. Františka Sasko-lauenburská (51) 1. Filip Vilém Falcký-Neuburg 2. Jan Gaston Medici-Toskánský	13 06 1672	15 10 1741 10 04 1693 1737	29 10 1690 02 07 1697	0 0	1 0
53 M. A. Karolina Falc-Neuburská (52) Ferdinand vév. Bavorský		1751 1738		1	0
54 Klement Fr. vév. Bavorský (53)		1770		0	0
55 Františka Sibyla Sasko-lauenburská (51) Ludvík markr. Bádenský	21 01 1675	10 07 1733 04 01 1707	27 03 1690	2	1
56 Arnošt markr. Bádenský (55)	1706	21 10 1771		0	0
57 Augusta markr. Bádenská (55) Ludvík Orleánský		1726		0	0
58 Ludvík Jiří markr. Bádenský (55)		1761		0	1
59 Alžběta markr. Bádenská (58) Václav hr. Althann	25 03 1725	07 01 1789		0	0
60 Margareta Kateřina z Lobkovic (33) 1. Jan v. Schönburg 2. Filip v. Mansfeld	1608	1657			
61 Eleonora Marie z Lobkovic (33) 1. Jindřich Volf Berka Jan z Dubé 2. Hertvík v. Nostic	1610	1650 24 03 1683		1 2	2 0
62 František Ant. Berka z Dubé (61)	1640	24 04 1706	1672	0	0
63 Terezie M. Berková (61)	1646				
64 M. Karolina Berková (61)	1648	1668			
65 Antonín Jan v. Nostic (61)	1652	30 10 1736		1	0
66 Karel Josef v. Nostic (65)		1703			
67 Václav Desiderius v. Nostic (61)	1654	1700			

68 Alžběta z Hradce (18) Diviš Slavata z Chlumu	21 11 1524 1515	1585 20 08 1575	07 01 1543	4	1
69 Jindřich Slavata (68)	1550	14 01 1599	1574	1	2
70 Božena Slavatová (69) Jan Zejdlík z Šenfeldu	1585	1609	1602	0	0
71 Alžběta Slavatová (69) August Křínecký z Ronova	1590	1610	17 07 1605	0	0
72 Diviš Slavata (69)	1586	23 02 1623	1607	1	0
73 Jindřich Vilém Slavata (72)	1605	21 10 1654		0	0
74 Albrecht Slavata (68)	1553	23 01 1600	1579	2	1
75 Jan Albrecht Slavata (74)	1590	1654		0	0
76 Hedvika Slavatová (74)	1581	20 07 1599			
77 Jindřich Slavata (74)	1588	01 02 1620	1610	1	0
78 Albrecht Jindřich Slavata (77)	1610	1656		0	0
79 Zachariáš Slavata (68)	1560	1599		1	1
80 Kryštof Šťastný Slavata (79)	1590	1630		0	0
81 Mandalena Kateřina Slavatová (79) Bohuchval Berka z Dubé				1	0
82 Aleš Berka z Dubé (81)					
83 Anna Kateřina Slavatová (68)	1584	1595			
84 Mandalena Slavatová (68) 1. Jan st. ze Žerotína 2. Frydrych ze Žerotína	1558 1540	28 02 1583 31 05 1598	1578 1593	1 0	0 0
85 Jan Diviš ze Žerotína (84)	1580	1616		0	0
86 Adam Slavata z Chlumu (68)	1546	29 03 1616	1570	4	2
87 Michal Slavata (86)	1576	1640		0	0
88 Jáchym Slavata (86)	1578	1635		0	0
89 Adam Slavata (86)	1594	1640		0	0
90 Alžběta Slavatová (86) Jan Jetřich z Žerotína	1573 1555	02 02 1605 08 10 1599	1591	0	0

91 Dorota Slavatová (86) Šebastián Albrecht Leskovec z Leskovce	1595 1595	1614 1655	1613	0	0
92 Vilém Slavata (68)	01 12 1572	19 01 1652		3	0
93 Adam Pavel Slavata (92)	13 06 1604	02 07 1657		0	0
94 František Vít Slavata (92)	14 06 1608	24 04 1645			
95 Jáchym Slavata Oldřich (94)	1606	06 05 1645		4	3
96 Leopold Slavata (95)	1639	26 01 1691		0	0
97 Karel Slavata (95)	13 01 1641	21 07 1712			
98 Kat. Terezie Slavatová (95) Jan Arnošt v. Fünfkirchen	06 07 1634	11 09 1673 1690	1665		
99 Lucie A. Slavatová (95) Oldřich Adolf ze Šternberka		01 03 1704	1674		
100 M. Barbora Slavatová (95) Kryštof Filip von Lichtenstein-Kastelkorn		1685			
101 Ferdinand Vilém Slavata (95)	01 09 1630	02 04 1673		0	3
102 Markéta M. Slavatová (101) 1. Arnošt v. Fünfkirchen 2. Arnošt v. Windischgrätz		28 04 1699			
103 Polyxena Slavatová (101) Zikmund Frydrych v. Götz					
104 M. Karolina Slavatová (101) František v. Trauttmansdorf		30 09 1716 1724			
105 Jan Jiří Slavata (95)	1637	01 07 1689		0	3
106 M. Josefa Slavatová (105) Heřman Jakub Černín z Chudenic	02 02 1667 20 07 1659	10 08 1708 28 02 1710	12 01 1687		
107 M. Magdalena Slavatová (105) Leopold Norbert Kolovrat-Libštejnský		11 08 1700 17 04 1761	1691		
108 Anežka M. Slavatová (105) Vilém hr. Salm-Reifferscheid		02 10 1718 04 06 1734	1693		

Tento soubor 108 dospělých členů panovnických a šlechtických rodů je dobrým populačním vzorkem a vhodným východiskem k řadě historickodemografických šetření i bez složitých programů počítačů. Otázkou ovšem zůstává spolehlivost jeho číselných údajů a úplnost. Soubor využil všech dosažitelných přesných publikovaných údajů, kterých k rodu Lucemburků, Minstrberků, Hradců a Slavatů je již shromážděno dost. Pro ostatní rody jsou však k dispozici jen běžné genealogické údaje o rodových a majetkových souvislostech bez spolehlivých dat o narození, úmrtí a svatbách. V takových případech byla tato data zatím nahrazena přibližným odhadem (okolo) na pětiletí, jen aby soubor měl mezer co nejméně. Teprve po tomto odstranění odhadnutých a chybějících údajů a po sestavení obdobného souboru pro potomstvo 13. Alžběty Rakouské provdané do Polska a pro potomstvo devíti dcer a sester posledních Slavatů čísla 98–100, 102–104, 106–108, a některých dcer z rozrodu bílinských Lobkoviců č. 44–47, 60–67 bude soubor připraven pro nasazení elektronických počítačů, protože bude úplný a tak rozsáhlý (asi 2500 dospělých synů a dcer), že ruční zpracování by bylo nesnadné, nepřesné a neúplné.

Malou ukázkou programovatelné otázky tomuto souboru (i v této fázi našich studií o potomstvu Karla IV.) je problém velikosti rodiny v optimálních životních podmínkách vládnoucí třídy ve 14. až 18. století. Počet dětí, dožívajících dospělého věku 16 a 18 let by totiž měl ukázat vitalitu těchto privilegovaných rodin a populační růst či vymírání panovnických a šlechtických rodů. Ze 108 dospělých potomků Karla IV. a potenciačních zakladatelů rodin je však třeba vyloučit shora zmíněných 16 rodin, jejichž potomstvo v tomto souboru nebylo ani číselně ani jmenovitě zachyceno a rodinu 28. poslední Slavatovny, která jako manželka 92. Viléma Slavaty by se svými třemi syny byla v souboru v důsledku příbuzenského sňatku dvakrát. Zbýlých 91 dospělých potomků Karla IV. mělo celkem 102 synů a dcer, které se dožili dospělého věku, takže na rodinu připadá pouze 1,12 přežívajících dětí. Tato nepříznivá populační situace se ještě zřetelněji objeví v struktuře rodin podle počtu dospělých dětí.

Velikost rodiny (počet dětí v rodině)	Počet rodin	Celkem dětí	Z toho	
			synů	dcer
bez dětí	52	0	–	–
1 dítě	16	16	9	7
2 děti	7	14	6	8
3 děti	8	24	11	13
4 děti	–	–	–	–

5 dětí	3	15	9	6
6 dětí	1	6	4	2
7 dětí	2	14	6	8
8 dětí	2	16	8	8
Celkem	91	105	53	52

Je zřejmé, že před vymřením byly rody, patřící do souboru zachráněny vždy jen rodinami s abnormálně velkým počtem dospělých synů a dcer.

Otcové takových rodin byli sám Karel IV. (8 dětí), 33. Vilém z Lobkovic (také 8 dětí), 41. František Vilém z Lobkovic (7 dětí) a 95. Jáchym Oldřich Slavata (7 dětí), ale shodou okolností byla jejich struktura z genealogického hlediska nepříznivá (14 synů a 16 dcer). Za zmínku stojí, že z bezdětných 52 dospělých potomků Karla IV. jich celkem 17 nezaložilo rodinu vůbec a zemřeli tedy v mládí nebo v duchovním stavu celibátu a o bezdětných manželstvích lze mluvit jen v 35 případech. Právě tady by podrobné a přesné souvislosti odhalil dobře volený program. Graficky byly rodiny nulové od rodin s 1–8 dětmi i v rozrodu vyjádřeny velikostí značky čtverečku či kroužku a umístěním čísla souboru dovnitř či pod značku.

Jednou z nejzávažnějších společných otázek, zajímající historiky, genealogy a historické demografy je početní růst aristokratické společenské skupiny. Než bude moci být vyřešena otázka o počtech příslušníků vyšší šlechty v jednotlivých staletích, musí stačit sledování vybraných populačních vzorků a měřit jejich počet vždy na začátku padesátiletí. Protože soubor potomků Karla IV. je ideálním vzorkem, který kohortní požadavky metodicky splňuje, bude jednou prostou početní úlohou možno vyčíslit, kolik potomků Karla IV. žilo v roce 1350 (dva, on sám a dcera Kateřina), v roce 1400 (čtyři, totiž Václav IV., dcera Markéta v Norimberku, Eliška, provdaná později v Bruselu a Zikmund), v roce 1450 (také čtyři, totiž Alžběta vdova Brabantská v Bruselu, Ladislav Pohrobek a jeho dvě sestry) a v padesátiletých lhůtách dalších: tam už ale chyběli 13. Alžběty Rakouské v Polsku a v období okolo 1750 by scházeli potomci nevyšetřených žen z rodu Lobkoviců a Slavatů. Tento výpočet jistě zpřesní představu o populační krizi šlechty a celé společnosti ve 14. a 15. století, optimálnost populačního vývoje v 16. a na začátku 17. století a ustálený trend století 18. a 19. Po této stránce mají správně položené otázky, správně sestavené populační vzorky a kohorty a ovšem i správně volená technika a metodika předem zajištěné pochopení a zájem odborníků o více oborů a ospravedlnění zatím fantasticky vyhlížejících úvah o nasazení počítačů do genealogických studií.

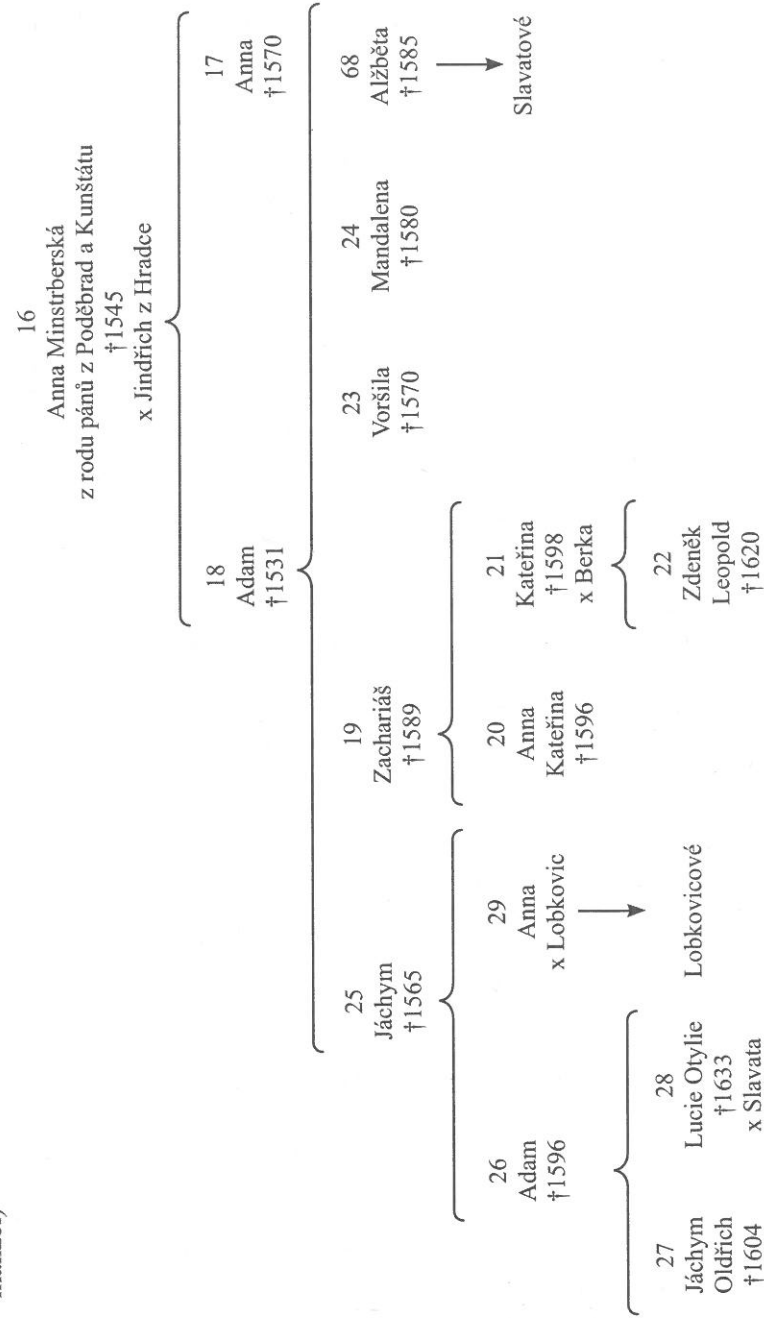

se staršími bratry, od roku 1473 přestupující na katolictví, si zařídil rodinný život po svém, a po narození jediného manželského dítěte, 16. kněžny Kateřiny Minstrberské odešel k dceři svého feudálního souseda na Kolíně, s níž měl další děti. Životopis 16. Kateřiny Minstrberské, praprapravnučky Karla IV., vyzní patrně stejně smutně jako životopisy Karlových dcer s tím podstatným rozdílem, že v její osobě se uskutečnil konečně po 100 letech návrat krve Karla IV. do jeho českého království. Přes své slavné předky byla totiž 16. Kateřina všechno spíše než dobrou partii pro manželství, otcova rodina v Sasku i v Čechách byly ovládnuty sokyněmi její babičky a matky a nemohla se na ně spolehnout ani příbuzensky ani lidsky, ani finančně. Katolička se smíšeným českým a německým vychováním stála sama a opuštěna v českém prostředí s imaginárními dědickými nároky na čtvrtinu někdy milionových majetků krále Jiříka z Poděbradského a mohla jen spoléhat na svého partnera, kterého jí rodiče poprvé za 100 let nevolili jako figurce na politické šachovnici. Přivdala se za trojnásobného bezdětného vdovce Jindřicha z Hradce, bohatého českého šlechtice z rodu Vítkoviců, jediného svého rodu, který právě 2.5.1492 ovdověl ve svých 50 letech. Přes velký rozdíl věku obou manželů se jejich manželství podařilo a narozením syna byl rod pánů z Hradce, žijící od roku 1453 jen o dvou očích, zachráněn a šťastný otec proto dal syna pokřtít jménem Adam, aby vyjádřil epochálnost jeho osoby pro druhé „stvoření“ rodu Hradců.

Druhý blok rozrodu Karla IV. (potomci 16–28) proto patří Jindřichovu Hradci a genealogii pánů z Hradce do jejich vymření 1604 posledním mužským příslušníkem a roku 1633 poslední ženou z rodu pánů z Hradce. Hradcové jsou nesporně spojkou české šlechty a právem jim archivář P. František Teplý věnoval pečlivou pozornost ve svých dějinách Jindřichova Hradce a zůstávají ve středu pozornosti i současných historiků pražské filosofické fakulty.^{9/} Podíleli se v osobě syna, vnuka i pravnuka 16. Anny rozené Minstrbeské na řízení českého státu, měli přes své vyhraněné katolictví smysl pro realitu náboženského smíšeného království a vedle řady dalších zásluh či naopak feudálních nectností je třeba vážit jejich vysokou a účinnou archivní péči, díky níž patří jejich rodový archiv, i když dosti necitelně vmontovaný do rodinného archivu Slavatů a Černínů k předním archivním fondům ČSR. Po vymření telěské sekundogenitury r. 1589 soustředili Hradcové obrovský komplex velkostatků v jedné ruce, nedělený právě díky nepříznivému populačnímu vývoji: s výjimkou krátkého života 19. Zacharyáše z Hradce totiž přežíval vždy jediný syn a od poloviny 15. století byly hradcovské statky ideálně zcelemým komplexem s dobře zařízenou ústřední správou v Jindřichově Hradci a když r. 1692 byly po vymření jejich nástupců Slavatů děleny, vydaly pro devět dědiček na slušné majetky. Po vymření pánů z Hradce existovaly dvě dědičky, potomci 29. Anny z Hradce provdané na hradě Kosti a Bílině a potomci 68. Alžběty z Hradec, provdané na hrad Košumberk ve východních Čechách. Vyšachování

Potomci Karla IV. na Jindřichově Hradci 1475–1633

(16–28 odkazují na seznam dospělých potomků Karla IV. a do textu, x = manžel)

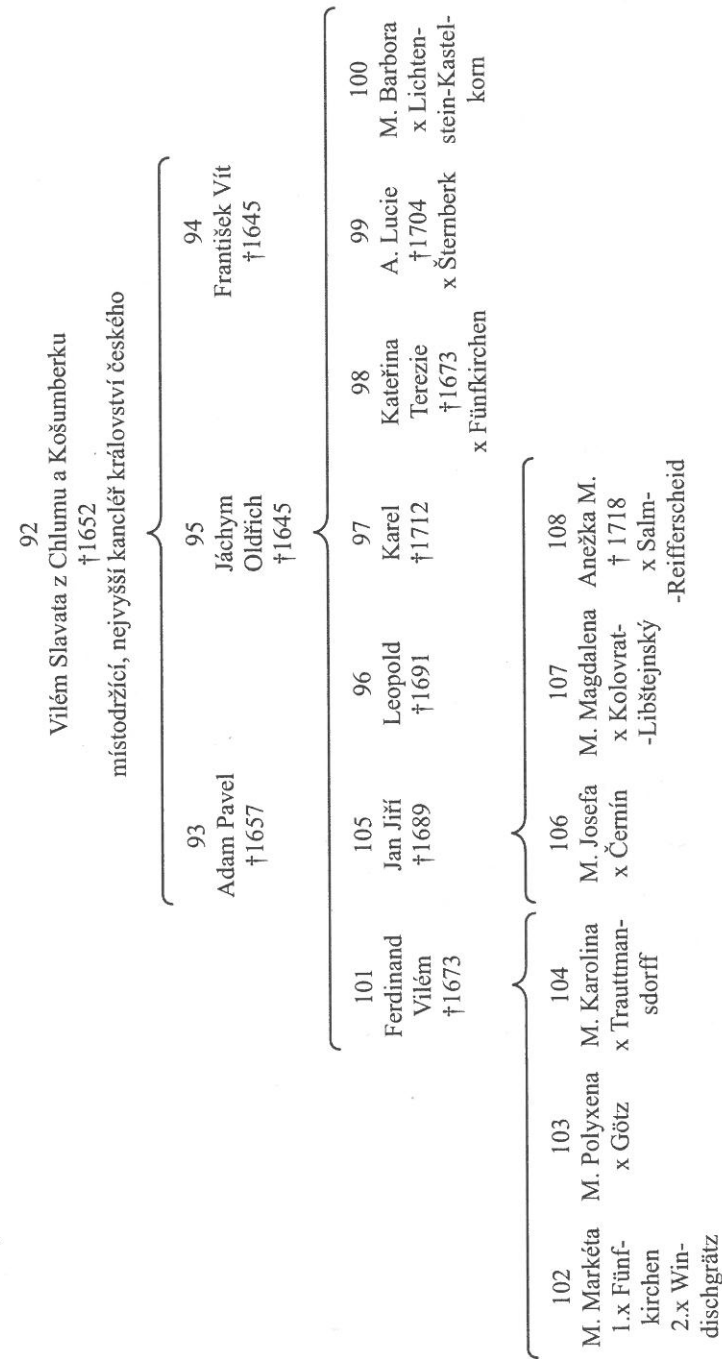

Po genealogické a populační stránce však s jedinou výjimkou bylo potomstvo Diviše Slavaty a 68. Alžběty z Hradce nešťastné a vymřelo ve všech třech synovských liniích 80. Kryštofem Slavatou r. 1630, 73. Jindřichem Vilémem r. 1654 a 78. Albrechtem Jindřichem Slavatou i potomky dvou dcer, provdaných do rodu Žerotínů a Berků. Nejvýznamnějším potomkem Karla IV. z bloku českobratrských Slavatů byl nepochybně 78. Albrecht Jindřich Slavata, vedle Albrechta z Valdštejna jediný dědic velkostatků Náchod, Skály, Český Dub, Kostelec na Černých lesy po vymření rodu Smiřických ze Smiřic, jehož nároky po 200 letech obnovil v kuriózním sporu potomek Gottlieba Amadea Windischgrätze (zemř. 1695), manžela jeho vdovy Emilie.

Mostem této skupiny k poslednímu šestému rozrodu a bloku potomků Karla IV. v českých zemích (potomci 86–108) je Divišův nejstarší syn a s křestním jménem po dědečkovi 86. Adam Slavata z Chlumu a Košumberku. Jeho syn 92. Vilém Slavata přežil své bratry i bratrance Slavaty a stal se katolíkem a sňatkem se svou prasestřenicí získal rodu Slavatů všechny majetky rodu pánů z Hradce i jejich mocensko-politické postavení v české magnaterii. Oddálil vymření Slavatů o dvě generace a jeho nejmladší vnuk 97. Karel Slavata, jímž rod 21.7.1712 po meči vymřel, se proslavil odmítnutím papežské dispenze k opuštění karmelitského řádu, funkce vladaře a dědice slavatovských statků a možnosti stát se pokračovatelem rodu Slavatů podle své zásady „svět se nezboří, když vymřou a nebudou Slavatové“.

*Nástupnické rody Černínů, Kolovratů-Libštejnských, Šternberků, Valdštejnů a dalších
po vymření Slavatů v rozrodu Karla IV. 1546–1734*

(86–108 odkazují do seznamu potomků Karla IV. a do textu,
x = manžel)

6. Addenda et corrigenda k rozrodu Karla IV.

V roce 600. výročí smrti Karla IV., kdy výstavou Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR na Pražském hradě a řadou dalších akcí, publikací a projevů je vzdávána úcta významnému Čechovi a králi Karlu IV., by bylo zajímavé položit si a zodpovědět ryze genealogickou otázku, kolik dnes žije potomků Karla IV. Technicky i metodicky není žádná překážka k vyčíslení, kolik přímých potomků, dospělých synů a dcer zanechaly dvě pravnučky Karla IV. Anna, provdaná za Viléma Durynského a Alžběta, provdaná za Kazimíra IV. polského. Předložený soupis potomků první z nich, dovedený do roku 1789, měl za úkol ověřit návrat potomků Karla IV. do rodných Čech osobou 16. Anny Minstrberské, jedinou vnučkou 14. Anny sestry Ladislava Pohrobka. Současně bylo třeba tento soupis zbavit zdání samoúčelnosti a pusté faktografičnosti odvozením některých zobecnitelných poznatků o vyhraněném katolictví, vylidňujících důsledcích politických sňatků a o naprosté neznalosti rodového původu od císaře a krále Karla IV. mezi jeho potomky v českých zemích v rodu pánů z Poděbrad, pánů z Hradce, Slavatů a dalších rodů. A tak co nás zapomnění a nezájmu způsobil, alespoň zčásti bylo odčiněno. Sledování dalších potomků Karla IV. v 18. století, 19. a 20. století již bude daleko jednodušší technický i metodický problém, protože genealogové budou přicházet do období bohatě dotovaného matričními zápisy, monografiemi a gothajskými almanachy. Současně však jejich výsledky výsledky výhledování potomků Karla IV. do současnosti nutně dostane pochopitelný a zčásti i vítaný nádech senzačnosti a laické zvědavosti. Získání další potomci Karla IV., připojení do seznamu zatím evidovaných prvních 108 dospělých členů rozrodu ve 14 generacích včetně Karla IV. budou již jen nepatrnou tenkou nití souviset s osobou Karla IV.

Příkladem takového výsledku genealogické ekvilibristiky a akrobacie může být například teze, že Žofie Chotková, manželka následníka trůnu, oběť sarajevského atentátu, byla také přímý potomek Karla IV. a tedy příbuzná svého manžela.

01. Karel IV., císař a král český

10. císař Zikmund, král uherský

11. Alžběta Lucemburská, manželka císaře Albrechta II.

14. Anna Rakouská
manž. Vilém Durynský

15. Kateřina Durynská

16. Anna Minstrberská

18. Adam z Hradce

68. Alžběta z Hradce

86. Adam Slavata

92. Vilém Slavata

95. Jáchym Oldřich Slavata

105. Jan Jiří Jáchym Slavata

106. Marie Josefa Slavatová

František Josef Černín

Prokop Černín

Volfgang Černín

Marie Černínová

Vilemína Kinská

Žofie Chotková

13. Alžběta Rakouská
manž. Kazimír IV. Polský

Vladislav Jagellonský

Anna Jagellonská

Karel Štýrský

Ferdinand II.

Ferdinand III.

Leopold I.

Karel VI.

Marie Terezie

Leopold II.

František I.

František Karel

Karel Ludvík

František Ferdinand d'Este

Podobných vedlejších zjištění a výtvorů typického genealogického řemesla by bylo možno podat množství. I když je jedním z úkolů pomocné vědy historické o rodových souvislostech hledat i ty nejvzdálenější a nejteoretičtější spojitosti, jen když jsou opřeny o prokázané skutečnosti, nelze ztrácet ze zřetele skutečný smysl genealogického studia potomků Karla IV. Jejich soubor nám může posloužit jako studijní materiál o růstu šlechtické populace v posledních šesti stoletích a současně i jako doklad pozornosti a úcty, kterou česká kvantitativní a vyprávěcí genealogie společně věnuje památce Karla IV.

Poznámky:

- ^{1/} Vladimír Janovský, *Vývod císaře Karla IV. ze 128 předků. Rodokmen, časopis pro rodopisy, znakosloví a ostatní pomocné vědy historické 1 (1946), Praha, str. 15–18 s nedopatřením v terminologii (jde o vývod ze 64 předků, obsahující 126 předků) a s dobrým svodem literatury.*
- ^{2/} Zdeněk Fiala, *Předhusitské Čechy 1310–1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419. Praha, I. vyd. 1968, 397 stran a přílohy. Využil přitom dílo: Vlastní životopis Karla IV. Praha 1946. Přeložil Jakub Pavel, úvodní studie Václav Chaloupecký.*
- ^{3/} Jan Podhola, *Rekonstrukce a fertilita šlechtických rodin v Čechách podle gothajských almanachů. Listy GHSP 5 (1977), str. 177–194.*
- ^{4/} František Sedlák – Vladimír Sedlák, *Hrabata Lucemburská na českém trůnu. Překlad a doplňky práce Jean-Roberta Schleicha de Bossé a Henri de Schleich-Bossé, Luxemburg, Listy GHSP 1 (1969–71), č. 2, str. 14–21 a z nové polské genealogické literatury, například Joachim Zdrenka, Elžbietta, córka Bohuslava V. księga Pomorskiego, żona cesarza Karola IV. Sobótka. Slaski Kwartalnik Historyczny 32, (1977), str. 1–11.*
- ^{5/} *Otázka potomstva z těchto manželství byla ponechána stranou.*
- ^{6/} Jan Podhola *uv. m.*
- ^{7/} Jiří Jareš, *Heraldika a genealogie Leskovce z Leskovce. Listy GHSP 5 (1977), str. 156–175.*
- ^{8/} W. Lippert, *Markgraf Wilhelm von Meissen und Elisabeth von Böhmen. Beitrag zur Geschichte der Beziehungen zwischen Wettingen und Luxemburgen in der zweiten Hälfte XIV. Jahrhunderts. MfGDB 30, 1892, 93 se týká podobné konstelace ve starší době.*
- ^{9/} *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu. 1976 Acta universitatis Carolinae. Studia historica XIV. Uspořádal doc. Dr. Josef Petrář, CSc.*

FERDINAND KINDERMANN – OSVÍCENSKÝ PEDAGOG

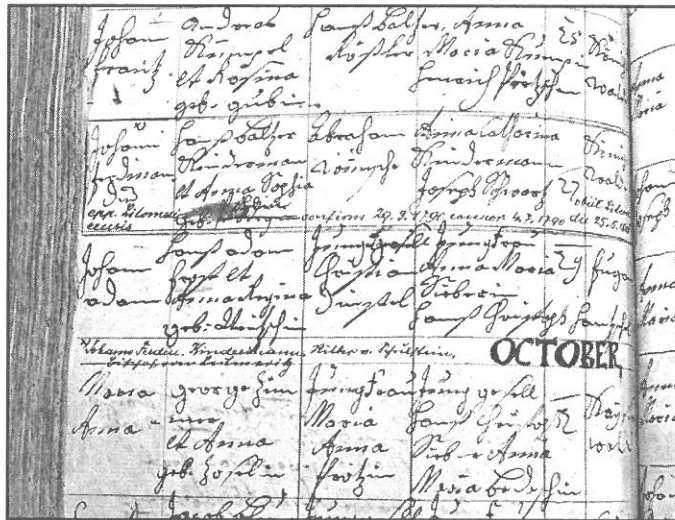
Jan Podhola

Při svém studiu materiálů pro historii hraběcího rodu Buquoyů v roce 1981 jsem v souvislosti s Janem Nepomukem Buquoyem^{1/} i vyhledávání podkladů pro vlastní rodokmen^{2/} narazil na jméno – Ferdinand Kindermann. Jméno osoby, která se vyskytuje jako farář v jihočeském poddanském městečku Jana Nepomuka Buquoye v Kaplici mezi jeho spolupracovníky při provádění sociálních a školských reforem na panství Nové Hrady, aby se vynořila o dvacet let později ve vysoké církevní funkci litoměřického biskupa na severu Čech. Byla to výzva k pátrání a seznámení se s životními osudy a činností. Jak doba ukázala, nebyl jsem jediný koho osoba Ferdinanda Kindermanna zaujala a v posledních letech byly vydány dvě útlé knížky věnované přímo či nepřímo jeho životu a činnosti^{3/}.

Ferdinand Kindermann se narodil v roce 1740 (pokřtěn 27.9.1740)^{4/} v Königswaldu (nyní Království) u Šluknova jako syn domkáře a plátenického faktora. Po vchození základní školy ve Šluknově absolvoval nejspíše v letech 1754–1760 gymnaziální studia v Zahání^{5/}, kde přednášel osvícenský opat Johann Ignatz von Felbinger, který měl na mladého Kindermanna nepochybně značný vliv. Po ukončení gymnaziálních studií zahájil Kindermann v roce 1760 studia na Filosofické fakultě univerzity v Praze, kde na něj nejvíce zapůsobily přednášky Karla Heinricha Seibta^{6/}. V kroužku Seibtových posluchačů se také seznámil se svými pozdějšími spolupracovníky Janem Nepomukem hr. Buquoyem a Bernhardem Josephem Spatziererem. Filosofická studia zakončil závěrečnými zkouškami a získáním titulu Magister artium liberalium et philosophiae, načež pokračoval studiem theologie ukončeným dizertací o díle francouzského barokního historika Jacquese Bénigne Bossueta (1627–1717). V roce 1765 obdržel od pražského světícího biskupa J. A. Kaisera kněžské svěcení. Na doby svého studia velice rád vzpomínal při svých pozdějších procházkách (v letech 1796–1799) se žitenickým kaplanem K. Schmiedem. Po obdržení svěcení Kindermann kaplanoval na různých farách a soukromě se zabýval školstvím a pedagogikou.

V roce 1771 po úmrtí faráře G. Kunze, povolal z titulu svého patronátního práva Jan Nepomuk hr. Buquoy na jeho místo do Kaplice Ferdinanda Kindermanna. Jan Nep. hr. Buquoy chtěl povznést svá panství ekonomicky i kulturně a věnoval se v celozemském měřítku péči o chudé, nemocné a potřebné obyvatele. Dal Kindermannovi volnou ruku, aby se věnoval zejména školám na jeho panství

a financoval mu i studijní cestu do slezského kláštera augustiniánů kanovníků v Zaháni, aby se tam seznámil se školskou reformou opata J. I. Felbingera. Mimoto se Kindermann průběžně informoval o školských reformách v Německu v týdeníku *Wochenschrift zum Besten der Erziehung der Jugend*, vydávaného v nakladatelství Cotta ve Stuttgartu, a navštívil také právě založenou vídeňskou normální školu.

Zápis o narození Jana Ferdinanda Kindermanna

Rok poté, co zveřejnil Kindermannův univerzitní profesor Seibt svůj programatický spis *Vom Einfluß der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates*, byla v roce 1772 provedena reforma kaplické venkovské školy podle zaháňského vzoru – dva roky před oficiální tereziánskou reformou nižšího školství v rámci celé Habsburské monarchie.

Kaplická škola se vyznačovala tím, že vyučování bylo dětem přiměřené a prakticky orientované, že odmítala mechanické učení z paměti a snažila se, aby žáci pochopili výklad a naučili se samostatně přemýšlet, že ve výuce byl díky pevně stanovenému učebnímu plánu systém, že bylo zapovězeno používání násilí a že zavedením praktického předmětu zdravotní (a na vesnických školách novohradského panství předmět obdělávání půdy) mělo být obyvatelstvo vedeno ke zdravé výživě a chráněno před bídou. Dobré vzdělání širokých vrstev zavedením pravidelné školní docházky a výchovou k pracovitosti představovalo podle Kindermannova preventivní chudoby. Synové sedláků se mohli v předmětu obdělávání půdy seznámit s novými pícninami, polními plodinami, novými druhy ovoce

a zeleniny. Venkovské obyvatelstvo tak dostalo možnost zbavit se extrémní závislosti na evropských cenách žita a zpestřit a ozdravit svůj jídelníček.

Nejprve byla zavedena zaháňská vyučovací metoda, pomocí níž se podstatně zlepšila paměť dětí. To ovšem nebyl vlastní cíl, nýbrž jen prostředek, který měl vzbudit zájem rodičů a přesvědčit je o smyslu pravidelné školní docházky. Kindermann objasnil rodičům ale i své vlastní výchovné cíle. „Dobrý člověk, zbožný křesťan a řádný státní občan“.⁷¹

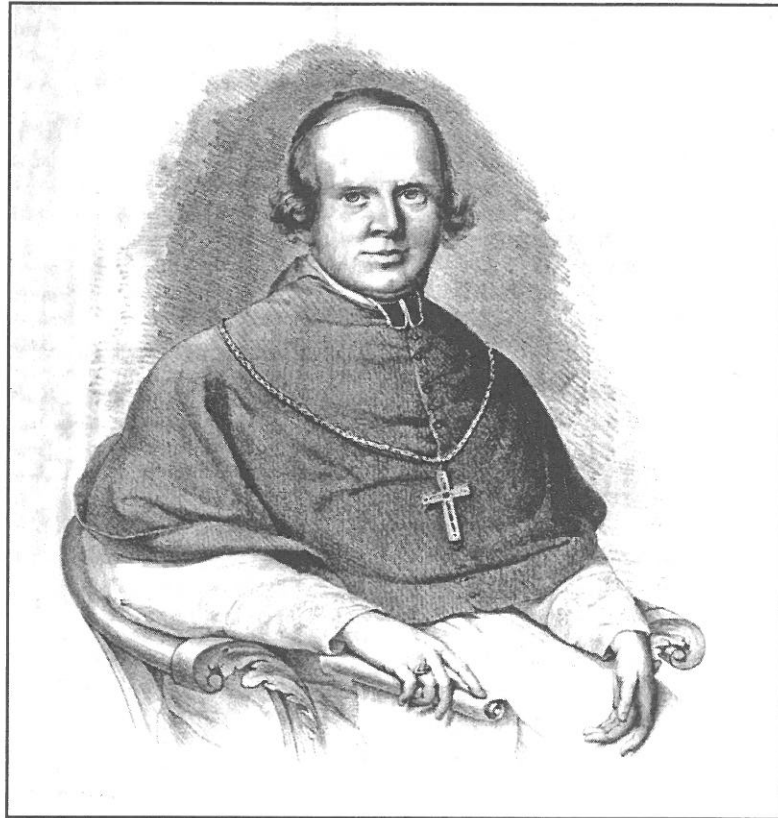
Školu navštěvovaly děti od šesti do dvanácti let a byly rozděleny do dvou tříd či stupňů. Všeobecně vzdělávacími předměty bylo na základním stupni čtení, krasopis, biblická dějprava na základě obrázkové bible, katechismus a hudba, ve druhé třídě pak čtení, mravouka, zdravotní věda, náboženství a výklad bible, krasopis, pravopis a aritmetika. Hudebně nadané děti obdržely individuální výuku. Jan Nep. hr. Buquoy dodal škole vybavení, a z obecní pokladny bylo placeno školné, protože třetina dětí byla chudá.

Na venkovskou školu navazovala bezplatná soukromá škola se systémem kursů, která byla zároveň třídou připravující k přechodu na vyšší školy a něčím na způsob odborného výcviku učňovské školy. Tam se vyučoval zeměpis včetně zeměpisu hospodářského, agrikultura, vyšší matematika, sloh, kreslení a základy latiny a řečtiny.

Učitelé na Kindermannově škole se již specializovali na některé předměty, odbornými učiteli ale ještě nebyli. Kindermann dbal o to, aby v osmi českých vesnicích jeho děkanství působili česky i německy mluvící učitelé a duchovní; díky jeho iniciativě dostalo samotné město Kaplice dva dvojjazyčné kaplany, kteří vyučovali také česky.⁸¹

Kaplická škola měla přímý vliv na bezprostřední okolí. Školy na panství Nové Hradce posílaly své učitele za vzděláním do Kaplice, především Malonty, Benešova nad Černou a Velešín. Novohradský provinciál servitů dal vyškolit několik svých páterů v Kaplici. Další jihočeské vrchnosti jako např. klášter Vyšší Brod, město Český Krumlov a hrabě Černín v Jindřichově Hradci přejaly kaplickou školní reformu.

Kaplice nebyla jedinou školou v Čechách, ve které se vyučovalo podle zaháňského vzoru a nových pedagogických zásad, byla ale nejznámější díky Kindermannově informačnímu spisu *Nachricht von der Landschule zu Kaplitz*, jejíž první vydání vyšlo v roce 1772 a druhé v roce 1774. Jeho přičiněním se stala kaplická venkovská škola vzornou školou a soukromým učitelským ústavem resp. střediskem pro další vzdělávání pedagogů, lidově zvaná: „vysoká škola“ a v pedagogických kruzích označovaná jako „Zahán Rakouska“. Dokonce až z Lince si přišel jeden učitel doplnit vzdělání. Tři z pozdějších organizátorů nižšího školství v Haliči získali své pedagogické vzdělání na Kindermannově škole v Kaplici.

Portrét litoměřického biskupa Kindermanna

V roce 1774, dva roky po reformě kaplické venkovské školy, provedla Marie Terezie školskou reformu podle zaháňského vzoru ve všech habsburských zemích^{9/}, poněvadž absolutistický stát pokládal kvalifikované a pracovitě poddané za důležitý potenciál a dobré vzdělání za bezpodmínečně nutné pro blaho poddaných.

V dubnu 1775 byl Kindermann jmenován děkanem kapituly u Všech svatých v Praze na Hradčanech a současně byl na základě svých dosavadních zkušeností jmenován zemským školním dozorcem při českém guberniu. V prvním období svého působení v Praze se Kindermann zabýval hodně školstvím a duchovní péčí na komorních panstvích. Zájem na tom měla především dvorská komora, řízená dvorním radou Frantzem Raabem, který vstoupil do širšího povědomí jako iniciátor pozemkové reformy na těchto statcích. Kindermannova organizační, pedagogická a řídicí práce na poli českého obecního školství byla

oceněna císařovnou Marií Terezií udělením šlechtického titulu s predikátem „ze Schulsteinu“^{10/} 18. dubna 1777 a dosáhla svého vrcholu za panování jejího syna Josefa II. ve jmenování proboštem kolegiální kapituly u sv. Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě r. 1781 (po úmrtí probošta Česlava hr. Schaffgotsche 17.10.1781).

Omezujícím faktorem pro ještě výraznější rozvoj škol byl nedostatek finančních prostředků. Významněji se měl na financování podílet stát a dvorské úřady, což získalo na významu, když byl r. 1785 do čela vídeňské dvorské komise jmenován Jan Nep. hr. Buquoy, s nímž se Kindermann znal. Kindermann působil v české školské komisi a mohl tak získávat peníze zrušených nadací a náboženských bratrstev rovnoměrně pro potřeby škol a pro chudinskou péči. Pro práci v chudinské péči se snažil získat také duchovenstvo.

Přestože náročná a namáhavá práce v oblasti školské i chudinské Kindermanna zcela zaměstnávala, našel si ještě potřebný čas na řízení vyšehradské kapituly. Jeho hlavní zásluhou bylo, že díky svému postavení v rámci zemské správy a přízni samotného císaře, mohl odvrátit hrozící zrušení kapituly. Také se zasloužil o vybudování školy na Vyšehradě, k jejímuž vysvěcení došlo roku 1788. Vlastní správu a duchovní službu na Vyšehradě však Kindermann nevykonával a zastupoval ho děkan Antonín Veselý.

V padesáti letech se dostalo Kindermannovi nejvyšší životní pocty, roku 1790 se stal litoměřickým biskupem. Kromě majetkového zabezpečení biskupství bylo jeho prvořadou starostí personální obsazení; staral se, aby měl kolem sebe dobré a schopné kněze. Ačkoliv diecéze byla z větší části německá, byli na biskupství Němci i Češi. Např. po smrti generálního vikáře Vavřince Slavíka jmenoval Kindermann jeho nástupcem penzionovaného rektora pražského generálního semináře Josefa Františka Hurdálka, který patřil k česky vlastenecky orientovaným duchovním.

Určitou zárukou práce kněží bylo jejich vzdělání, proto se Kindermann staral, aby se zejména kandidátům teologie dostalo mimořádné péče a aby i schopní mladí kněží byli posíláni na další školy. Nejbližší jeho zájmu však zůstaly školy, učitelé a hlavně děti. Zvláštní zmínku zasluhuje jeho starost o východu a vzdělání dívek, jimž se dosud dostávalo málo příležitosti ke vzdělání. Proto založil roku 1797 na biskupství školu pro dívky, která se věnovala zejména dívčím ručním pracím, zpracování vlny, lnu ad. Ve státní správě pak nadále udržel dohled nad českými obecnými školami jako vrchní vizitátor.

Vedle biskupství pobýval Kindermann rád v nedalekém zámku v Žitenicích, kde vyhledával zvláště blízký les u Skalice. Zde sedával a meditoval u skalní jeskyně, označené nápisem Einsamkeit (samota). V okolí budil všeobecnou pozornost, protože z Litoměřic do Žitenic a do Skalice jezdil na oslu, který znal dobře cestu a těšil se zájmu vesničanů.

Poznámky:

- 1/ *RA Buquoy, SOA Třeboň*
- 2/ *Matriky narozených, oddaných a zemřelých Kaplice 1761–1811, SOA Třeboň, sig. Kaplice 5, 17, 22*
- 3/ *Hanzal Josef, Ferdinand Kindermann von Schulstein, Kostelní Vydří 1998*
Buquoyová Margareta, Hrabě Jan Buquoy sociální reformátor doby osvícenství, Feldkirchen-Westerham 2004
Macek Jaroslav, Biskupství litoměřické, Kostelní Vydří 2005
- 4/ *Matrika narozených fo. Šluknov 1721–1749, SOA Litoměřice, sig. L 161/3*
Ve starších materiálech je datum narození uváděno nepřesně v období 1741 až 1744.
- 5/ *Winter Eduard, Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein, Augsburg 1926*
- 6/ *Karl Heinrich Seibt (1735–1806), od 1763 učitel tzv. krásných věd (estetiky), mezi něž se počítaly: dějepis s pomocnými vědami, pedagogika, německá stylistika a mravopis. Byl prvním přednášejícím laikem, jako první přednášel němcky a studenty seznamoval zejména s osvíceneckou filosofií a německou krásnou literaturou.*
- 7/ *Jeden aspekt Kindermannových představ se zdá ovšem velmi pochybný. Podle jeho názoru patřily děti státu. Ten je předal rodičům pod tou podmínkou, že se o ně budou starat a budou jim vštěpovat dovednosti a ctnosti. Pedagogické názory osvícenství pak skutečně vyústily do pedagogických a politických zásad vůdců radikální fáze Francouzské revoluce – např. Dantona, který v jednom svém projevu v roce 1793 řekl „Můj syn nepatří mně, nýbrž republice.“*
- 8/ *Starší česká literatura vytýká Kindermannovi, že prováděl v duchu josefinismu tvrdou germanizaci, skutečnost jak vidět však byla poněkud jiná.*
- 9/ *Čornejová Ivana, Dějiny školství v českých zemích, in: Sborník přednášek pro pokročilé genealogy, ČGHSP (připravuje se)*
- 10/ *Titul si vybral Kindermann sám, aby vyjádřil hlavní oblast svého působení.*
- 11/ *Např. F. M. Pelcl viděl v jeho školské reformě ohrožení české řeči a vyjádřil obavy, zda bude možné se za čas v českých městech dohovorit česky. Jeho nenávist šla tak daleko, že ve svých pamětech napsal, když Kindermann zemřel: „Zde leží hrobník jazyka českého, vlastenci vy... se na hrob jeho.“*

MŮJ PRADĚDEČEK ŠTĚPÁN LOS, KOSTELNÍK A STAROSVAT V ŘEPORYJÍCH, VE VZPOMÍNKÁCH JINDŘICHA ŠIMONA BAARA

Antonín Los

Nejstarší zprávy o rodu Losů se vyskytují ve vsi Kokovice u Slaného ke konci 17. století. Při své dlouholeté rodopisné práci jsem objevil velmi zajímavého předka, je jím můj praděda Štěpán Los.

Otec Štěpána Lose Václav Los mistr krejčovský se v roce 1836 přiznal z Chejnic č. 14 do Řeporyj č. 6, kde se svojí manželkou Kateřinou rozenou Procházkovou zplodil celkem 12 dětí. Z toho byli 3 učitelé. A to nejstarší Josef řídicí učitel v Mýtě, František řídicí učitel v Řevnicích a nejmladší Matěj řídicí učitel v Tetíně. Štěpán jako třetí dítě byl narozený 29.11.1840 v Řeporyjích č. 6. Vyučil se zedníkem a na vojně podle Propouštěcího listu pobyl celkem 9 let 9 měsíců a 27 dní u husarského regimentu knížete Fridricha Lichtensteina. Z vojenské služby byl propuštěn 2. srpna 1870. Byl dvakrát ženatý a z 1. manželství měl s Kateřinou rozenou Kapalínovou ze Sobína 5 dětí. Kateřina nepřežila, spolu s mrtvě narozeným dítětem, poslední porod. Z druhého manželství s Marií rozenou Královou z Roblína měl ještě 6 dětí. Z tohoto manželství pochází i můj děda Antonín, po otci také zedník.

*Kostel sv. Petra a Pavla
v Řeporyjích
(Fotografie Martin Slaboch,
září 2005)*

Z jeho profesní činnosti stojí hlavně za zmínku výstavba první řeporyjské školy v roce 1892, kde působil Štěpán jako stavbyvedoucí. Jednopatrová stavba byla zahájena 1. května a dokončena 9. září téhož roku, což byl na svoji dobu zajisté úctyhodný výkon. Dodnes vlastní část „šichtovky“ z této stavby i s některými finančními vydáními.

Výňatek z rodokmenu Losů:

Josef Los (30.3.1784–2.1.1850)

1. oo 13.11.1803 Kateřina roz. Martínková (14.11.1780–6.7.1814)
2. oo 4.10.1814 Barbora roz. Suchá (kolem 1790–3.9.1846)

14 dětí

Václav Los (26.8.1815–13.7.1893)

- oo 10.5.1836 Kateřina roz. Procházková (28.4.1815–15.4.1874)

12 dětí

Štěpán Los *29.11.1840 Řeporyje č. 6 †17.8.1909 Řeporyje č. 116

1. oo 18.2.1873 Kateřina roz. Kapalínová (25.1.1848–13.11.1880)
2. oo 26.5.1885 Marie roz. Králová (28.9.1857–19.10.1912)

11 dětí

Antonín Los (19.1.1890–11.11.1979)

- oo 19.6.1913 Marie roz. Sochorová (1.8.1890–2.4.1968)

3 děti

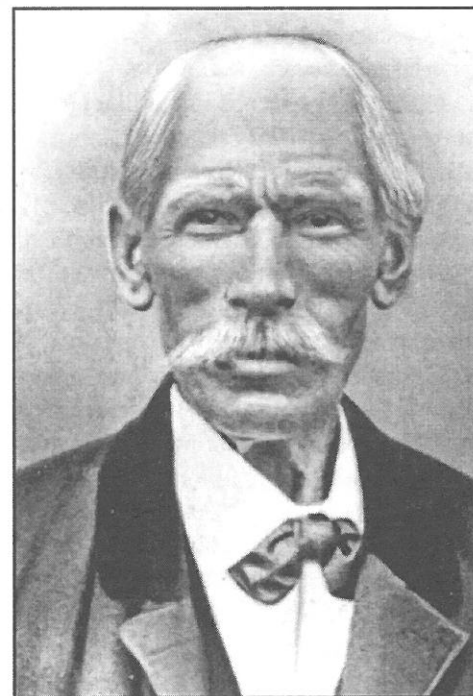
Antonín Los (22.8.1914–15.6.1991)

- oo 6.4.1942 Božena roz. Krupičková (nar. 16.6.1922)

3 děti

Antonín Los (narozen 26.5.1943) – autor článku

Štěpán Los také zdědil kostelnictví v řeporyjském kostele po svém otci Václavovi. Tato funkce přetrvávala v našem rodě po 4 generace a skončila prakticky smrtí pravnuka Václava – též Štěpána v roce 1965. Pradědeček dělal kostelníka v době, kdy zde působil jako farář známý spisovatel Jindřich Šimon Baar^{1/}. Byl také vyhlášeným klarinetistou, zpěvákem a hlavně místním starosvatem. Toho si všímal, jako národopisné zvláštnosti, J. Š. Baar, který se ze své funkce faráře, zúčastňoval těchto svateb a pozoroval počínání starosvata při jejich průběhu. Upozornil na to redaktora časopisu Český Lid prof. Dr. Čenka Zíbrta a ten dlouho po smrti obou protagonistů, v roce 1926 napsal článek ve zmíněném časopise s pomocí v té době ještě zachovalých poznámek, písní a promluv, „J. Š. Baar, farář ořečovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy“. Možná, že mnohé bude zajímat, jak kdysi na konci 19. a začátkem 20. století probíhal svatební rituál na vesnici u Prahy a tak předkládám opis zmíněného článku z Českého lidu z roku 1926.

Štěpán Los
*29.11.1840 Řeporyje č. 6
†17.8.1909 Řeporyje č. 116

Čeněk Zibrť: J. Š. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy.

Zvěčnělý J. Š. Baar poslal mi krátce před smrtí popis svatby v Řeporyjích, kteráž se účastnil. Vyličil názorně činnost Š. Losa při svatebním veselí. Podávám s některými doplňky Baarův popis, na důkaz, jak záhy náš »chodský král« v Ořechu u Prahy na faře zdomácněl a jak pilně i v novém působišti všiml si tamnějšího života lidového.

Dne 17. srpna 1909 zemřel v Řeporyjích Štěpán Los. Kdo to byl? Pouhý sice domkář, ale přece vážený soused Řeporyjský, jak ukázal pohřeb, při kterém si mnohý šťastný manželský párek srdečně zaplakal. Jistě o tomto pohřbu jeho bylo mnoho těch, v jejichž hlavách ožila radostná vzpomínka na pěkný den vlastního svatebního veselí; neboť v Pánu zesnulý byl kostelníkem v Řeporyjském filiálním kostele svatých Petra a Pavla a což hlavního i hledaným a oblíbeným starosvatem o všech svatbách. Měl k tomu všechny potřebné vlastnosti, dobrotu srdce, veselou mysl a výborný hudební sluch, bylť dobrým zpěvákem i hudebníkem. Už na vojně u hudby písal »neveselejší instrument«, klarinet, totiž.

Býval jsem zván (píše Baar) na svatby, kde kostelník Los »řečnil«. Umínil jsem si, zachovati budoucnu obraz svatby, kterou Los řídil a které jsem se účastnil. Měl jsem při tom pomůcku.

V jeho pozůstalosti totiž našli dědicové mimo jiné i svazek ohmataných sešitků, psaných vlastní jeho rukou, rukou jeho nebožtíka otce i dávno už spráchnivělou rukou starého kantora Ořešského Vencla Štrébela. Na těchto zažloutlých a vetších už listech pak zachyceno jest hlavně všechno »řikání« a všechny »písne«, jež starosvat dobře nazpaměť uměti musil, nechtěl-li si »uříznout kus ostudy« a jež proto před každou svatbou doma potají pilně opakoval.

»Svatba v národě československém« koná se v hlavních rysech ovšem tak, jak ji B. M. Kulda a F. Vykoukal a jiní popsali. Jisto však je, že každý kraj, ba každá vesnice česká i každý starosvat vtiskl svatebním zvykům svůj ráz. Nejbližší okolí Prahy, jak pochopitelně, zachovalo si nejméně svéráznosti, ale úplně jí setřítí přece jen se »duchu času« nepodařilo.

Základem všech řečí a obřadů selské svatby české bude vždy známé dílo rychtáře milčického Frant. Vaváka, jehož knihu »Smlouvy svatební« vydané v několika vydáních rychle za sebou, ke konci 18. a často ve století 19., je základem všech knížek a návodů svatebních tlampačů, plampačů, řečníků, starosvatů.

Na důkaz ať slouží svatba konaná v Řeporyjích v masopustě L. P. 1895, o které starosvatem byl Štěpán Los, jak zápisky jeho svědčí a na kterou zval takto: »Pochválen Pan Ježíš Kristus. Všem mnoho zdraví přeju a při tom poníženou žádost skládám od pana ženicha Josefa Libýho a Mařenky Králové i obojích pánů rodičů, abyste je svými ctěnými osobama k jejich sňatku v úterý tj. 12. února do chrámu Páně doprovodili a pak s nimi jejich manželskou tabuli ozdobili.«

Zcela jinak zněla »řeč o družičku«. To se starosvatem vypravil se k rodičům družičky i mládenec a Štěpán Los řekl: »Znejmilejší pantáto a panímámo! Dobře jest vám povědomo i známo, že při sňatku manželském nevyhnutelně krásných panen družiček a mláďenců zapotřebí jest, kteroužto poníženou žádost panna nevěsta o vaši nejmilejší dcerušku přednes mně poručila, což já na místě jejím s tímto ctěným panem mláďencem činím a zdvořile za odpuštění žádám.«

Den svatby konečně nadešel. Ženich ustrojen přijel ze svého domova naposled »za nevěstou«. Koně nedočkavě hrabou nohama na dvoře, vrata už jsou do kořán otevřena, venku před statkem plno dětí, bab, žebráků a čumilů, ručička na hodinách už přelezla jedenáctku, nevyšší čas už do kostela, ale počkat se musí. Nastává slavnostní akt, požehnání rodičů. »Nejmilejší pane ženichu« ozve se náhle starosvatův hlas a rázem nastává ticho. Jako zkamenělí a vážnou tvář stojí hosté a poslouchají následující řeč. »Dříve než vám tato ctná, šlechtná a bohabojná panna nevěsta od její nejmilejších rodičů odevzdána bude, že nic vzácnějšího, potěšitelnějšího, spokojenějšího a radostnějšího není nad stav manželský, ale jen těm manželům, kteří v bázi Boží a trpělivosti v něm náležitě hodně živi jsou. Lásku, svornost, upřímnost spolu zachovávají, ve všem dobrém sobě povolují, v práci a v hospodářství svém pilni jsou, dívky své, které jim Pán Bůh dá, v pobožnosti cvičí a ke všemu dobrému vedou. Naproti tomu nic strašnějšího, hroznějšího, škodlivějšího, zarmoucenějšího a smutnějšího ve všech věcech není nad nepořádný stav manželský. Což aby se nestalo, musíte být, pane ženich: předně Boží ctitel, sama sebe a své manželky moudrý řiditel, milost' a lásku k ní vždy zachovejte, ji za svou věrnou tovaryšku pozorlivě držte. Ve všem dobrém jí příkladem předcházejte, všech vašich věcí a hospodářství za paní a plnomocnou hospodyní ji mějte, k pobožnosti, lásce a svornosti vzbuzujte. Tuť na ní pravou, věrnou a upřímnou manželku, pilnou, ctnostnou a vám vždy milou hospodyní, bedlivou a příkladnou matku mít budete. Za takou vám ji její rodičové odevzdávají. Vy pak, nejmilejší panno nevěsto, aby se na vás naplnilo, co o všech dobrých manželkách písmo praví, poněvadž od dneška začínáte manželkou býti, rovně tak od bázně Boží musíte začítí, neb písmo praví: Kdo se Boha bojí, činí dobré věci. Ale když vy, panno nevěsto: předně Pána Boha a pak svého muže ctíte budete, jemu povolná, ve svém hospodářství pilná, ve všech důležitostech rozšafná budete: toť bude ten zlatý sloup v domě vašem, tj.: okrasa, radost' a sláva domu vašeho. A vaši nejmilejší rodičové budou mítí potěšení a léta svá v radosti vnesou do hrobu. Znejmilejší pantáto a panímámo, já vás na místě těchto dítek žádám, jestli ve své křehkosti vás by byli kdy rozhněvali, abyste jim ze srdce odpustili. Při tom vás ještě za otcovské a mateřské požehnání žádám. Požehnání Boha všemohoucího + Otce i + Syna i Ducha sv. vstoupí na vás a zůstaň povždy s vámi. Amen.«

Takovýchto »požehnání« má Štěpán Los zapsáno několik a patrně je střídal, aby se neopakoval. Zdají se být opsány z tištěné předlohy Vavákovy, aneb sepsány

knězem. Jsou vesměs rázu moralistního a sentimentálního, »aby si ženské při tom mohly zaplakat«, jinak by starosvat pochvaly nedošel.

Konečně svatební průvod vyjel a s ním ovšem jako nejvyšší ceremonář nebo dvorní obřadník, zase starosvat. Jeho úkolem bylo sice teď mlčet, ale za to musil »jednat«. Páry seřaditi, snoubence postavit, prohlášení list, prstýnky s myrtoou knězi odevzdat, na nic nezapomenouti.

Ale jak z kostela se vrátili, »jazyka dar« musil se i jemu vrátit. V domě nevěsty už jsou stoly prostřeny, polévka a pečeně voní po celé vsi, ale hosté dělají, jako by neviděli a necítili. Musejí být ještě jednou pozváni a starosvat začíná »Slovutní a mnohovážení páni hosti. Pan ženich, panna nevěsta a její rodičové uctivě děkují za lásku jim prokázanou, že jste se za ně nestyděli, s nimi do chrámu Páně k jejich duchovnímu sňatku šli a potom do příbytku panny nevěsty jejich manželskou tabuli vašimi ctěnými osobami ozdobili a okrášlili. Poněvadž Pán Bůh darem v pokrmu i nápoji naděliti ráčil, umínil si dar tento před vás klásti. Slušná a chvalitebná věc jest, dříve než těchto darů požívat budeme, bychom o požehnání jich Pána Boha žádali. Pročež ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. Oči všechněch v tebe doufají, Pane atd.«

Hostina počala a lze říci o ní slova Čelakovského: »Jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli«. Uvážil-li se taková svatební hostina trvala nejméně do půlnoci, tedy asi 12 hodin, tu jistě nebylo lehkou prací postarat se o vzácné koření humoru a smíchu, aby jazyky netrousily pak, že »tam seděli jako o funuse, jako zmoklé slepice« a tato starost spočívala na bedrách našeho starosvata.

Štěpán Los jako výborný zpěvák pomáhal si písněmi. Opisujeme pouze některé. Tak hned první, nazvaná »Dobrá žena«. Poslyšte mládenci, mužové, vlastenci, jak se všechno mění, není k vyslovení! Již nás ženy tepou, mezi nás se pletou, že to není k popsání. Když se člověk žení a svůj stav promění, myslí, to jsem šťastný, když mám děvče krásný, miluje mě věrně, je pokorné, jemné, zatím je to hadí plémě! Rok v lásce uplyne, již je všechno jiné! Žena má kalhoty, pak obuje boty, muž jí nesmí ceknout, chce ho hrcem fleknout, dělá náramné hřmoty. On mlčí jak pěna, ženuška jak fena kleje a burácí, vše na rub obrací, džbánem po něm hází, dupá si s kuráží, ze dveří ho vyráží. Tak jsme to nabrali, své právo prohráli! Ty naše ženušky, notné vyřídůšky, peníze berou. v kafe promelou, nám dají ertepličky. Muž dře celý týden, ani jedinký den nemá žejdlík piva, až v práci zemdlívá! Jeho spomocnice, doma na židličce celý den si hovívá. Nejtěžší práci má, když hlavu kráslivá, nestele, nemete, dvacet copů plete, pak běží k mlékařce, ke kupci, pekařce, jen slídí po lahůdce. Jestli se jí zachce nějaké rekreace, tu se hned lichotí, hněv muže ukrotí, když to nejde, pláče, až ho přece přinutí. Jestli někdy stůně, to je libá vůně! Vaří si slepičku, z vína polívčičku, by se posilnila, zase zotavila, špikuje si hubičku. Muž když stůně, chudák, hned mu vaří dryják, tu bobkové zrno zatluče

na drobno, smíchá do kořalky a dělá vejpalky, pro muže všecko jedno. Ach, ubozí muži, už to jde na kůži! Ženám se nedejte, na všechno se ptejte, ať oučty dělají, kam peníze dají, bedlivě po nich hleďte. Konec.

Je to píseň na první pohled umělá, jarmareční a takové jsou všechny. Lze to vysvětlit tím, že to musila být píseň »nová«, neznámá, kterou svatebčané neuměli, snad ani neslyšeli a spolu zpívat tedy nemohli a také neměli, neboť příjemným jejich úkolem bylo – prázdnit talíře a zaměstnávat ústa ne zpěvem, ale – jídlem! Takových písní mají zápisky Losovy mnoho. Uvádíme pouze jejich počátky: »Není možná nic zatajit« (tato je ze všech nejrozumnější, až rozpustilá!), »Chťic, aby spal, vinšovala« (podložený text na známou koledu). »Zdalo se mi dnes v noci«. »O jak dobře a vesele jest v manželstvu býti«, »Co jsou to za holčičky v městě i na vesnici«, »Slyšel jsem slavička, líbezného ptáčka«, »Vzhůru, vzhůru, ó mužové«, »Stala se svatba v Káni Galilejské«, »Dobrou noc já vinšuju«, »Přeušlechtilé manželství, hned v ráji štípeno« (tato píseň má 25 strof a je u ní poznámka: »Píseň svatební, z kněh vytažená«), »Kvílím po tobě, hrdličko«, »Vale tobě, marný světe«, »Všecko, co v světě počátek má«, »Na tom světě pěkný život je«. Mimo to obsahuje sbírka i písně znárodnělé, a to:

»Přijde jaro, přijde«, »Hej Slované!«, »Ztratila se naší mámě slanina«, »Ponocenská« a »Nad Beroukou pod Tetínem«. Některé sloužily pro zvláštní obveselení hostů a jsou takového rázu, že všechny uvést nemůžeme.

Ukázka: V bázni boží můžem požívat, když tu máme šenkýřku, bude nalívat, naše paní kuchařky k tomu se chystají, »dobrá jídla budou«, pořád povídají. Polévka trojí chuti, na měko vařená, dole bude hustá, v prostředku pražená, navrch bude čistá, na to nic nedbejte. Když je dole hustá, jen jí zamíchejte. Po polévce bývá hrách škvarakama sypaný to na jistý úmysl, bývá málo slaný, na to, páni hosté, ohledu nemějte, komu bude šmakovat, jen si nabírejte. Naše paní kuchařky všecka práva znají, že šenkýřky nerady pivo na dluh dají, kdyby tuze solily, že by hosté pili, až by šenkýř s šenkýřkou točit nestačili. Po hráchu bývá maso, to nejdřív hovězí, na to s jistou omáčkou, to žádný nevěří: ze samého koření, u spodu kyselé, pro pannu nevěstu, aby byla veselá. Zvlášť pro pannu nevěstu, pro panny družičky, budou zvláštní jídla: šnekové nožičky a ještě také k tomu omanový (?) křen, komu bude šmakovat, ať si omočí v něm. Naše paní kuchařky na mě jsou daly, abych tu věc vyšetřil, mě jsou požádaly, že poslušně žádati, kdyby v čem chyby, aby u pánů hostů omluveny byly. Že jsou celé ztrápené, co strachu měly: hrnce se jim zbourily, ven jsou jim vyběhly, lžíce, mísy, vařečky, všecko se to rvalo, až jim z toho v kuchyni, dost málo ostalo. Což pak šmačchlavej rendlík! Na ohniště vyskočil, potkal se tu s kutchanem, hned se s ním otočil, tu zas byla šarvátka, za vlasy se rvaly, co měly za soužení, než jsou to roztrhly! Ještě to nesrovnaly, zas slánka s hmoždýřem na kordy se vybidly, talíř byl žoldnýřem, jak se mezi ně vpletl, hned

Čeněk Zibrť: J. Š. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy.

Zvěčnělý J. Š. Baar poslal mi krátce před smrtí popis svatby v Řeporyjích, kteréž se účastnil. Vyličil názorně činnost Š. Losa při svatebním veselí. Podávám s některými doplňky Baarův popis, na důkaz, jak záhy náš »chodský král« v Ořechu u Prahy na faře zdomácněl a jak pilně i v novém působišti všiml si tamnějšího života lidového.

Dne 17. srpna 1909 zemřel v Řeporyjích Štěpán Los. Kdo to byl? Pouhý sice domkář, ale přece vážený soused Řeporyjský, jak ukázal pohřeb, při kterém si mnohý šťastný manželský párek srdečně zaplakal. Jistě o tomto pohřbu jeho bylo mnoho těch, v jejichž hlavách ožila radostná vzpomínka na pěkný den vlastního svatebního veselí; neboť v Pánu zesnulý byl kostelníkem v Řeporyjském filiálním kostele svatých Petra a Pavla a což hlavního i hledaným a oblíbeným starosvatem o všech svatbách. Měl k tomu všechny potřebné vlastnosti, dobrotu srdce, veselou mysl a výborný hudební sluch, bylť dobrým zpěvákem i hudebníkem. Už na vojně u hudby pískal »neveselejší instrument«, klarinet, totiž.

Býval jsem zván (píše Baar) na svatby, kde kostelník Los »řečnil«. Umínil jsem si, zachovati budoucnou obraz svatby, kterou Los řídil a které jsem se účastnil. Měl jsem při tom pomůcku.

V jeho pozůstalosti totiž našli dědicové mimo jiné i svazek ohmataných sešitků, psaných vlastní jeho rukou, rukou jeho nebožtíka otce i dávno už spráchnivělou rukou starého kantora Ořešského Vencla Štrébla. Na těchto zažloutlých a vetých už listech pak zachyceno jest hlavně všechno »říkání« a všechny »písničky«, jež starosvat dobře nazpaměť uměti musil, nechtěl-li si »uříznout kus ostudy« a jež proto před každou svatbou doma potají pilně opakoval.

»Svatba v národě československém« koná se v hlavních rysech ovšem tak, jak ji B. M. Kulda a F. Vykoukal a jiní popsali. Jisto však je, že každý kraj, ba každá vesnice česká i každý starosvat vtiskl svatebním zvykům svůj ráz. Nejbližší okolí Prahy, jak pochopitelně, zachovalo si nejméně svéráznosti, ale úplně jí setřítí přece jen se »duchu času« nepodařilo.

Základem všech řečí a obřadů selské svatby české bude vždy známé dílo rychtáře milčického Frant. Vaváka, jehož knihu »Smlouvy svatební« vydané v několika vydáních rychle za sebou, ke konci 18. a často ve století 19., je základem všech knížek a návodů svatebních tlampačů, plampačů, řečníků, starosvatů.

Na důkaz at' slouží svatba konaná v Řeporyjích v masopustě L. P. 1895, o které starosvatem byl Štěpán Los, jak zápisky jeho svědčí a na kterou zval takto: »Pochválen Pan Ježíš Kristus. Všem mnoho zdraví přeju a při tom poníženou žádost skládám od pana ženicha Josefa Libýho a Mařenky Králové i obojích pánů rodičů, abyste je svými ctěnými osobami k jejich sňatku v úterý tj. 12. února do chrámu Páně doprovodili a pak s nimi jejich manželskou tabuli ozdobili.«

Zcela jinak zněla »řeč o družičku«. To se starosvatem vypravil se k rodičům družičky i mládenec a Štěpán Los řekl: »Znejmilejší pantáto a panímámo! Dobře jest vám povědomo i známo, že při sňatku manželském nevyhnutelně krásných panen družiček a mládenců zapotřebí jest, kteroužto poníženou žádost panna nevěsta o vaši nejmilejší dcerušku přednes mně poručila, což já na místě jejím s tímto ctěným panem mláďencem činím a zdvořile za odpuštění žádám.«

Den svatby konečně nadešel. Ženich ustrojen přijel ze svého domova naposled »za nevěstou«. Koně nedočkávě hrabou nohama na dvoře, vrata už jsou do kořán otevřena, venku před statkem plno dětí, bab, žebráků a čumilů, ručička na hodinách už přelezla jedenáctku, nevyšší čas už do kostela, ale počkat se musí. Nastává slavnostní akt, požehnání rodičů. »Nejmilejší pane ženichu« ozve se náhle starosvatův hlas a rázem nastává ticho. Jako zkamenělí a vážnou tvář stojí hosté a poslouchají následující řeč. »Dříve než vám tato ctná, šlechtná a bohabojná panna nevěsta od její nejmilejších rodičů odevzdána bude, že nic vzácnějšího, potěšitelnějšího, spokojenějšího a radostnějšího není nad stav manželský, ale jen těm manželům, kteří v bázi Boží a trpělivosti v něm náležitě hodně živi jsou. Lásku, svornost, upřímnost spolu zachovávají, ve všem dobrém sobě povolují, v práci a v hospodářství svém pilní jsou, dítky své, které jim Pán Bůh dá, v pobožnosti cvičí a ke všemu dobrému vedou. Naproti tomu nic strašnějšího, hroznějšího, škodlivějšího, zarmoucenějšího a smutnějšího ve všech věcech není nad nepořádný stav manželský. Což aby se nestalo, musíte být, pane ženich: předně Boží ctitel, sama sebe a své manželky moudrý řiditel, milost' a lásku k ní vždy zachovejte, ji za svou věrnou tovaryšku pozorlivě držte. Ve všem dobrém jí příkladem předcházejte, všech vašich věcí a hospodářství za paní a plnomocnou hospodyni ji mějte, k pobožnosti, lásce a svornosti vzbuzujte. Tuť na ní pravou, věrnou a upřímnou manželku, pilnou, ctnostnou a vám vždy milou hospodyni, bedlivou a příkladnou matku mít budete. Za takou vám ji její rodičové odevzdávají. Vy pak, nejmilejší panno nevěsto, aby se na vás naplnilo, co o všech dobrých manželkách písmo praví, poněvadž od dneška začínáte manželkou býti, rovně tak od bázně Boží musíte začít, neb písmo praví: Kdo se Boha bojí, činí dobré věci. Ale když vy, panno nevěsto: předně Pána Boha a pak svého muže ctíte budete, jemu povolná, ve svém hospodářství pilná, ve všech důležitostech rozšafná budete: toť bude ten zlatý sloup v domě vašem, tj.: okrasa, radost' a sláva domu vašeho. A vaši nejmilejší rodičové budou mítí potěšení a léta svá v radosti vnesou do hrobu. Znejmilejší pantáto a panímámo, já vás na místě těchto dítek žádám, jestli ve své křehkosti vás by byli kdy rozhněvali, abyste jim ze srdce odpustili. Při tom vás ještě za otcovské a mateřské požehnání žádám. Požehnání Boha všemohoucího + Otce i + Syna i Ducha sv. vstoupí na vás a zůstaň povždy s vámi. Amen.«

Takovýchto »požehnání« má Štěpán Los zapsáno několik a patrně je střídal, aby se neopakoval. Zdají se být opsány z tištěné předlohy Vavákovy, aneb sepsány

knězem. Jsou vesměs rázu moralistního a sentimentálního, »aby si ženské při tom mohly zaplakat«, jinak by starosvat pochvaly nedošel.

Konečně svatební průvod vyjel a s ním ovšem jako nejvyšší ceremonář nebo dvorní obřadník, zase starosvat. Jeho úkolem bylo sice teď mlčet, ale za to musil »jednat«. Páry seřaditi, snoubence postavit, prohlášení list, prstýnky s myrtou knězi odevzdat, na nic nezapomenouti.

Ale jak z kostela se vrátili, »jazyka dar« musil se i jemu vrátit. V domě nevěsty už jsou stoly prostřeny, polévka a pečeně voní po celé vsi, ale hosté dělají, jako by neviděli a necítili. Musejí být ještě jednou pozváni a starosvat začíná »Slovutní a mnohovázení páni hosti. Pan ženich, panna nevěsta a její rodičové uctivě děkují za lásku jim prokázanou, že jste se za ně nestyděli, s nimi do chrámu Páně k jejich duchovnímu sňatku šli a potom do příbytku panny nevěsty jejich manželskou tabuli vašimi ctěnými osobami ozdobili a okrášlili. Poněvadž Pán Bůh darem v pokrmu i nápoji naděliti ráčil, umínil si dar tento před vás klásti. Slušná a chvalitebná věc jest, dříve než těchto darů požívat budeme, bychom o požehnání jich Pána Boha žádali. Pročež ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. Oči všechněch v tebe doufají, Pane atd.«

Hostina počala a lze říci o ní slova Čelakovského: »Jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli«. Uvází-li se taková svatební hostina trvala nejméně do půlnoci, tedy asi 12 hodin, tu jistě nebylo lehkou prací postarat se o vzácné koření humoru a smíchu, aby jazyky netrousily pak, že »tam seděli jako o funuse, jako zmoklé slepice« a tato starost spočívala na bedrách našeho starosvata.

Štěpán Los jako výborný zpěvák pomáhal si písněmi. Opisujeme pouze některé. Tak hned první, nazvaná »Dobrá žena«. Poslyšte mládenci, mužové, vlastenci, jak se všechno mění, není k vyslovení! Již nás ženy tepou, mezi nás se pletou, že to není k popsání. Když se člověk žení a svůj stav promění, myslí ,to jsem šťastný, když mám děvče krásný, miluje mě věrně, je pokorné, jemné, zatím je to hadí plémě! Rok v lásce uplyne, již je všechno jiné! Žena má kalhoty, pak obuje boty, muž jí nesmí ceknout, chce ho hrcem fleknout, dělá náramné hřmoty. On mlčí jak pěna, ženuška jak fena kleje a burácí, vše na rub obrací, džbánem po něm hází, dupá si s kurází, ze dveří ho vyráží. Tak jme to nabrali, své právo prohráli! Ty naše ženušky, notné vyřídůšky, peníze berou. v kafe promelou, nám dají ertepličky. Muž dře celý týden, ani jedinký den nemá žejdlík piva, až v práci zemdlívá! Jeho spomocnice, doma na židličce celý den si hovívá. Nejtěžší práci má, když hlavu kráslivá, nestele, nemete, dvacet copů plete, pak běží k mlékaře, ke kupci, pekaře, jen slídí po lahůdce. Jestli se jí zachce nějaké rekreace, tu se hned lichotí, hněv muže ukrotí, když to nejde, pláče, až ho přece přinutí. Jestli někdy stůně, to je libá vůně! Vaří si slepičku, z vína polívčičku, by se posilnila, zase zotavila, špikuje si hubičku. Muž když stůně, chudák, hned mu vaří dryják, tu bobkové zrno zatluče

na drobno, smíchá do kořalky a dělá vejpalky, pro muže všecko jedno. Ach, ubozí muži, už to jde na kůži! Ženám se nedejte, na všechno se ptejte, ať oučty dělají, kam peníze dají, bedlivě po nich hleďte. Konec.

Je to píseň na první pohled umělá, jarmareční a takové jsou všechny. Lze to vysvětliti tím, že to musila být píseň »nová«, neznámá, kterou svatebčané neuměli, snad ani neslyšeli a spolu zpívat tedy nemohli a také neměli, neboť příjemným jejich úkolem bylo – prázdnit talíře a zaměstnávat ústa ne zpěvem, ale – jídlem! Takových písní mají zápisky Losovy mnoho. Uvádíme pouze jejich počátky: »Není možná nic zatajit« (tato je ze všech nejrozmarnější, až rozpustilá!), »Chťic, aby spal, vinšovala« (podložený text na známou koledu). »Zdalo se mi dnes v noci«. »O jak dobře a vesele jest v manželstvu býti«, »Co jsou to za holčičky v městě i na vesnici«, »Slyšel jsem slavička, líbezného ptáčka«, »Vzhůru, vzhůru, ó mužové«, »Stala se svatba v Káni Galilejské«, »Dobrou noc já vinšuju«, »Přeuschlechtile manželství, hned v ráji štípeno« (tato píseň má 25 strof a je u ní poznámka: »Píseň svatební, z kněh vytažená«), »Kvilím po tobě, hrdličko«, »Vale tobě, marný světe«, »Všecko, co v světě počátek má«, »Na tom světě pěkný život je«. Mimo to obsahuje sbírka i písně znárodnělé, a to:

»Přijde jaro, přijde«, »Hej Slované!«, »Ztratila se naší mámě slanina«, »Ponocenská« a »Nad Beroukou pod Tetínem«. Některé sloužily pro zvláštní obveselení hostů a jsou takového rázu, že všechny uvést nemůžeme.

Ukázka: V bázni boží můžem požívat, když tu máme šenkýřku, bude nalívat, naše paní kuchařky k tomu se chystají, »dobrá jídla budou«, pořad povídají. Polévka trojí chuti, na měko vařená, dole bude hustá, v prostředku pražená, navrch bude čistá, na to nic nedbejte. Když je dole hustá, jen jí zamíchejte. Po polévce bývá hrách škvarkama sypaný to na jistý úmysl, bývá málo slaný, na to, páni hosté, ohledu nemějte, komu bude šmakovat, jen si nabírejte. Naše paní kuchařky všecka práva znají, že šenkýřky nerady pivo na dluh dají, kdyby tuze solily, že by hosté pili, až by šenkýř s šenkýřkou točit nestačili. Po hráchu bývá maso, to nejdřív hovězí, na to s jistou omáčkou, to žádný nevěří: ze samého koření, u spodu kyselé, pro pannu nevěstu, aby byla veselá. Zvlášť pro pannu nevěstu, pro panny družičky, budou zvláštní jídla: šnekové nožičky a ještě také k tomu omanový (?) křen, komu bude šmakovat, ať si omočí v něm. Naše paní kuchařky na mě jsou daly, abych tu věc vyšetřil, mě jsou požádaly, že poslušně žádati, kdyby v čem chyby, aby u pánů hostů omluveny byly. Že jsou celé ztrápené, co strachu měly: hrnce se jim zbourily, ven jsou jim vyběhly, lžice, mísy, vařečky, všecko se to rvalo, až jim z toho v kuchyni, dost málo ostalo. Což pak šmaťchlavej rendlík! Na ohniště vyskočil, potkal se tu s kutchanem, hned se s ním otočil, tu zas byla šarvátka, za vlasy se rvaly, co měly za soužení, než jsou to roztrhly! Ještě to nesrovnaly, zas slánka s hmoždýřem na kordy se vybídlly, talíř byl žoldnýřem, jak se mezi ně vpletl, hned

se ho všímaly, dosti zřídka vlasy měl, ty mu vyškubaly. Co měly za soužení, než jsou to srovnaly! Co měly za trápení, když jsou se psi prali! Jedna vzala pohrabáč, druhá vzala vidlice, ten, který byl nahoře, ten dostal nejvíce. Z toho páni hosté, si nic nedělejte, komu bude šmakovat, jen se k jídlu mějte, který máte tabáček, z kapsy s ním hýbejte, aby vám teplem nestuch', šnupeček mi dejte. Konec.

To všecko se mohlo přednášeti anebo zpívati, když cinkaly nože a vidličky. Ale v přestávkách mezi jednotlivými chody dlouhé hostiny chtělo se i hostům společně zazpívat písně známé a tu po jednotlivých písních umělých starosvat los poznamenaná píseň sborovou, prostonárodní, známou svatební. Nejčastěji se opakují tyto: »Už, už, už Honzíček je muž«, dále: »Za to já tě, můj Jozívku, prosím, udělej mi, co já ráda nosím, udělej mi pěknou bílou košík, aby v něm byl modrookej hošík«. Nebo: »Kdo nechce pivo pít, nemá na světě být«. Nebo: »Že žádný nevíte, co já mám nejradši, že žádný nevíte, co já mám rád«.

Jistě sborem také se zpívala následující napodobenina známé písně náboženské: Šel jest Pámbů, šel do ráje, Adam za ním, poklekaje. Když jsou k ráji přicházeli, řekl Pámbů Adamovi: »Ze všech stromů požívejte, jenom jeden zanechejte: ten, co stojí vprostřed ráji, bílým kvítkem prokvetalý.« Uděl se ďábel hadem a to předivným způsobem. Utrh jablko do své ruce, dal ho Evě v její ruce. Eva dala Adamovi, jakožto svému manželovi: »Drž, Adame, jez to jablko, až je z něho velmi sladko.« Jak se v Ráji prohršeli, ven z Ráje vyhnáni byli. Dal jim Pámbů po motyce: »Jděte kopat do vinice.« Než se chleba dokopali, do vůle se uplakali. Protož vy noví manželé, z toho vezte příklad sobě. Plňte Boží přikázání, Pámbů vám dá požehnání. Po této pak smrti časné přijme vás do slávy věčné, když bývá v Trojici slaven, bude až na věky – Amen.

Tak za zpěvu a žertu plynul čas. Zápisky Losovy nic nepraví o zvláštních nějakých zvycích, jako vykupování věnečku, vyplácení nevěsty, mostu, a j. Pouze má zaznamenány dvě sbírky a příslušné řeči k nim. Obě jsou známy sice z Erbena, ale poslyšme přece tyto jejich varianty: Řeč kuchaře: Paní kuchařka z kuchyně skládá k vám žádost uctivě, abyste se k ní naklonili a jí dárek udělili, by ona svá bílá roucha, ušpiněná od capoucha, zase mohla vyčistiti a vám ochotně sloužiti nejen dnes, ale každý den, komu se bude líbiti jen. Při tom všem vinšuje krátce: abyste v této její práce všechněch jídel užívali, stále zdraví nabývali a dočkali se toho, vy i my až tady bude strojiti křtiny. Vivat!

Pak starosvat postavil na stůl misku s vodou a měl »Řeč myčkámu«: Vysoce vážení páni hosti! Žádám se vši svou uctivostí, když jste při této tabuli s bázní Boží v dobré vůli pokrm jedli, nápoj pili, abyste si teď ruce myli v této křišťálové vodě, nebude jim to ke škodě, nýbrž k čistotě, zdraví, jak učí obyčej starý. My pak, vaše služebnice, vše dobré vám přejíce, prosíme, byste u nás vděčně přijali tuto službu zde společně a na důkaz té vděčnosti ukázali se v štědrosti. Každý dva neb tři

dvacetníčky hodili do té vodičky; obzvláště panny družičky, neb jejich outlé ručičky potřebují to nejvíce, aby vždycky štědré byly, mládencům se zalíbily. Když tak všichni štědrými budou, chcem chodit s jedné svatby na druhou a budeme horlivě toužit, všem pánům hostům ochotně sloužit. Vivát!

Nadcházela poslední akt toho dne: čepení nevěsty, dojemná scéna, ku které starosvat měl nachystánu ještě dojemnější píseň, při které jistě ani jedno oko nezůstalo suché.

Píseň při čepení. Ach, co se to má státi, družičky mé milé, již se s vámi loučím, smutná tato chvíle. Již se loučím s vámi všemi panenkami, Bůh vás všechny zachovej a buď vždycky s vámi! Já jsouc panenka mladá, svůj stav jsem změnila a sobě za manžela Pepička zvolila. Budiž chvála, že jsem ho dostala co mi Bohem souzeno, toho se dočkala. Až budu užívat, co mi bude milý, vám budu děkovati, že jste mi radili, abych si ho vzala a jej milovala stále, až do své smrti v lásce setrvala. Ach, můj vínku zelený, již tě s hlavy snímám, a vám, můj znejmilejší, na hlavu dávám, abyste jej schoval, vždycky mě miloval, stále až do mé smrti v té lásce setrval. Když tak pro vás opustím, svůj věnec zelený, na hlavu vzítí musím teď čepeček bílý. To pro vás, můj choti, s ním se zavijeti musím, Pepičku milý, až do svojí smrti. – Ej, již se s vámi žehnám, družičky mí milí, a vám všem vale dávám, smutná v této chvíli: změnily se časy, zavily mi vlasy, laskavě vám děkuju za tu službu vaši. Již kamarádky jiný do počtu mě vzali a čepeček bílý na mou hlavu daly. S nimi musím býti a vás opustiti, Pán Bůh, račiž je za to všechny odměniti. A my vám vinšujem božské požehnání a v tom stavu manželském, v lásce přebýváme. Vždy se Boha bojte, stále jej milujte, po smrti věčné slávy v nebi dosáhnete. Když pak živi budete, bojíte se Boha, od něho dosáhnete, požehnání mnohá: Dopřeje dlouhý věk, rozmnoží vám statek a po smrti vás přijme v svůj věčný příbytek. My všechny na té svatbě, co jsme vám sloužily, pár překrásných hrdliček spolu jsme sloučily, z toho se radujeme a Bohu děkujeme, jim pokoj, zdraví, štěstí srdečně vinšujeme.

Tím svatba pro ten den ukončena v domě nevěsty. Hosté odešli v průvodu s hudbou do hostince »na sál«, někdy s novomanžely, někdy i bez nich, ale než se zvedli, ještě starosvat se musil »pomodliti«.

Zanotoval tedy Píseň po stole: Vdejme čest' Bohu svému za jeho dobrodiní, vzdána jest chvála jemu od všeho stvoření, protož my nyní spolu činme vroucí poklonu, řkouc po tomto stolu: Chvála buď. věčný Bože, jenž nebe oblakem zakrýváš na obloze, dáváš déšť svým časem. Velikomocný jsa Pán, činíš to k užítku nám, chtě od nás znám. Ptactvu všemu, dobytku, pokrm připravuješ, potom je ku požitku. lidem prikazuješ. Z toho my Tobě Pánu, majíce od tebe stravu, prozpěvujeme chválu. Tebe nyní žádáme, přijavše pokrm: dejž, ať jich užíváme bez hříšné poskvny, v práci a dobré ctnosti, činíc své povinnosti teď i v budoucnosti. Amen.

Když nevěstu téhož ještě dne odvážel si ženich od rodičů do svého domova, nastalo teď »loučení se nevěsty s domovem«. Když se nevěsta ubírá od svých rodičů« má Los nadepsanou následující promluvu: »Znejmilejší otče a matičko. Když jste vy tuto vaši nejdražší dcerušku jménem Mařenku z daru božího na tento svět zplodili, ji pracně v poctivosti vychovali, v křesťanské katolické víře a náboženství, též v potřebné práci vycvičili, od její maličkosti až do této chvíle obstarali, dnešního dne pak tomuto šlechtnému mládenci Josefovi za jeho milou choť a budoucí manželku dáti umínili, nad to ještě k ozdobě a okrase toho nového manželstva tak mnoho vzácných pánů hostů pozvali, pročez vám, znejmilejší matinko, vaše dceruška za vaši práci a starost, kterou jste o ní měla, uctivě a poslušně děkuje.« Delší to není, starosvat patrně věděl, že pro slzy a pláč už nebude slova slyšeti, tím méně rozuměti. Proto jen naléhá, aby trapná scéna se ukončila, napomíná ke spěchu, těší, že dcera daleko nebude, až konečně sedí zase ve voze a velí: »Tak s pánem Bohem.«

Cestou jede se vesele, ale to sem nepatří. Držme se jen poznámek a ty vypravují teď o příjezdu nevěsty k rodičům ženichovým a rozumí se v Čechách samo sebou, že přijde s písní:

Bud' pokoj domu tomu a též kdo v něm bydlí jemu, vdejme Pánu Bohu chvály, že jsme přijeli zdraví. Pantáto, panímámo, vše dobře jest vykonáno, pozdravení vám skládáme od nových přátel vzkázané. My jsme měli šťastnou cestu, vezeme vám sem nevěstu, ta vás bude milovati, ve všem dobrém poslouchati. Nejmilejší nevěsto, tento příbytek, ten jest to, v kterém budete přebývati, s milým svým se milovati. Panímáma už se blíží, po nevěstě se ohlíží, a nevěsta po paňmámě, už jsme tu ve jménu Páně! Pojd'te za mnou, milí hosti, jest tu všeho do sytosti, je tu štědrost, láska vlitá, pantáta nás mile vítá.

Hosté nedají se ovšem dlouho pobízeti, vejdou a starosvat slavnostně »odevzdává nevěstu« skoro tak jako ve sbírce Erbenově: »Nejmilejší pantáto, též panímámo. Pan otec a paní máteř od stran nevěsty, laskavě vás pozdravují a všecko dobré dle duše i těla upřímně vinšují. Posílají vám tuto svou nejmilejší dcerušku, kterou jste vy spolu se svým milým synáčkem za nevěstu sobě vyvolili. Odevzdávají vám ji k vašemu cvičení a vychování i k potěšení, a tu důvěrnost mají, že ji jako své dítě laskavě přijmete, ji milovati, všecko dobré přáti, v nějakém pochybení mírně napomínati, ku všemu dobrému ji věcti budete. Má také od svých milých rodičů přikázáno, aby vás jako své nejmilejší rodiče ctíla, vámi se řídila, vás milovala, vám ochotně sloužila a potěšení, jak manželé, tak i vám působila. A jako někdy Tobiáš, když nevěstu svou Sáru zdaleka spatřil řekl: »Zdráva přicházela, dcero! Požehnaný Bůh, který tě přivedl k nám i otec i matka tvá«, tak já nyní na místě jejich žádám, abyste těmto svým dětem otcovské i mateřské požehnání

udělili (ženich s nevěstou kleknou k nohám): »Požehnání Boha Otce atd.« Poté se v domě ženichově »jedlo a pilo« ...

Tot' byl postup svatby v době ještě nedávné, když, abych s biblií mluvil, »vrchním správcem svatby« býval člověk dobrý a bohabojný kostelník Štěpán Los. Všecky zápisky po něm chová jeho syn Karel Los, domkář v Řeporyjích, který je ve všem jeho nástupcem.

Poznámky:

^{1/} *Jindřich Šimon Baar, římskokatolický kněz a známý spisovatel. Narozen 7.2.1869 v Klenčí pod Čerchovem na Chodsku. Základní školu vychodil v Klenčí, gymnázium navštěvoval v letech 1800–88 v Domažlicích. Po maturitě vystudoval pražskou bohosloveckou fakultu a v roce 1892 byl vysvěcen na kněze. Po vysvěcení působil jako kaplan na mnoha místech: Přimda, Ořech, Únětice. V roce 1899 se Baar stal farářem v Klobukách u Slaného, kde působil až do roku 1909, kdy se vrátil na místo faráře do Ořechu u Prahy. V roce 1919 se nechal penzionovat a odešel do svého rodiště v Klenčí. Dne 24.10.1925 ve svém rodišti zemřel.*

Bývá nazýván „spisovatelem chodského venkova“ mezi jeho nejznámější knihy patří: Jan Cimbura (1908), Hanče (1917), Hu nás (1920), Osmačtyřicátníci (1921), Chodské povídky a pohádky (1922), Paní komisarka (1923), Bábý a dědkové (posmrtně 1927).

Literatura:

Zibrt, Č.: J. Š. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy. Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu československého v Čechách a Moravě, ve Slezsku a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. XXVI. ročník. 1926. Str. 140–148.

ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI

**Česká genealogická a heraldická společnost v Praze
a Archiv Národního muzea v Praze**

pořádají

Vzpomínkovou slavnost k nedožitým osmdesátým narozeninám

PhDr. Jaroslava Honce

Vzpomínková slavnost se uskuteční dne 25. listopadu 2005 od 13. hodin ve velkém sále Národního muzea v Praze s následujícím programem:

1. Zahájení
2. Prof. PhDr. Josef Petráň DrSc – J. Honc a dějiny cen a zemědělství
3. Prof. PhDr. Eduard Maur – J. Honc a historická demografie
4. PhDr. Karel Beránek – J. Honc archivář
5. PhDr. Jan Podhola – J. Honc genealog
6. Doc. PhDr. Ing. Jaroslava Honcová – J. Honc a regionální dějiny
7. Prof. PhDr. Jaroslav Čechura – Literární pozůstalost J. Honce
8. PhDr. Eduard Šimek CSc – J. Honc numismatik
9. Vzpomínky spolužáků, spolupracovníků a pamětníků

PhDr. Jaroslav Honc se jako předseda ČGHSP v letech 1974–1978 významným způsobem podílel na formování profilu a činnosti společnosti.

Návrh na Ex libris knihovny ČGHSP

Správní výbor ČGHSP ve snaze zvýraznit jedinečnost větší části publikací vlastněných Společností a uložených v knihovně pro potřeby členů si dovoluje oslovit své členy k podání grafických návrhů na vytvoření Ex libris. Motiv návrhů je libovolný, měl by však obsahovat minimálně znak společnosti. Všechny návrhy předložené do 31. prosince tohoto roku budou posouzeny a vítězný návrh bude následně realizován tak, aby jím mohly být publikace opatřovány již v příštím roce.

Věříme, že v řadách naší společnosti se najde dostatek fundovaných členů, kterým snaha přispět společnosti, ale i projevení vlastních schopností pomůže k rozhodnutí návrh vytvořit a zaslat.

Ukázky ex libris

Slovo ex libris pochází z latiny a znamená „z knih“. Původně bylo nazýváno i knižní značka. Jedná se o malý ozdobný lístek, který většinou obsahuje název ex libris nebo ex libris. Dále jméno, erb, či monogram objednavatele, výtvarný motiv nebo jiné vyjádření vztahu majitele ke knize. Ex libris se vlepuje do knih, aby zde připomínalo jejich majitele.

Kurz pro začínající rodopisce a kronikáře 2005

Připravuje se další kurz pro začínající rodopisce a kronikáře.

Tento kurz proběhne od 22. září do 8. prosince 2005 v budově Základní školy K. V. Raise v Praze 2, Slezské ulici č. 21, a to vždy ve čtvrtek (s výjimkou 27. října a 17. listopadu) od 17.00 do 19.00 hodin. Cena kurzu 1 500 Kč. Zápis účastníků proběhne dne 22. září od 16.00 hod. a vyučování bude zahájeno v 17.00 téhož dne.

Náplň kurzu bude rozdělena do těchto námětových okruhů:

Výuka čtení starých textů v deseti lekcích po 55 min. učebního času.

Dalším předmětům jsou věnovány přednášky po 55 min.:

Úvod do studia rodopisu

Jak získávat informace o předcích z matrik

Jak získávat informace o předcích v archivech velkostatků

O českých katastrech

O dalších důležitých zdrojích informací o předcích

Postavení a funkce církve v minulosti

Právní záležitosti našich předků

Hlavní grafické formy výstupů rodopisné badatelské práce

Využití počítače v rodopisné práci

Rodinná nebo rodová kronika a uspořádání rodinného archivu

Vyučovat a přednášet budou osvědčení lektoři.

Bližší informace a přihlášku do kurzu možno získat při osobní návštěvě v kanceláři společnosti v Praze 13 – Stodůlky, Fantova ulice č. 1784/28, PSČ 155 00, a to vždy v pondělí od 15.00 do 17.00 hod. V této době je možno se na nás obrátit také telefonicky na čísle 251 613 490. Všechny informace včetně programu a přihlášky uveřejňujeme na internetové stránce www.genealogie.cz. Písemné dotazy a žádosti o přihlášku možno zasílat na výše uvedenou adresu a nebo elektronickou poštou na cghsp@email.cz. Poslední možnost podat přihlášku do kurzu je při zápisu. Místo konání kurzu je dosažitelné metrem, a to ze stanic linky A Náměstí Míru a nebo Náměstí Jiřího z Poděbrad, které jsou od školy zhruba stejně vzdálené. Nejbližší zastávka tramvají č. 10 a 16 Šumavská ulice je na Korunní třídě a zastávka tramvaje č. 11 Vinohradská tržnice je na Vinohradské. Vstup do budovy školy je povolen pouze v domácí obuvi nebo v návlecích.

Na hojnou účast v kurzu se těší správní výbor České genealogické a heraldické společnosti v Praze.

Program kurzu pro začínající rodopisce a kronikáře 2005

Den	Minut	Námět	Přednáší
22. 9.	50	Prezentace	
	5	Zahájení kurzu	Dr. J. Podhola
	60	Úvod do studia rodopisu Státní archivy, zákon o archivnictví, badatelská etika	Dr. J. Podhola Dr. M. Starý
	5	Přestávka	
	60	Úvod do čtení starých textů	Ing. V. Hásek
29. 9.	55	Matriky	Dr. J. Podhola
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
6. 10.	55	Katastry	Ing. A. Stara
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
13. 10.	55	Státní okresní archivy z hlediska genealogického bádání	R. R. Novotný
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
20. 10.	55	Grafické znázornění výstupů rodopisné práce	Dr. J. Podhola
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
3. 11.	55	Postavení a funkce církve v minulosti. Zdroje informací v církevních a s náboženským vývojem souvisejících pramenech	Dr. J. Hálek Ing. V. Hásek
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
10. 11.	55	Právní záležitosti našich předků	Dr. M. Starý
	5	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek

24. 11.	55	Informace o předcích v archivech velkostatků	Mgr. J. Kahuda
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
1. 12.	55	Využití počítače v rodopisné práci	Ing. B. Kurz
	10	Přestávka	
	55	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
8. 12.	40	Rodinná a rodová kronika	Dr. V. Brož Ing. V. Hásek
	10	Přestávka	
	40	Čtení starých textů	Ing. V. Hásek
	30	Beseda s účastníky, zhodnocení a závěr kurzu	Dr. J. Podhola

Správní výbor Společnosti si vyhrazuje právo tento program v případě nutnosti pozměnit, zvláště pokud jde o přednášející a termíny přednášek.

SKONČIL DVANÁCTÝ KURZ PRO POKROČILÉ GENEALOGY

V době od 25. ledna do 7. dubna 2005 proběhl dvanáctý kurz pro pokročilé genealogy. Vyučování se konalo opět v Základní škole v Praze 2, Slezské ulici 21. Poprvé to bylo po dvou letech od kurzu předcházejícího. Důvodem zvětšení časového odstupu mezi kurzy byly otázky ekonomické. Ukázalo se, že to bylo rozhodnutí správné. Nutné však bylo vyvinout potřebnou náborovou aktivitu především mezi účastníky dvou předcházejících kurzů pro začínající rodopisce a kronikáře. Protože se to povedlo, do letošního kurzu pro pokročilé genealogy se přihlásilo 44 osob. Z toho tři do kurzu nenastoupili a jeden odpadl. Absolutorium získalo 40 účastníků, z toho 22 s účastí stoprocentní. Tak velký počet posluchačů a vysokou účast na vyučování dosud žádný kurz pro pokročilé neměl.

Cílem výuky bylo právě tak jako v roce 2003 rozšířit účastníkům odborný rozhled v oblasti historie, pomocných věd historických i reálií života našich předků a při tom je naučit samostatně odhalovat další zdroje informací.

Program sestávající z osmnácti přednášek a dvou konzultačních a informačních hodin byl co do náplně splněn, sled však bylo nutno z objektivních důvodů opera-

tivně měnit. Účelem konzultačních a informačních hodin bylo zodpovědět dotazy posluchačů k probírané látce a informovat je o poslání a struktuře ČGHSP s cílem získat je pro některou z forem spolupráce.

Stávající lektorský sbor byl obohacen o jednoho člena z řad účastníků kurzu. Přednášející, kvalita jejich vystoupení, aktivní přístup posluchačů spolu s celkovou atmosférou kurzu mají zásluhu na tom, že se úroveň tohoto vzdělávacího zařízení významně přiblížila úrovni vysokoškolské, jak bylo záměrem.

Studijní podklady, učební texty připravené k vydání formou sborníku, dostal každý účastník kurzu na kompaktním disku.

Správní výbor děkuje všem, kteří se o zdárný průběh kurzu zasloužili, a to jak členům Společnosti, tak i externím spolupracovníkům. Zvláštní dík patří ing. Vladimírovi Votápkovi za to, že se jako lektor ujal námětu Chronologie a že při tom předvedl využití moderních vizuálních prostředků, které naše výuka dosud postrádá. Pánové Baďura a Krumphanzl mají zásluhu o návrhy nového Osvědčení o absolutoriu obou stupňů kurzů a za jejich uskutečnění. V poslední vyučovací hodině bylo provedeno hodnocení kurzu a rozdána osvědčení.

Příští kurz pro pokročilé genealogy se bude podle konat začátkem roku 2007.

Připravil Václav Hásek

PROJEKT „GENEA 2003“ V ROCE 2005

V minulém roce jsem informoval a postupu prací v projektu Genea 2003 (projekt pro veřejně přístupné soupisy matrik a dalších informací na internetu).

Od posledního článku uběhlo mnoho času, ale bylo provedeno i mnoho práce. Především pokračoval přepis soupisu matrik pro SOA v Praze, kde větší část práce je přepsána a čeká na první zveřejnění. Dále jsme navázali kontakt s SOA v Litoměřicích, odkud jsme získali jejich soupis matrik převedený elektronicky ve formátu MS Word. Tento soubor jsme převedli do našich databázových struktur a nyní je připraven pro kontrolu přiřazení obcí v rámci územně identifikačního registru obcí.

Kolegové z Moravské genealogické a heraldické společnosti v Brně pracují na přepisu soupisu matrik MZA v Brně. Chtějí tento rok přepsat tento archiv do strukturované elektronické podoby. Další archivy nebyly zatím osloveny, ale plánuje se, že se tento rok stane. Pro snazší typování byla vyvinuta nová verze typovacího programu, který umožňuje zpracovávat nové SOA.

Největším problémem na projektu je bezesporu vývoj samotného internetového serveru. Toto úskalí se zdá být vyřešeno a vývoj je již plánován v konkrétních rysech. V květnu došlo k instalaci systému, na kterém budou stránky s dotazováním vybudovány.

Jak zaznělo na Valné hromadě ČGHSP, společnost podpoří tento projekt konkrétní finanční pomocí na podporu zprovoznění a udržování tohoto internetového serveru.

Informace o probíhajícím projektu naleznete na stránkách www.bkcz.info, nebo posléze přímo na nové verzi stránek www.genea.cz, kde bude umístěna databáze. S plánovaným zprovozněním se počítá do podzimu 2005.

Na závěr si dovoluji oslovit členy, které projekt zaujal a mají pár hodin volného času, aby se přidali k projektu. Nyní je aktuální potřeba zařadit správně obce SOA v Litoměřicích v typovacím programu Matriky (2 kolegové již začali, 13 souborů zbývá). Další pomocí, která je vyvažována zlatem, je pomoc při vytváření webových stránek PHP s databází MySQL. V případě zájmu mne kontaktujte na níže uvedeném mailovém kontaktu. Za všechny spolupracovníky, kteří se podílejí na projektu doufám, že v příštích GHL již budeme moci informovat o zprovoznění serveru.

Za projekt Genea 2003 Tomáš Krůta (tomas.kruta@centrum.cz)

Správní výbor a knihovna ČGHSP pořádají Den otevřených dveří v sobotu 15. října a 19. listopadu 2005 od 9 do 16 hodin.

Oznámení o dlouhodobém uzavření archivů

SOA Třeboň bude pro badatele uzavřen nejméně na 3 měsíce a SOA Zámorsk je uzavřen od 17.10.2005 až do odvolání.

ANOTACE, RECENZE, ZAJÍMAVOSTI

Kladenský sportovní archiv

Sportovní archiv unikátního rozsahu a regionálního zaměření se nachází ve Státním okresním archivu v Kladně. Pečuje o něj pan Josef Jágr, který letos oslaví 75. narozeniny a zasvětil sportu celý svůj život. „Kdy a jak vznikla Vaše sbírka?“ „Byl jsem celý život aktivní sportovec a již od školních let jsem sledoval veškeré sportovní dění vydané tiskem. Později jsem se aktivně zapojil jako archivář, kronikář sportovního klubu. Sbírkou se dále rozrůstala dalších 45 let mého života. Vedení archivu mně umožnilo odborné uložení této sbírky.“

Kladenský archivář Josef Jágr

Za takto dlouhou dobu bylo nasbíráno a uspořádáno mnoho materiálu. „Kolik je ho ve sportovním archivu uloženo?“ „Je zde 747 publikací sportovního zaměření, 477 svazků sportovních časopisů a 880 archivních boxů s uspořádanými materiály ze sportovních klubů z celého Kladenska. Nachází se zde poznámky, výstřižky, klubové materiály, fotografie, ročenky a almanachy. Některé materiály jsou i z celorepublikovou či celosvětovou působností.“

„Máte také v archivu nějaká nej?“ „Nejstarší záznamy sahají do roku 1900 k prvním atletickým klubům. Nejrozsáhlejší sbírka patří kladenskému boxu z 20.–30. let minulého století a fotbalovému klubu SK Kladno.“

Uložené archivní materiály zájemci využívají hlavně ke studiu historie jednotlivých sportovních klubů. Z těchto materiálů vzniklo také již několik zajímavých publikací.

„Jaké publikace jste vytvořil v posledních letech?“ „Díky výborné spolupráci mé manželky Hedviky, pana Miroslava Oliveriuse a vydavatele Magistrátu města Kladna, vznikly dvě velmi rozsáhlé a ojedinělé publikace. První s názvem „Kladno hází“, která byla věnována 100. výročí založení kladenského fotbalu 1903–2003. Druhá publikace s názvem „Kladno hokejové“, byla vydána k 80. výročí založení klubu ledního hokeje v Kladně 1924–2004.“

Vaše příjmení Jágr je v posledních letech u nás i ve světě velmi známé. „Věnujete se také rodopisu?“ „Rodopis je můj další dlouholetý koníček a mohu prozradit, že jsem zpřízněný s rodinou hokejisty Jaromíra Jágra. Rozpracovaný rodokmen selského rodu Jágrů prozatím sahá k roku 1765. Členové rodu se vyskytují na gruntech ve Cvrčovicích, Hnidousích, Pcherách a okolí. Velmi mě také zajímá historie mé rodné obce Dříně a hlavně historie jednotlivých rodů, kterou mám zpracovanou v období 1702–1948.“ „Děkuji Vám za rozhovor a přeji mnoho dalších úspěchů v badatelské a archivářské činnosti.“

Helena Voldánová

Archiv ŠKODA

Počátky podnikového archivu ŠKODA sahají do roku 1943, kdy tehdejší generální ředitel ing. Alois Vamberský vydal vyhlášku o zřízení Historického archivu Škodových závodů. Zcela první impulsy k vytvoření archivu se váží k roku 1931. Tehdy začalo oddělení propagace v Plzni shromažďovat staré výkresy, prospekty a fotografie výrobních.

Vedením přípravných prací k založení archivu v roce 1943 byl pověřen přednosta tiskového, propagačního a informačního oddělení generálního

ředitelství v Praze dr. Josef Svátek a viceředitel ing. Václav Forst, který stál v čele oddělení propagace v Plzni. Účel zřízení archivu byl spatřován v hledisku obchodně propagačním. Sebraný materiál byl ještě za války katalogizován a katalog uložen v trezoru budovy závodního ředitelství v Plzni. Náletem na Škodovy závody 25. dubna 1945 byla však tato budova zcela zničena a s ní i evidence archiválií. Samotné archiválie byly před možností zničením převezeny do zámku v Žinkovech, který patřil vnukovi zakladatele Škodových závodů, Emilu Škodovi. Do konce roku 1944 sem byly převezeny všechny archiválie z Prahy a Plzně. Následující měsíce daly tomuto prozíravému kroku za pravdu. Písemnosti a technická dokumentace, která zůstala zejména v budově závodního ředitelství, byla náletem zničena. Koncem roku 1945 byly opět archiválie převezeny ze Žinkov zpět do Prahy a Plzně.

Nová etapa v historii archivu začala až v roce 1950, kdy v Plzni vzniklo středisko dokumentace. Následně archiv získal tři budovy v objektu bývalých Železáren a smaltoven Bartelmus v Plzni v Železniční ulici. Písemnosti vzniklé z činnosti generálního ředitelství v Praze byly nadále uloženy v suterénu bývalé administrativní budovy v Praze v Jungmannově ulici, která se stala v průběhu let majetkem několika institucí, naposledy ČEZ a.s. Archiv zde byl tudíž v nájmu a z jednotlivých prostor byl postupně vytlačován

a kladen požadavek na vystěhování. Zde zůstal archiv až do roku 1995, kdy byl převezen do Plzně do nově upravené budovy v areálu podniku v Plzni-Zátiší. Sem byly umístěny i archiválie ze Železniční ulice a archiv tak sjednocen.

V archivu ŠKODA je uloženo celkem 43 archivních fondů a sbírek o rozsahu přes 4 tisíce bm. Největší část (2550 bm) představuje fond generálního ředitelství z let 1900–1950, který je unikátním souborem písemností sloužící nejen ke studiu dějin Škodovky, ale i techniky, obchodu a ekonomie v širším měřítku a mezinárodních vztahů v kontextu s obchodem. Velmi cenné jsou i sbírky negativů a fotografií (v počtu blížícím se jednoho miliónu položek) zachycující všechny výrobky koncernu, investiční celky, interiéry a exteriéry provozů stejně jako představitel podniku a návštěvy. Archiv má také rozsáhlou sbírku výkresové dokumentace, kde je nejvíce zastoupeno zbrojní oddělení, ale i mosty, železné konstrukce budov, parní stroje a cukrovary.

Badateli je nejčastěji využívána dokumentace o lokomotivách, automobilech, sentinelech, trolejbusích a zbrojní výrobě.

V archivu se uchoval ucelený soubor dokumentů o zaměstnancích podniku. Do roku 1909 se jedná pouze o matriku úředníků, která obsahuje vedle jména jen údaj o narození, sňatku, jméno a narození manželky a dětí, datum nástupu, popř. výstupu ze Škodovky.

Od roku 1909 jsou k dispozici osobní spisy úředníků, bez ohledu jaké služební postavení zaujímal. Pro období 1919–1945, případně až do roku 1950, bez rozdílu, kde pracovali – v Plzni, v Praze, Mladé Boleslavi apod. Osobní spis vedle základních životopisných dat (narození, sňatek, narození manželky/manžela, dětí, bydliště) uvádí průběh vzdělání a zaměstnání do doby nástupu do Škodových závodů a dále činnost po dobu zaměstnání ve Škodovce, pracovní zařazení, finanční ohodnocení, pracovní hodnocení. Spisy obsahují také fotografie zaměstnanců. V osobních spisech z období německé okupace bývají založeny průkazy o arijském původu.

Osobní spisy dělníků jsou k dispozici až od roku 1945 a do roku 1961 obsahují převážně osobní evidenční list a fotografii. Zde nejsou uvedena jména a narození dětí stejně jako údaje o manželce/manželovi. Od roku 1962 byla evidence dělníků a úředníků vedena jednotně podle stylu dokumentace úředníků.

Při poskytování informací z těchto písemností je nutno vycházet z ustanovení zákona č. 499/2005 Sb., o archivní a spisové službě a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Kontaktní adresa:

TA Služby, a.s., Archiv ŠKODA,
Tylova 1/57, 316 00 Plzeň,
Tel. 378124169, Fax: 378124165,
e-mail: lnohavcova@taslužby.cz

Ladislava Nohavcová

Muzeum ŠKODA

Muzeum ŠKODA dnes prezentuje stručný přehled minulosti Škodových závodů od založení Valdštejnské a později Škodovy strojírny od r. 1859. Bylo založeno v roce 1974. První pokusy o vybudování muzea prosazoval již syn zakladatele Karel Škoda. Cílem bylo zachytit rozvoj zbrojní výroby na jednotlivých typech děl. Po roce 1918 byla tato sbírka předána tehdejšímu Vojenskému muzeu v Praze. Sběrka děl a munice z meziválečného období následovala stejnému adresátu v roce 1946. Vojenské historické muzeum Lešany má tak velmi významnou sbírku děl ŠKODA v počtu několika desítek kusů.

V přízemí dnešního muzea je na modelech, skutečných výrobcích a zejména fotografiích zachycen výrobní program strojírny a ocelárny pod vedením zakladatele ing. Emila Škody. Za pozornost stojí i rodový erb rytířů Škodů získaný otcem zakladatele za zásluhy v lékařství. Mezníkem rozvoje a jeho charakteru jako největší zbrojovky monarchie bylo jeho zakcionování. Exportní aktivity akciové společnosti a první světovou válku dokládají pohledy do dílen a ukázky dělostřelecké výzbroje. Meziválečné období a vznik mnohooborového koncernu charakterizují kromě modelů rozměrných výkovek a odlitků pro námořní lodě také modely parních lokomotiv v unikátním provedení. Jejich kolekce ze

60. let 20. století získávala zlaté medaile na mezinárodních specializovaných výstavách. Snímky osobností meziválečného vedení, akcie majoritního podílníka – francouzského koncernu Schneider a model prvního celosvařovaného mostu v Evropě spolu s modely výzbroje pro československou armádu, ukázky děl, tanků a munice pro německou armádu po okupaci zbytku Československa, spolu s dokumenty o posledním náletu amerického letectva dne 25. dubna 1945, uzavírají část starší historie podniku. Poválečnou obnovu a orientaci znárodněného podniku na těžké strojírenství, dokreslují modely tehdy největšího lisu, soustruhu, bagru atd. Pohledy na jednotlivé části podniku poskytují orientaci v jeho lokalizaci v Plzni. První poschodí je věnováno současnosti. Společnost ŠKODA Holding. a.s. se dnes soustřeďuje na výrobu parních turbin, elektrických trakčních motorů, elektrických lokomotiv, trolejbusů a tramvají. Stoletá tradice výroby parních turbin vrcholí ukázkami oběžných lopatek z rotorů strojů největších výkonů v jaderných a klasických elektrárnách. Přehled vývoje trakčních motorů vrcholí nejnovějším typem pro tramvaje. Model trati po které projíždějí modely v současné době vyráběných trolejbusů, budí zájem zejména mladší generace návštěvníků. Výběr modelů elektrických lokomotiv, které používají České dráhy a byly po řadu let důležitou částí exportu, tvoří další expozici. Funkční model těžkého obráběcího stroje, odlitky, výkovy

a převodové skříně dokládají dnes z Holdingu ŠKODA vyčleněný výrobní obor. Model jaderného energetického reaktoru o výkonu 1000 MW pro elektrárnu Temelín zakončuje expozici. Zajímavostí je tečka za zbrojní výrobou v koncernu – přehlídková šavle pro Československou lidovou armádu roku 1984.

V současné době se uskutečňují první kroky k vytvoření nového, moderního technického Muzea Emila Škody, které připomene tradici a současnost strojírenství v regionu. Nová muzejní budova je bývalá výrobní hala o rozloze několika tisíc čtverečních metrů. Zde budou vystaveny lokomotivy, parní stroje, trolejbusy, zbraně atd. Restaurátorská dílna umožní návštěvníkům nahlédnout do pracovních postupů při úpravách nejrůznějších technických objektů. Nebudou chybět ani interaktivní exponáty, jako např. stanoviště strojvedoucího elektrické lokomotivy za provozu, přednáškové sály a restaurace.

Vladislav Krátký

IV. setkání rodu Tibitanzlů

Dne 11. června t.r. se uskutečnilo v pořadí již IV. setkání příslušníků rodu Tibitanzlů. Za místo setkání, jak bylo

přislíbeno na předchozím srazu (viz GH 2–3/2000), byla vybrána malebná jihočeská obec – Římov – obec s bohatou minulostí a sídlo jedné z rodových větví Tibitanzlů (moji praprababičky Kateřiny, vnučky Josefa Tibitanzla, který se r. 1783 do Říмова přišel z rodového sídla v Plavě).

Setkání zahájil Jiří T. z Havířova, který přivítal cca 40 účastníků především z jižních Čech, ale i ostatních částí republiky. Následně se slova ujala další z trojice iniciátorů setkání, Vlasta Potužníková, která připomněla minulá tři setkání, zrekapitulovala postup dosavadního bádání a poukázala na dosažené výsledky. S těmi se měli možnost o přestávce seznámit účastníci na instalovaných panelech, obsahujících rodokmeny jednotlivých rodových linií, kopie archivních materiálů i kopie rodové kroniky.

Jako poslední z iniciátorů setkání vystoupil Zdeněk T., který mj. připravil pro účastníky setkání příjemné překvapení v podobě upomínkových předmětů pro nejstaršího a nejmladšího účastníka setkání a pro nejpilnějšího, resp. nejpilnější badatelku o rodu Tibitanzlů – Vl. Potužníkovou.

Následující diskuze využili účastníci k vzájemnému seznámení (pokud byli přítomni poprvé) zejména však k doplnění vystavených rodokmenů o aktuální skutečnosti a životopisná data.

Po proběhlém obědě byly zorganizována prohlídka poutního areálu, tj. kostela sv. Ducha, ambitů a loretánské

kaple s černou P. Marií Římovskou. Prohlídka i setkání byly zakončeny společným fotografováním na schodech před poutním areálem.

A tak nezbyvá, než organizátorům srazu, kteří se nenechali zaskočit nepřízní počasí, poděkovat za vytvoření příjemné atmosféry setkání a věřit, že za pět let se opět sejdem.

Vždyť důvod k setkání je; zbývá ještě mnoho práce, např. provázání některých rodových linií na linii hlavní či zjištění vlastnictví erbu Ondřeje Tibitzla rychtáře z Plava.

Jan Podhola

Výstava k 200. výročí narození Adalberta Stiftera

„Již v době mého dětství jsem se setkával se stopami jednoho rodu, který obýval jih Čech a ve vzpomínkách a vyprávění lidu zůstával živoucí...“

Adalbert Stifter, předmluva k románu „Vítek“

K letošnímu 200. výročí narození spisovatele Adalberta Stiftera (1805–1868) se koná v Čechách, Horním Rakousku a ve východním Bavorsku několik kulturních projektů. Jedním z nich je výstava v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě nazvaná „Růže

a meč. Vítek Adalberta Stiftera.“ Výstava probíhá od 25. června do 30. října 2005 denně 9.00–16.00.

Poštovní známka vydaná k 200. výročí Adalberta Stiftera.

Stifter napsal v letech 1865–1867 historický román „Vítek“, v němž popisuje vzestup rodu Vítkovců, předků pánů z Rožmberka, ve 12. století. Román vyšel poprvé ve 3 dílech v nakladatelství Gustav Heckenast v Pešti. Rodák z Horní Plané, Adalbert Stifter, se zabýval českými dějinami a ve svém posledním díle podtrhl svůj celoživotní vztah k jižním Čechám a obzvláště staré Šumavě. Vítkovci patřili mezi nejstarší a nejvýznamnější panské rodiny, praotcem tohoto rozvětveného šlechtického rodu byl pravděpodobně Vítek I. z Prčice (†1194), který byl Stifterovi předlohou hlavní postavy

románu „Vítek“. Tento šlechtic zastával funkci nejvyššího číšníka českého krále a byl vyslancem na císařském dvoře. Vítkův příchod na jih Čech se váže k roku 1184, kdy se stal kastelánem v Práchni. O Vítkovi není pochopitelně známo příliš věrohodných údajů, jeho jméno se psalo v různých podobách: WITTIKO, WITIGO, VITKO, WITTICO, VITEK. Král mu přidělil pohraniční lesy, které vytvořily rozsáhlé panství. Vítek měl být i stavitelem Vítkova Hrádku, kam Stifter děj románu zasadil a sám hrad několikrát maloval.

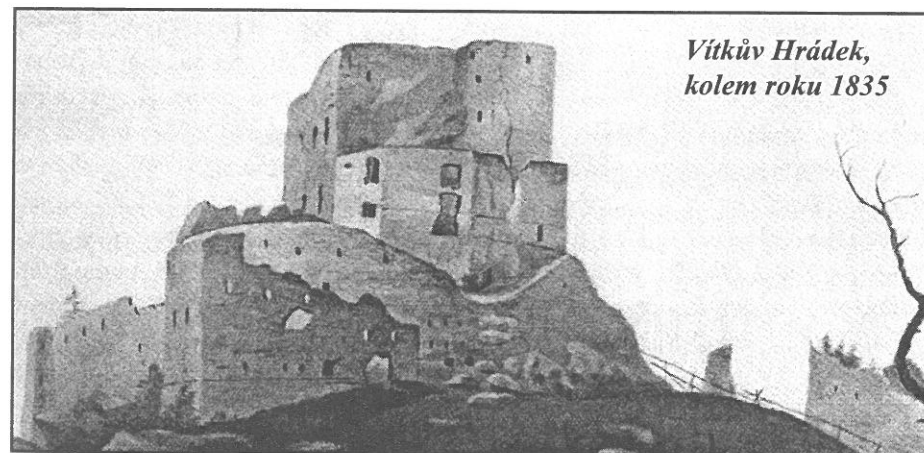
Nevíme, kolikrát byl ženatý ani kolik dětí měl. Jeho obrovské dědictví a politický vliv si rozdělili 4 muži (zřejmě jeho synové): Jindřich (†1604) – praotec pánů z Hradce (erb zlatá růže ve modrém poli), Vítek II. starší (†1302) – praotec pánů z Krumlova (erb zelená růže ve stříbrném poli), Vítek III. mladší z Blankenberka (†1611) – erb červená růže ve stříbrném poli, Vítek

IV. (†1612) – praotec pánů z Třeboně (erb červená růže ve stříbrném poli).

Na výstavě je představen rodokmen pánů z Rožmberka (XII generaci) a také kopie autografu rodokmenu Rožmberků od Václava Březana z doby kolem r. 1600.

Výstava je členěna do 4 částí. V první je přiblížena Šumava, která je místem děje. Druhá část je věnována Stifterovu chápání dějin, jeho představě ideálního středověkého panovníka a jeho vztahu k válce. Ve třetí části se zabývá vznikem románu Vítek. Stifter na díle pracoval velmi pečlivě, což dokazují jeho obsáhlé výpisky z historických pramenů, ale též úpravy a nespočetné korektury textu. Je zde k vidění i první vydání románu a některá další vydání např. v japonštině. Poslední část výstavy je umístěna v gotickém sklepení, kde je mediální audiovizuální koláž s tématem řešení politických konfliktů.

Martin Slaboch

Vítkův Hrádek, kolem roku 1835

11. konference archivářů ČR a genealogie

Dne 4.–6. května 2005 se uskutečnil v Chrudimi 11. ročník konference archivářů. Měl jsem tu možnost se zúčastnit této konference a dokonce jsem měl příležitost přednést příspěvek na téma Práce badatele v archivu. Konference se zúčastnilo 307 pracovníků archivů a stručný zápis z konference můžete nalézt na stránkách České archivní společnosti (www.cesarch.cz) v sekci Novinky z 2.6.2005.

Rád bych v tomto článku přiblížil jednak téma svého příspěvku, ale hlavně bych chtěl genealogickou obec (amatérskou i profesionální) seznámit s některými velice zajímavými příspěvky archivářů z celé republiky. Také bych chtěl vyzvat genealogy, aby nám zaslali svoje názory o fungování archivů (pozitivní i negativní).

Stručný obsah příspěvku Práce badatele v archivu

Ve svém příspěvku jsem se zaměřil na definici některých společných cílů badatelů a archivářů:

1. Snížit počet návštěv jednotlivého badatele na minimum, tj. aby co nejrychleji získal hledanou informaci
2. Využít čas v archivu co nejrozsáhleji, tj. bez zbytečného čekání

kání a pouze s těmi archivními materiály, které badatelé skutečně potřebují

3. Přesunout samotnou badatelskou práci mimo archiv, tedy na studium mimo archiv (typicky doma)

Využit efektivně čas v badatelných je mnohdy problém. Přitom právě efektivní využití času v archivech badatelem je klíčové pro to, aby badatel nemusel v archivu trávit více času, než je nezbytně potřeba. **Je evidentní, že pokud by se podařilo vyjít badatelům vstříc, aby získali více informací za vyměřený čas v badatelně, omezily by se (ale asi úplně nezmizely) pořadníky v některých oblastních archivech a omezila by se i četnost návštěv jednotlivých badatelů.**

Jaké jsou tedy hlavní překážky z pohledu badatelů?

- **Omezení počtu knih (archivních jednotek) pro bádání** – v některých archivech je omezen počet archivních jednotek (většinou 5) na den. Takové omezení je z pohledu badatele nesmyslné, protože např. badatel pátrající po určitých jménech příbuzné větve potřebuje i více matrik, než jen 5. V některých archivech se započítávají i např. indexy, což mnohým badatelům přijde nepochopitelné, index není nositel cílové informace. Dále např. některé matriky mají úzký časový rozsah, takže 5 jednotek pokryje sotva jednu generaci. Uvážíte-li

další omezení pro badatele při cestě do archivu (velká vzdálenost archivu, nutnost objednání i měsíce předem), pak badatel během takové návštěvy s omezením na 5 jednotek v polovině doby zjistí, že vyčerpal limit a má jet domů? Místo toho, aby získal co nejvíce informací a do archivu již kvůli těmto informacím nemusel jezdit a neblokoval místo dalším, tak musí plánovat další návštěvu.

- **Časové omezení vydávání knih** dlouho před koncem uzavřením badatelný – dva SOA končí vydávání v 13,30 h. Opět pro badatele, který přijel z daleka a chce využít čas maximálně do konce otvírací doby, je konec vydávání knih 2,5 hodiny před koncem nešťastné. Vede to akorát k tomu, že se snaží objednat pro jistotu co nejvíce knih, ale nakonec je třeba stejně nevyužije. Přitom by stačil konec vydávání 1 hodinu před koncem otevření. Půjčování by mohlo být také po dávkách X požadavků, které se archivářům sejdou průběžně a ne v přesně daný čas v celou hodinu. Chápu, že konec vydávání je dán mnohdy počtem archivářů a že jejich počet je obecně menší, než by bylo potřeba.
- **Dlouhé objednací doby do badatelný.** To je ale problém nevyhovujících prostor archivu a také výsledek jmenovaných omezení. S nevyhovujícími prostory se nedá v krátkém horizontu nic dělat,

to všichni chápou. Ale právě odstraněním uvedených omezení by se doba objednání dala zkrátit alespoň na přijatelnou úroveň.

Nerad bych byl negativní, proto bych rád zmínil i pozitivní věci, které se v archivech za poslední rok, dva pro badatele objevily:

- Především uvolnění fotografování digitálním fotoaparátem. I když povolení přišlo v různých archivech postupně a mělo/má několik omezení, přesto to zjednodušilo bádání většině lidem. To je velmi pozitivní krok, který může zlepšit i kvalitu získávaných informací.
- Díky nové legislativě se zrušil poplatek za půjčení matrik. Pokud vím, poplatek šel stejně do černé díry státního rozpočtu a archiv z něj neviděl ani korunu.
- Rekonstrukce badatelen (např. Litoměřice, Zámorsk) a zlepšení vybavení (Brno, M. Horákové). Je potěšitelné, že další rekonstrukce se připravují.

V příspěvku jsem také zmínil teoretickou možnost přefocení matrik místo na filmy na disková pole osobních počítačů. Touto cestou se ale žádný archiv vyjít nechystá, i když by investice do takového způsobu převodu nebyly vysoké.

Dále jsem reagoval na některé jiné příspěvky archivářů, kteří se zmiňovali

o badatelích poškozujících archiválie. Vyzval jsem archivářskou obec, aby s takovými pseudobadatelí jednali nekompromisně a umožnili jim např. přístup pouze na filmy nebo na zaplacené kopie.

V poslední části svého příspěvku jsem vyzval archiváře, aby komunikovali s badateli. Možnou cestou jsou občanská sdružení jako je právě ČGHSP nebo MGHSB. Jedině vzájemnou komunikací je možné dosáhnout větší spokojenosti na obou stranách – mezi archiváři i mezi badateli.

Další zajímavé příspěvky

Byl jsem přítomen na 2 ze 3 dnů konference. Zaujaly mne skoro všechny příspěvky, z nichž za nejzajímavější považuji:

1. Práva a povinnosti badatelů podle nové archivní legislativy (Vladimír Růžek)
2. Badatelna a ochrana archiválií (Vladimíra Hradecká)
3. Zkušenosti s poskytováním služeb v nizozemských archivech (Monika Sedláková, Jan Kahuda)

Díky ochotě autorů mohu předložit jejich příspěvky ve zkrácené verzi (tištno tučně) s mým doplněním poznámek k tématu.

1. Práva a povinnosti badatelů podle nové archivní legislativy

Příspěvek PhDr. Vladimíra Růžka (Archivní správa MV ČR) se zaměřil

na hlavní změny, které přináší nový zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a na něj navazující vyhlášku č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě.

Pro badatele je důležitá informace o badatelském řádu, protože stanovuje pravidla „badatelského režimu, jak jsou zapsána ve Vzorovém badatelském řádu, jenž je přílohou č. 3 k vyhlášce č. 645/2004 Sb. Badatelský řád je velmi důležitý dokument, neboť „Do archiválií uložených v archivech lze nahlížet jen na základě žádosti a za dodržení podmínek stanovených tímto zákonem a badatelským řádem archivu“ (§ 34 odst. 1 zákona). Dále je třeba připomenout, že badatelský řád vydá každý archiv na základě Vzorového badatelského řádu vydaného Ministerstvem vnitra a zveřejní jej trvale na veřejnosti přístupném místě a v informačních systémech s možností dálkového přístupu, neboli na internetu. Vzorem je text Vzorového badatelského řádu v tom smyslu, že archiv musí převzít jeho text do svého badatelského řádu bez textových změn, čili musí zachovat jeho základní text, jak praví § 16 odst. 2 vyhlášky č. 646, avšak archiv může tento základní text rozšířit o vlastní ustanovení, která vycházejí ze zvláštních podmínek archivu. Vždy však musí archiv upravit ustanovení čl. 2 odst. 4, které pojednává o lhůtách a množství předkládaných

archiválií tak, že doplní určité lhůty a množství archiválií, které je archiv schopen předkládat badatelům. Jde samozřejmě o závazek s právními důsledky, jehož rozsah je třeba nastavit podle reálných možností archivu. Každopádně by však mělo platit, že „Předkládá se vždy jen takové množství archiválií, jejichž počet a stav při vracení může zaměstnanec pověřený dozorem v badatelně bez obtíží zkontrolovat.“ Tato zásada, zakotvená do čl. 2 odst. 4 není novým ustanovením. Byla již takto formulována 10. dubna 1997...“.

Toto opatření včetně oné zásady byly zavedeny v minulosti hlavně z důvodu, aby nedocházelo ke krádežím archiválií v badatelkách. Proto je v některých SOA omezeno právo prohlížet pouze jednu archiválii najednou.

To, že krádeže nejsou pouhou fámou, „dokazuje výsledek „badatelských“ návštěv rafinovaného zloděje M.Z., který vinou nedbalé či přímo absentující kontroly v badatelkách několika archivů a vinou neuvěřitelně lehkomyšlného předkládání nekontrolovaného velkého množství archiválií a akceptace bezbřehého badatelského tématu „dějiny poštovníctví, telegrafu a telefonu atd.“ odcizil bez problémů nenávratně vzácné archiválie značné ceny a hodnotné prameny. Jakoby v roce 1997 neřádně v našich archivech dvojice „expertů“ Běták a Machala s podob-

ně stanoveným tématem tzv. bádání. A útechou nám jistě nebude fakt, že tentokrát hlavní tíhu škod nesou prokazatelně muzea též ztrátou materiálu archivní povahy. Kolík a jaké archiválie však dotyčný ukradl v archivech, kde mu bylo velkoryse předloženo množství nezkontrolovaného a nezpracovaného archivního materiálu, patrně se již nedovíme, protože tyto archivy mohly s „čistým“ svědomím nahlásit archivní správě, že žádné ztráty nezaznamenaly. Přičemž smutné je na tom právě zjištění, že veškerá rafinovanost tohoto zloděje by se vůbec neuplatnila, kdyby se v badatelkách dodržovala výše uvedená zásada. Ta je nyní zakotvena v nové archivní legislativě a bude muset být respektována jak badateli, tak archiváři. Lze ovšem očekávat ze strany badatelů nespokojenost v případě menšího množství předkládaných archiválií, ale mezi zabezpečením archiválií a pohodlím badatelů musí mít archiválie přednost. Je tedy zákonným způsobem definováno v obecném zájmu právo archivů určovat podmínky předkládání archiválií.“

Pro badatele je také v zákoně stanoven režim ověření badatele při vstupu do archivu: „Jde o postup zcela nový, který zavazuje jak badatele, tak dozor v badatelně. V čl. 1 odst. 2 a 3 je stanovena logická posloupnost těchto závazných úkonů: po vstupu

do badatelný se badatel zapíše v knize návštěv, vyplní badatelský list, prokáže svoji totožnost zaměstnanci pověřenému dozorem v badatelně a ten zkontroluje správnost údajů uvedených v badatelském listu. V novém badatelském řádu se dozoru v badatelně tato kontrola výslovně ukládá. Je to povinnost i právo archivu a povinnost badatele strpět tuto perlustraci v zájmu ověření jeho totožnosti a tedy i první kontaktní zkoušky jeho důvěryhodnosti.“ Každý rozumný badatel chápe smysl těchto kroků – ne všechny archivy ověřovaly totožnost badatelů, proto bylo nutné taková pravidla jasně specifikovat.

Ve stejném duchu je i další zmínované opatření: „... do archiválií vyžádaných badatelem může nahlížet současně jen jedna osoba, a to badatel, do jehož badatelského listu byly předloženy archiválie zapsány (čl. 2 odst. 3). Tímto opatřením se zpřehledňuje odpovědnost badatele za jemu svěřenou archiválii, jak z hlediska autorsko-právního při využívání informací z archiválií, tak z důvodu zamezení neoprávněného nahlížení a zneužití informací jiným badatelem a konečně je badatel chráněn před důsledky poškození jemu svěřené archiválie jiným badatelem. Výjimku ovšem tvoří povolení nahlížet do archiválií více osobám při výuce či při exkurzích.“

Pro mnoho badatelů je nejdůležitější změnou nového zákona uvolnění reprodukce archiválií: „Zásadní průlom zaznamenáváme v oblasti reprografie archiválií, neboť se povoluje badatelům, aby si pořizovali vlastním fotoaparátům pro osobní studijní potřebu snímky archiválií, a to prakticky v neomezeném množství. Dosaďovací směrnice č. 7 o využívání toto striktně zakazovala (§ 3 odst. 5). Toto nové právo je vázáno na „splnění stanovených podmínek“, které určuje archiv, jako např. zachování klidu v badatelně, neobtěžování badatelů a samozřejmě i nepoškození archiválií. Badatel je oprávněn požádat archiv o souhlas s použitím vlastního reprodukčního zařízení. Souhlas uděluje dozor v badatelně na základě badatelem vyplněné písemné žádosti – úředního formuláře, který se poté připojí k badatelskému listu.“ Je jasné, že takové uvolnění pořizování reprodukcí je vstřícný krok ke všem badatelům. Bude zajímavé sledovat, zda možnost přefocení archiválií omezí počty návštěv jednotlivých badatelů (ofotím si co potřebuji, pak studuji doma). Možná bude mít i nějaký negativní efekt – ten samozřejmě je už nyní v podobě neukázněných badatelů, kteří fotí hlučně a ve stoje. Zde je ale nutné počítat s dozorem badatelný, který by v takovém případě měla zakročit. Takový zákrok neznámá šikanování badatelů, ale naopak ohleduplnost k ostatním bádajícím.

Referující se poté zamýšlí: „Některým konzervativně naladěným archivářům se patrně nebude toto ustanovení líbit. Budou argumentovat, že archivy tak dávají svoje ideální archivní bohatství takřkajíc v pleni, mimo kontrolu archivu. Do značné míry mají pravdu, ale tyto kolegy chci navést na myšlenku, že tato situace tu již dávno je, a to od okamžiku, kdy je badatelům jako samozřejmost povolováno, že si mohou svépomocí pořizovat výpisy a opisy archiválií, případně požádat archiv o vyhotovení kopie archiválie fotografickou cestou. Od tohoto okamžiku badatel disponuje s výsledky svého výzkumu zcela podle svého uvážení a může je také postoupit jiné osobě. A to bez možnosti archivu do tohoto procesu zasahovat.“ S tím nelze než souhlasit. Ovšem upozorňuji, že možnost reprodukce pro osobní účely neznámá možnost volně publikovat bez svolení archivu. V souhlasu o použití vlastního reprodukčního zařízení badatel podepisuje: „Prohlašuji, že mnou pořízené reprodukce s pomocí vlastního reprodukčního zařízení budu využívat pouze pro svou vlastní studijní potřebu a nebudu je publikovat. Současně prohlašuji, že v případě zájmu o publikování mnou pořízených reprodukcí jsem povinen archivu zaplatit reprodukční poplatek podle Ceníku služeb poskytovaných archivem, popř. požádat archiv o jeho prominutí. Současně jsem si vědom nezbytnosti vyrovnání případných

autorských práv a práv souvisejících.“ To znamená, že například publikování přefocené matriky nebo gruntovní knihy na osobních webových stránkách badatele bez svolení archivu je porušením autorských práv a je právně vymahatelné!

2. Badatelna a ochrana archiválií

Příspěvek PhDr. Vladimíry Hradecké se zaměřuje na ochranu archiválií před badateli, jejichž cílem není studium, ale odcizení archiválií. Dále také badateli, kteří poškozují archiválie, ať už nevědomky nebo z ignorance.

„V nových nebo zrekonstruovaných budovách je samostatná badatelna, oddělená od depotní a někdy i od administrativní části budovy, vybavená kamerovým systémem s nahráváním již samozřejmostí.“

„Celosvětová zkušenost dnes velí – buďme maximálně ostražití, ne každý badatel přichází s čistými úmysly, drzost a vynalézavost některých zlodějů a „sběratelů“ nezná mezí. Minimální povinností každého zájemce o studium by měl být jeho podpis v knize návštěv a založení badatelského listu s řádně vyplněnými a zkontrolovanými údaji.

Nedávná zkušenost archivů i muzeí se společným „také badatelem“, vystupujícím pod čtyřmi jmény, z nichž tři byla převzata z kradených občanských průkazů, byla u nás

první svého druhu, ale v nějakých obměnách bohužel asi ne poslední. Vyplynulo z ní a z řady předchozích několik poučení.

Témata studia, která uváděl, byla velmi široká, i když ne nevěrohodná: historie poštovních známek, pošta a telegraf ve 2. polovině 19. století, politické osobnosti českých dějin 19. a 20. století, tělovýchova, Sokol a skaut v přelomových letech ČSR, příprava publikace o užití grafice apod. Namísto pečlivého studia obsahu dokumentů však často jen listoval, a to nikoliv pouze v pohledech či fotografiích. Ani to však, bohužel, řadu pracovníků archivů či muzeí nevarovalo. Někde jej však pečlivě hlídali, poněvadž se jim jeho pracovní postup tzv. nezdál. Nakonec byl díky spolupráci archivů a muzeí dopaden.“

„Je poměrně typické, že ke klasickým krádežím dochází často v menších a malých archivech či muzeích. Ve velkých by totiž měli vykonávat dohled současně nejméně dva pracovníci a badatel zde nikdy není sám. Je pod stálým dohledem služby, kamery a koneckonců i ostatních návštěvníků studovny. Malá badatelna, kde je badatel mnohdy sám s jedním pracovníkem, často vede ke snadnému navázání „přátelského“ kontaktu. Tím se otupí pozornost a ke zneužití chybí jen krůček. Ze zahraničí jsou známy případy, kdy se k takovému jednání propůjčili i kolegové

a vědečtí pracovníci, a nebylo to jen v malých badatelkách. Na jedné z archivních konferencí v Benešově jsem přednášela příspěvek mého tehdejšího ředitele B. Indry, kde některé zahraniční případy zmiňoval. Jsou natolik alarmující, že je stručně zopakují. V roce 1989 byl ve Spojených státech usvědčen a odsouzen na 11 let Charles M. Mount, autor několika vědeckých prací z dějin umění. Jako takový měl důvěru archivářů, kterou zneužil. Během několika let odcizil v Národním archivu ve Washingtonu a v Kongresové knihovně – kde jistě nejsou malé badatelny – velké množství archiválií, které vyřezával žiletkou ze svazků, vynášel z archivů a prodával v antikvariátech. Dopaden byl díky ostražitosti archiváře. Ještě více šokuje případ z německých archivů – zde své kolegy okrádal archivář, který si díky odborným znalostem získal spolu se svým komplicem takovou důvěru, že byl pouštěn i do depozitářů. Pak již postupovali klasicky – v tajné přihrádce aktovky vynášeli ukradené archiválie do zaparkovaného auta. Němečtí kolegové se dopustili hned několika téměř školáckých chyb – badatel by nikdy neměl být vpuštěn do depotních prostor a nikdy by neměl zůstat bez dohledu. Bohužel se často chyby tohoto druhu napravují až poté, co ke zneužití důvěry dojde.“

„Doplatili na ni i pracovníci jednoho z významných moravských ar-

chivů. Úkolem externího pracovníka Akademie věd bylo sepsat staré tisky, které jsou v tomto archivu uloženy. Archivní správa doporučila vyjít vstříc s tím, aby pracovníkovi byly tisky přinášeny do badatelny a bylo mu povoleno jich studovat denně větší množství. Poté však, co si obratně získal důvěru zaměstnanců, mu bylo umožněno vstupovat v doprovodu pracovníka archivu do depozitáře, posléze mu bylo vyčleněno místo přímo v depotech, kde již pracoval bez dozoru. Až po jeho odchodu bylo zjištěno, že staré tisky kradl a prodával v antikvariátech včetně zahraničních. Nakonec byl po určitých peripetiích zatčen, proběhl soud, o němž informoval i tisk, byl usvědčen a odsouzen k několika letům vězení.“

„Z uvedených příkladů vyplývá další z důležitých poznatků: pokud není archiv vybaven šatnou a uzamykatelnými skříňkami, kam si badatel odloží vše až na tužku, blok nebo volné papíry na poznámky, případně notebook a digitální aparát a je třeba, aby si osobní věci vzal do místnosti, v níž bude studovat, je to z hlediska ochrany velmi nebezpečné. Již zmiňovaný „badatel“ se čtyřmi jmény odnášel odcizené písemnosti zřejmě v kapse saka, mezi poznámkami, ale i v aktovce, kterou si v některých malých a nevybavených badatelkách nechával při ruce. Nápadné byly i jeho časté odchody na toaletu či kuračské pauzy, během nichž pravděpo-

dobně ukládal kradené věci do šatny nebo do svého zaparkovaného vozu – přesně jako zmiňovaní němečtí nenechavci.“

„Badateli by mělo být postupně předkládáno jen takové množství archiválií, respektive evidenčních jednotek, kolik jich jsou pracovníci studovny schopni zkontrolovat, a to jak před předložením tak zejména při převzetí. V pravomoci archivu je možnost přizpůsobit počet předkládaných jednotek svým specifickým podmínkám jak personálním tak prostorovým tak, aby ochrana archiválií byla co nejlépe zabezpečena. Domnívám se, že i zde je namístě opatrnost spojená s jistou vstřícností, je-li ovšem v našich silách. Povolím-li badateli studovat řádně zdůvodněné větší množství, pak musím mít zaručeno, že mu je nejen dokážu připravit, ale řádně zkontrolované od něj převzít. Poplašná žárovka v hlavě každého zkušeného pracovníka badatelny by se měla rozsvítit v okamžiku, požaduje-li badatel neúměrné množství archiválií, kdy je jasné, že je nedokáže podrobně prostudovat, pokud např. u map nebo plakátů nehledá něco zcela konkrétního. Zde je na místě maximální opatrnost – „badatel“ může sledovat úplně jiný cíl. V takovém případě je dobré poskytovat vždy jen jednu listinu nebo svazek snadno kontrolovatelných dopisů či jiných volných listů, účtů apod. Další až po jeho vrácení.

V 90. letech vzrušila odbornou veřejnost rafinovaná krádež Beethovenova rukopisu z fondu Rodinný archiv Chotků, který byl v té době uložen na malém pracovišti SOA Praha v Benešově. Dokument nedozírné ceny se spoluprací našich i německých orgánů a kulturních zařízení podařilo vrátit zpět. Jeho identifikace byla možná i proto, že byla vyhotovena fotokopie. Bohužel – nepravému badateli byl předložen originál. Zloděj dopaden a usvědčen nebyl, neboť v badatelských listech všech, kteří tento dokument studovali, bylo zaznamenáno jeho řádné vrácení.

Z této nešťastné příhody s dobrým koncem vyplývá další poučení – studijně silně frekventované a sběratelsky, nejen historicky cenné archiválie je vhodné předkládat ke studiu v kopiích. Nový archivní zákon tuto praxi už vlastně předjímá, i když bude zřejmě ještě dlouho trvat, než budeme moci hovořit o masivním nahrazování originálů kopiemi. Nemalou roli zde hraje i finanční stránka věci. Kopírování, mikrofilmování nebo digitalizace sice dokumenty šetří, stojí však peníze. Badatelnu je třeba vybavit čtecími přístroji a počítači, je také třeba mít na paměti, že někdo musí kopie at' už v jakékoliv podobě vytvořit, což klade nárok na pracovní sílu a z toho vyplývající tolik sledované mzdové prostředky. Je proto vhodné preventivně kopírovat ty archiválie, které

jsou badatelsky nejvyužívanější. Doporučovala bych zvážit dva hlavní aspekty – frekvenci využívání a stav dochování. Badatel pak již dostane jen výjimečně do ruky originál, čímž je zajištěna jeho ochrana jak před poškozením tak před odcizením.

Některé velké archivy v zahraničí řeší vybavení čtecími přístroji a počítači pro studijní účely tak, že badatelé mají k dispozici více studoven, zvláště pro originály, zvláště pro kopie. Toto řešení, doporučované ostatně i Mezinárodní archivní radou, chce však prostor a dostatečné množství kopií, aby se toto rozdělení badatelen vyplatilo. Je rovněž potřeba zaměstnat více osob pověřených dozorem.

Dostáváme se k dalšímu nebezpečí a tím je poškození studovaného materiálu. Může k němu docházet pouhým nešetrným zacházením, kdy je opět věci příslušného dozoru, aby dohlédl na neopatrného badatele. Horší případ je poškozování vědomé, at' už za účelem krádeže nebo z vandalismu.

Badatel by měl mít dostatečný prostor ke studiu, aby se nestalo, že jedním předmětem shodí nebo poškodí druhý, že nešetrně zavírá a otevírá knihu apod. Rovněž tak je třeba dohlédnout, aby archiválie nebyly používány jako podložka pod poznámkový blok nebo dokonce pod volné listy papíru. Velkým a častým nešvarem je vlhčení prstů při obra-

cení stránek, méně často se vyskytuje vpisování poznámek do archiválií, podtrhávání v nich nebo kopírování z nich průpisovým papírem. Pokyny pro řádné zacházení jsou součástí badatelského řádu, s nímž by měl mít každý zájemce o studium možnost se seznámit. Je vhodné vyvěsit na nápadné místo výtah některých jeho zvláště důležitých nařízení. Porušení podmínek zacházení se studovaným materiálem by mělo být trestáno od napomenutí až po vyloučení ze studia.“

„Dnes již jen málokdo používá klasických inkoustových plnicích per, což bývalo jedno z velkých nebezpečí poškození. Z tohoto důvodu bylo ve starších badatelských řádech povoleno užívat pouze obyčejnou tužku. Nebezpečné však může být i tzv. kulíčkové pero. I ono může mít poškozovací náplň a její obsah se může dostat na studovaný materiál, neukázněný badatel je však také schopen tímto perem vepsat do textu poznámku. Každý restaurátor papíru vám řekne, že odstranit tento druh poškození je velmi náročné ne-li nemožné.“

„Zatím jsem zde zmiňovala případy neopatrnosti případně určité ignorance badatele. Teď bych, když dovoluji, přistoupila k tomu závažnějšímu, k úmyslnému poškozování. Nejčastějším úmyslným poškozováním archiválií nebo starých tisků, které rovněž v archivech uchováváme, je vytrhávání nebo vyřezávání

celých stran nebo jejich částí. Důvody bývají různé, povětšinou zničené. Výsledek je však vždy stejný – dokument je mnohdy navždy poškozen. Za několik kusů ilustrací získá ten, kdo je odcizil za účelem prodeje sběratelům nebo antikvariátům, mnohdy více, než za celý tisk. Ten se totiž mnohdy dochoval ve více exemplářích, což snižuje jeho hodnotu jako celku. U archiválií jsou ohroženy také ty typy písemností, které obsahují vlastnoruční podpisy významných osob. Ohroženy tímto druhem odcizením spojeným s nevratným poškozením jsou však nejen staré tisky, vybavené mědiryty či dřevořezy, nebo – a to je pro jejich jedinečnost ještě horší – iluminované rukopisy.

U větších celků, respektive knih je odhalení tohoto druhu odcizení mnohdy dlouhodobou záležitostí. Zde se vyplatí zapojit do objevování takovýchto ničivých zásahů samy badatele. Chrání tím, že upozorní na poškozenou archiválii, ostatně i sami sebe.“

„Ve větších a velkých badatelárnách, kde se jejich návštěvníci vlastně i mezi sebou hlídají, je tento druh krádeží poškozením málo pravděpodobný. Malá studovna však skýtá pro „badatele“ tohoto druhu více možností, zase je však možné jej více hlídat. Je třeba si všimnout i neobvyklých zvuků, které vyřezávání či vytrhávání musí nutně způsobovat. Vedle žiletky, kterou lze asi nejlépe ukrýt, může být použito i žiletkového nože

na linoleum, břitvy apod. Cenným sběratelským artiklem jsou autografy významných osob – politiků, kulturních pracovníků apod. Právě u nich hrozí vyříznutí jedné strany nebo dokonce jen podpisu.“

„Snad se mi alespoň trochu povedlo na konkrétních případech ukázat, že přes všechny technické vymoženosti dnešní doby informačního boomu stojí na prvním místě lidský faktor, a to na obou stranách pomyslné čáry mezi archivářem a badatelem.“

Byli bychom velice rádi, aby se o žádném členovi ČGHSP nikdy nemuselo psát v takovém duchu. Archiválie jsou společným majetkem a našim dědictvím, proto nedovolme, aby je někteří rádoby badatelé poškozovali nebo dokonce zcizovali. Ochrana archiválií je samozřejmě povinností archivů, ale ne vždy je tato ochrana stoprocentní. Archivy jsou státní úřady, které bohužel neměly nikdy velký přísun státních financí a nejsou ani mediálně nebo voličsky zajímavé.

Doufáme, že v rámci ČGHSP dokážeme přispět alespoň osvětovou činností k lepší ochraně archiválií. Apelujeme, pokud se stanete svědky úmyslného poškození archiválie, neváhejte a upozorněte na tento případ.

3. Zkušenosti s poskytováním služeb v nizozemských archivech (Monika Sedláková, Jan Kahuda)

Příspěvek Mgr. Moniky Sedlákové (Národní archiv) a Jana Kahudy

(Národní archiv) se zaměřil na odbornou exkurzi v archivech v Nizozemském království. Navštívili Národní archiv v Haagu, Státní a komunální archiv v Utrechtu a Městský archiv v Amsterdamu. Z jejich referátu si dovoluji citovat pro genealogy zajímavé pasáže. Celý článek má být k dispozici na stránkách České archivní společnosti (www.cesarch.cz) koncem srpna.

„Holandské archivnictví vychází pochopitelně z jiných historických i společenských podmínek než archivnictví české. Archivnictví je v Nizozemí součástí rezortu Ministerstva školství, kultury a vědy. Samo ministerstvo má ovšem jen velmi omezenou pravomoc omezující se na formulování obecné koncepce rozvoje oboru. Síť státních archivů – Národní archiv v Haagu + 12 archivů v jednotlivých provinciích – tvoří tzv. říšskou archivní službu, která má vlastní rozpočet schvalovaný vládou. V čele říšské archivní služby stojí ředitel, jímž je ředitel Národního archivu. Ve značném předstihu oproti jiným zemím dochází také v nizozemském archivnictví k jevům souvisejícím s procesem sjednocování a globalizace Evropy, posilování pravomocí samosprávy a institucí soukromého charakteru. Konkrétně se to projevuje ve spojování státních a komunálních archivů do jedné instituce (zmíněný příklad v Utrechtu – Státní a komunální archiv) a vy-

tváření regionálních historických center, ve kterých úzce spolupracují a zároveň ztrácí část své suverenity archivy, knihovny, muzea a historická pracoviště (např. v Haagu, kde v jedné budově sídlí Národní archiv, Královská knihovna a Centrální úřad pro genealogii s charakterem nadace). Holandské státní archivy vykazují necelých 200 bkm archivního materiálu, o něž pečuje asi 350 odborných archivářů v plném pracovním úvazku a stejný počet odborných pracovníků v různých formách volných a neúplných úvazků. Je mezi nimi zastoupen i značný počet dobrovolníků vykonávajících svou práci bezplatně a dále také účastníků různých sociálních programů pro řešení nezaměstnanosti nebo pracovníků placených ze soukromých zdrojů. Obecně je povolání archiváře v Nizozemí velmi váženo a je o ně velký zájem. Ředitelé archivů jsou pak v řadě případů osobnosti se značným společenským vlivem a také politickou podporou.“

Připomínám, že Nizozemí má 15,9 miliónu obyvatel a skládá se z 12 územních celků – v řeči těchto čísel je Nizozemí s ČR porovnatelné. Odlišné je uspořádání archivů – v ČR existuje Odbor archivní správy Ministerstva vnitra jako hlavně metodický orgán. Jednotlivé Státní oblastní archivy zahrnující okresní archivy mají značnou autonomii. Dále existují městské archivy zřizované městy (např. Praha a Brno), které jsou financovány z jiných rozpoč-

tů a existuje i nespočet dalších archivů s různými zřizovateli. Jak je zmíněno na začátku – výchozí podmínky jsou značně rozdílné.

Jaké jsou možnosti badatelů v nizozemských archivech?

„Přístup k badatelům vychází obecně z názoru, že se jedná o občany království, kteří platí řádně daně a mají nárok na co nejlepší služby. Nizozemští archiváři si zakládají na hodnocení svých archivů jako příjemných a liberálních pracovišť, kde pracují ochotní lidé. Při výběru a školení personálu badatelen je kladen důraz nejen na odbornou kvalifikaci, ale i na psychologii, komunikaci, jazykové schopnosti a korektní vyjadřování. Možnosti bádání usnadňuje také téměř stoprocentní přístupnost svěřených fondů, která je ovšem umožněna tím, že jsou archiválie předávány původcem již zpracované a opatřené archivní pomocí, popř. je archivu uhrazena z rozpočtu původce částka, která je na zpřístupnění vynaložena. Ve všech navštívených archivech jsou archiválie předkládány do 30 minut. Rychlost při předkládání je umožněna mj. i vysokým počtem studijních reprodukcí archiválií, které mají badatelé k dispozici. Podle údajů z loňského roku je různou formou reprodukce (xerokopie, mikrofilmy, mikrofiše, digitalizované archiválie) zpřístupněno asi 82% nejfrekventovanějších fondů. Sbírkové reprodukcí jsou

uloženy ve speciálních studovnách a slouží většinou badatelům k volnému výběru. Relativně příznivá je i otevírací doba badatelen. Studovna Národního archivu je například otevřena od středy do pátku od 9–17 hodin, v úterý od 9–21 hodin a v sobotu od 9–13 hodin, v pondělí je archiv, obdobně jako nizozemské knihovny, veřejnosti uzavřen.“ Aby se archivy ČR přiblížily tomuto stavu, jsou nutné hlavně peněžní prostředky a kvalifikovaní archiváři. Peníze na vyšší počet archivářů, peníze na informační systémy, peníze na vhodné prostory.

„Při první návštěvě archivu je badatel automaticky vybaven tzv. úvodním balíčkem obsahujícím badatelský řád, informaci o otevírací době archivu a přehled fondů. Dále je mu vydána identifikační magnetická karta, která má platnost 5 let. Tuto kartu může badatel použít ve všech nizozemských státních archívech a městských archívech v Amsterdamu, Rotterdamu a Haagu. Karta slouží ke vstupu do budovy archivu, objednávání a rezervaci archiválií, objednávání reprodukcí, v některých archívech pak rovněž jako průkazka ke vstupu do jídelny. Karta je vydávána zdarma, při ztrátě musí badatel uhradit částku 7 EUR. Veškeré objednávání archiválií probíhá elektronicky, a to buď na terminálech v badatelně, častěji však prostřednictvím internetu. Na internetových stránkách je k dispozici databáze archivních fondů umožňující vyhledávání podle

různých kritérií – názvu fondu, tématu, klíčového slova apod. Popis fondů v podstatě odpovídá internetové verzi naší PEVy, jen s poněkud podrobnější informací o obsahu fondu. Na webových stránkách jsou postupně zpřístupňovány rovněž archivní pomůcky – Národní archiv má v současné době na internetu vyvěšeno asi 80 klasických inventářů, 12 speciálních databází a další již přímo digitalizované archiválie. Samostatnou skupinu tvoří digitalizované fotografie, zejména dokumentárního charakteru. Na internetových stránkách Národního archivu tak najdeme také zvláštní databázi obsahující podle uvedených údajů více než 500 tis. fotografií. Přístup do databáze podléhá zvláštní registraci a je částečně placený. Obdobně Městský archiv v Amsterdamu poskytuje na svých stránkách 150 tis. starých fotografií města, jejichž reprodukční poplatky představují nemalý příjem do archivního rozpočtu. Poplatky za reprodukční práva jsou relativně vysoké oproti poplatkům za vlastní reprodukci archiválií. Podle platného ceníku je v Národním archivu vybrán za kopii formátu A4 poplatek 30 centů, pokud je předlohou originální archiválie, u kopií archiválií a literatury se platí za stránku 10 centů. Poměrně vysoké poplatky jsou placeny za písemné rešerše, a to za každou započatou půlhodinu 24.50 EUR. Není rozlišována náročnost rešerše, cena je tak stanovena pouze na základě vynaložené doby na práci.“

Nizozemci pokročili v digitalizaci archiválií, kde „Národní archiv v současné době zpracovává zejména projekty digitalizace historických plánů vládních budov, historického atlasu Nizozemí a některých písemností Východoindické společnosti, Městský archiv pak digitalizaci matrik z let 1716–1811.“ Digitalizace probíhá i v ČR. Mezi archivy je to například AHMP, v NA se digitalizují indikační skicy. Nejznámějším medializovaným projektem je digitalizace vzácných tisků v Národní knihovně.

Pro české genealogy je zajímavé postavení genealogie: „Tato oblast má v Nizozemí zcela mimořádné postavení a je obecně považována za velice důležitou. Právě v této oblasti dochází k účinné spolupráci mezi archivy a soukromými iniciativami. Nejvýznamnějším počinem je existence tzv. Centrálního úřadu pro genealogii, který sídlí přímo v budově Národního archivu v Haagu. Úřad má charakter polosoukromé nadace, která vykonává určitý úsek státní správy tím, že spravuje originální civilní evidence obyvatelstva od roku 1811, v nichž její pracovníci vykonávají nahlédací agendu. Úřad shromažďuje také další materiály včetně osobních a rodinných archivů, sbírek výstřížků (na jejich tvorbě se podílejí stovky dobrovolníků) a rozsáhlou knihovnu z oborů genealogie a heraldiky. Výsledkem vzájemné spolupráce je i projekt Genlias probíhající od roku 1998, jehož cílem je zpřístupnit

na internetu cca 3,5 mil. matričních zápisů z let 1811–1920.“

Nizozemské archivnictví dosáhlo díky své tradici, vážnosti a způsobům financování velké úrovně a širě služeb. Možná českým badatelům stav nizozemského archivnictví připadá jako utopická vize. Je nutné si ale uvědomit, že české archivnictví za posledních 15 let prochází velkými změnami, které se v Nizozemí děly desítky let ve svobodné společnosti za velkého zájmu veřejnosti. Osobně věřím, že za dalších 15 let se nizozemskému modelu alespoň přiblížíme, v některých aspektech se dostaneme na stejnou úroveň. Samozřejmě je to také o penězích, ale stejně podstatnou část tvoří také zapojení dobrovolníků a soukromých iniciativ v archivnictví. To v takovém rozsahu v ČR prakticky neznáme. Možná to také hovoří o podmínkách a principech spolupráce občan-archív, které jsou v ČR absolutně jinak nastaveny.

Tolik zajímavé příspěvky, kterých bylo samozřejmě více. Snažil jsem se vybrat ty, o kterých jsem si myslel, že budou pro genealogické badatele zajímavé.

A na závěr, aby nezůstalo jen u slov o tom, jak je potřebné komunikovat. Rád bych vyzval všechny badatele, kteří chodí do badatelen (ať už oblastních nebo okresních) a potýkají se s problémy, které by se daly řešit, pošlete své postřehy na adresu ČGHSP (poštovní adresa nebo email jsou uvedeny v tiráži). Pokud bude více poznámek

k jednomu tématu, požádáme o vyjádření zodpovědné osoby a reakci zveřejníme. Možná tím přispějeme k vyjasnění různých situací a problémů v archivech. A co je neméně důležité, pokud jste narazili v archivech na pozitivní změny, příjemné a ochotné archivaře, zapomenuté nebo nově zpřístupněné archiválie, neváhejte se o to stejně tak podělit s ostatními badateli na stránkách GHL.

Tomáš Krůta

Průvodcem po stránkách významného českého heraldického periodika – Heraldických ročenek – je devátý sešit edice Pramínek z pražské redakce časopisu Rodopisná revue.

Úvodní část této příručky předkládá podrobné obsahy jednotlivých svazků ročenek, vydávaných Heraldickou společností v Praze. Druhá část soupisu obsahuje celkem 538 záznamů ve složení: jméno a příjmení autora, název práce, číslo stránky a letopočet příslušného vydání ročenky, kde článek, studii, recenzi či drobnou zprávu najdete. Prakticky jde o klíč k brance, za kterou odpočívá – mnohde dosud nerušeně – obdivuhodné množství heraldických informací z Čech, zahraničí i zámoří se samozřejmým vědeckým přesahem do genealogie, faleristiky, vexilologie, sfragistiky, diplomatiky a dalších pomocných věd historických.

Modrá obálka sešitu nese heraldický motiv v grafice od Adolfa F. J. Karlovského (1922–1995), hrdiny pražského povstání 1945 vyznamenaného Čs. válečným křížem.

Heraldické ročenky 1974–2004. Soupis článků, studií a zpráv, rejstřík autorů.

22 s., A 4, edice Pramínek sv. 9, Praha 2005. ISBN 80-239-5107-6

Miloslav Trnka

V drobné publikaci prachatického člena ČGHSP se nyní dočkalo své premiéry osm nových rejstříků příjmení k soupisům osadníků Prachaticka, uložených v tamním archivu. Rejstříky představují celkem 1884 českých a německých příjmení z let 1775–1865, zaznamenaných v seznamech osadníků z farních obvodů Lažiště, Husinec, Dub, Němčice, Ktiš, Zbytiny, Křišťanov a Pěkná. Příručka navazuje na první část autorova projektu (vyd. 2003), která obsahovala 1589 příjmení obyvatelstva ze šesti farností prachatického vikariátu z let 1807–1874. Byly to Prachatice, Vlachovo Březí, Lhenice, Vitějovice, Chroboly a Frantoly.

V okresních archivech uložené soupisy osadníků obývajících vymezené území v přesně datované době jsou v rodopisu nejčastěji využívaným archivním pramenem hned po mat-

rikách a gruntovních knihách. Mají vysokou vypovídací schopnost, protože obsahují čísla domů či jejich místní názvy, jméno, příjmení a profesi každého hospodáře (přednosta domácnosti) a u jmen jeho rodinných příslušníků pak poměr k němu (syn, dcera, tovaryš aj.) U všech je uveden také věk počtem let nebo celým datem narození a další cenné doplňující údaje.

Každému z rejstříků v obou příručkách Dr. J. A. Magera předchází autorův úvod do správních dějin farnosti a přesný popis excerpovaných pramenů – soupisů, uchovávaných v bezpečí Státního okresního archivu v Prachaticích. Pro mnohé rodopisné badatele může případný nálezný hledaného příjmení v této příručce znamenat nový podnět a směr v dalším pátrání.

Jan Antonín Mager, Rejstříky ke jmennému fondu v soupisech osadníků římsko-katolických farností Prachaticka XVIII. a XIX. století, druhá část. 12 s., A 4, plánek farních obvodů. Edice Pramínek sv. 8, Praha 2005. ISBN 80-239-5106-8

Miloslav Trnka

Do fondu knihovny ČGHSP nedávno přibyla další publikace. V ní se jemně usmívá na badatele a příznivce sfragistiky jedna z nejzajímavějších tváří krajiny Pelhřimovska, kde nám předchází generace zanechaly stovky památek. Je to

práce Dr. M. Kvášové o městských pečetích v kraji, kterou vydalo Muzeum Vysočiny Pelhřimov.

Každé z patnácti městských aglomerací regionu tu autorka věnovala samostatnou kapitolu se stručným exkursem do správních dějin místa, vč. uvedení první písemné zmínky o něm, přehledu držitelů a s podrobným popisem a fotografiemi jednotlivých pečeti nebo zachovaných typářů (*Božejov, Černovice, Červená Řečice, Horní Cerekev, Hořepník, Humpolec, Kamenice nad Lipou, Lukavec, Nová Cerekev, Nový Rychnov, Pacov, Pelhřimov, Počátky, Senožaty, Žirovnice*). Publikaci uzavírá přehled sedmačtyřiceti dochovaných pečeti měst a městeček Pelhřimovska, soupis dochovaných městských typářů (22), rejstříky jmenů a místní, soupis pramenů a literatury k danému tématu a poděkování autorky za spolupráci archivářům SOkA v Pelhřimově i sponzorům knižního vydání.

Miroslava Kvášová, Pečeti a typáře městských obcí okresu Pelhřimov

80 s., váz., 50 foto, ilustrace v textu (V. Jansa, A. Liebscher, K. Liebscher), bar. příloha. Pelhřimov 2004, ISBN 80-903488-0-7

Miloslav Trnka

Habent sua fata libelli, aneb pozvánka do knihovny Jednou ze šípkových Růženek očekávajících své prince v librării naší

Společnosti je také badatelská práce „Moji svobodníci“. Napsal ji Doc. MUDr. Jaroslav Černý CSc., emeritní člen redakční rady Genealogických a heraldických listů. Do privátního výtisku sedmdesátistránkového spisu, který nám věnoval, můžete nahlédnout hned po prázdninách.

Dílko je sice zaměřeno na rody Holubů a Maršíků z Mladovožicka (pocházela z nich autorova prababička Eva Klásková z Horní Světlé – fara Zhoř), za cennější zde považují pěkný celkový náhled do historie svobodnictví v našich zemích zahrnující léta 1627–1850 a autorův návod k orientaci v základním pramenu studia – Knihách svobodnických (Libri libertinorum, 133 ks v NA Praha).

Badatelům se zájmem o region Mladovožicka mohu hned prozradit, že svého nejstaršího doložitelného svobodníka dopátral Dr. Černý jak ve zповědním seznamu pro ves Horní Světlou z r. 1659, tak i v Knihách svobodnických u zápisu závěti pořízené roku 1689. Byl jím Jan Dolejší alias Holub, jak potvrdily i další srovnávací archivní prameny. Rodopisnou práci Moji svobodníci zdobí hlavně autorova péče v prepisech soudobých dokumentů (trhových a satebních smluv, posledních pořízení). V příloze jsou mapky kraje, dvě tabulky rozrodů, přehled svobodníků z Horní Světlé a odkazy na využití prameny i související literaturu. MUDr. Černý teď bydlí v Žatci, ale váže se k němu nejedna pražská kni-

hovnická příhoda. Třeba ta o pasti na rodopisce:

Na podzim roku 1994 dostala naše ČGHSP v Sudoměřské 39 Praha 3 od restituenta domu výpověď z užívaných „prostor“ (5x3 m půjčovna, 1x1 m přístěnek s vaříčem). Kancelář tehdy společnost neměla, korespondence členstva byla směřována do bytu tehdejšího předsedy a správní výbor občas skromně sedával na židlích Svazu bojovníků za svobodu v sousední klubovně.

Nový majitel domu, zahalen v cudné anonymitě, nikdo ho nikdy neviděl, bez varování zahájil stavební úpravy objektu. A tak následující knihovni podvečer na nás čekalo nemilé překvapení – díra uprostřed výpůjčního prostoru. Metr v průměru, jak po doktoru Faustovi. Bohužel ne ve stropě, nýbrž v betonové podlaze.

Ze zadumání nad nečekaným průhledem na uhlí do sklepa mně tenkrát vyrušili první příchozí čtenáři. Dva z nich – právě výše zmíněný Jaroslav Černý a Jiří Církil jeho hauptkamarád – otvor ihned genealogicky vyhodnotili jako „Matka jistá – otec nikoliv“ a nanosili ze dvora lešenářské podlažky včetně nalezeného kladiva a dubových klínků k rozeprání. Za Jaroslava zdravotního dozoru nad dámskou polovinou přítomného čtenářstva pak filmový scénárista Jiří Církil podlahu hbitě a důmyslně překryl s poučením, že na Barrandově to patří k běžné rutině. Pád rodopisců do propasti byl šťastně a definitivně zažehnán.

Po prožitých šesti porevolučních stěhováních naší knihovny jsem byl nesmírně rád, když konečně před osmi lety spočinula ve Stodůlkách. Není marné (zde rád užíji úsloví pí Blanky Čádové) že „sedí na hroudě“. Výsledkem je, že od té doby se knižní fond utěšeně rozrůstá nejen díky darům publikací a rodových kronik od členů Společnosti, ale i prozíravé nákupní a výměnné strategii Správního výboru.

Dnešního návštěvníka útulného prostoru ve Fantově 28 tak ani ve snu nenapadne, že by knihy nebyly systematicky rozříděny a neexistoval katalog, nebo Průvodce knižním fondem v tištěné či internetové podobě, který je pravidelně doplňován informacemi o novém přírůstku. Vždy tomu tak nebylo. Čas pastí na rodopisce zatím ještě nemává z velké dálky, ale vzpomínka na něj nám prosvítá už jen z pomyslné kapitoly s názvem Habent sua fata libelli (Knihy mají své osudy).

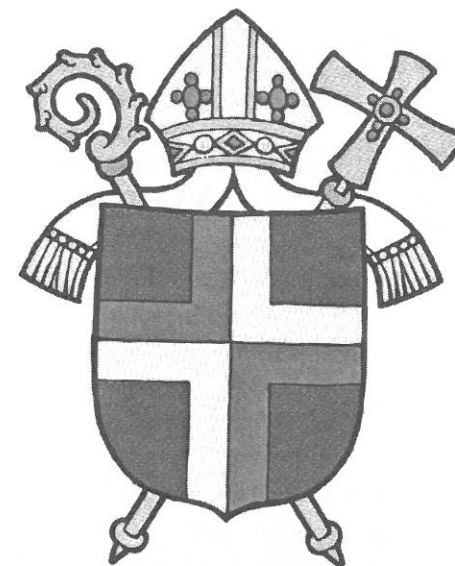
Miloslav Trnka

350 let litoměřické diecéze

V červenci 2005 si litoměřická diecéze připomněla 350. výročí založení. Litoměřické biskupství, třetí nejstarší

v České republice, bylo založeno bulou papeže Alexandra VII. dne 3. července 1655. Litoměřická diecéze se rozkládá na 9 380 km² a žije v ní 1 335 000 obyvatel, z nich se k římskokatolické církvi hlásí 162 000 osob. Rozdělena je na 10 vikariátů a 437 farností.

Znak litoměřického biskupství
(autor Zdirad Čech)

U příležitosti tohoto výročí byla vydána reprezentativní publikace dějin biskupství v Litoměřicích. Kniha je členěna podle období jednotlivých biskupů, od prvního Maxmiliána Rudolfa Schleinitze až po současného devatenáctého biskupa Pavla Posáda. Znaky biskupů nakreslil pro knihu Stanislav Kasík, znak biskupa Pavla Posáda Jiří Lauda a znak litoměřického biskupství Zdirad Čech.

Jaroslav Macek, *Biskupství litoměřické. Karmelitánské nakladatelství 2005, 168 stran. Cena 399 Kč.*

Martin Slaboch

Knižní novinka z jižních Čech Prachatický vikariát 1676 – 1750. Vybrané otázky církevní správy

Autorka: PhDr. Pavla Stuchlá Ph.D., vydala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2004, do knižní distribuce uvolněno 20. dubna 2005. Publikace má 272 s., 10 vyobrazení v textu, přílohy: Přehled vikářů a administrátorů vikariátu, Počty duší v jednotlivých farnostech, Přehled patronátů kostelů v letech 1676 a 1750, Mapa netolického vikariátu z r. 1782, Mapa zasvěcení kostelů a významnějších kaplí, 28 stránek přehledu pramenů a literatury. ISBN 80-7308-082-6.

Regionálními církevními dějinami doby pobělohorské se autorka (od roku 1997 odborná pracovnice Městského muzea a galerie ve Bosňanech) zabývá již od svých studií na FF UK v Praze. Zkoumaná oblast zahrnuje téměř celé území býv. okresu Prachatic a Vodňansko. Ve své diplomové práci pod názvem „Katolická duchovní správa na Prácheňsku na přelomu

17. a 18. století, vikariát netolicko-prachatický“ (1996) již zpracovala pro studované území příslušné svazky tzv. farářských relací z let 1676–77 a 1700 a rovněž duchovenské fáse tereziánského katastru z roku 1713, doplněné o některé další prameny z fondu Archivu pražského arcibiskupství I., uložené v Národním archivu v Praze.

Pro disertační práci v rámci kombinovaného postgraduálního studia na Ústavu českých dějin pražské filozofické fakulty autorka rozšířila základnu využívaných pramenů ještě o materiály archivních fondů nejnižších složek církevní správy (farní a vikariátní) a o fondy správy světské, zejména městské a patrimoniální. Při práci s dalšími prameny, jejíž výsledky byly průběžně publikovány především v regionálních odborných časopisech a sbornících, došlo k novému vymezení okruhů výzkumu. Předkládaná výsledná práce obsahuje kapitoly: Vikariát – jeho členění a obyvatelstvo, Hmotné zajištění beneficí, Patronát, Kostely – jejich majetek a vybavení, Formace laiků. Disertační práce byla obhájena v prosinci 2003 a její publikování doporučeno oborovou komisí. Letošní knižní vydání realizovalo oddělení edice FF UK v Praze, které je zároveň distributorem této nové publikace.

Kontakt: edice@ff.cuni.cz

(Z internetových stránek časopisu Rodopisná revue)

Výstava Soubor nejstarších listin Klášteřa premonstrátů v Teplé

Ve dnech 18.–21.8.2005 proběhla v Klášteře Teplá ojedinělá výstava 66 nejstarších archiválií klášteřa založeného blahoslaveným Hroznatou. Vystavena byla například Hroznatova závěť z roku 1197 a známá „Hroznatova mísa“ (cca 1200). Podle pověsti používal Hroznata tuto mísu k výplatě mezd při budování klášteřa v Teplé. Každý večer ji prý naplnil mincemi a každý pracovník si z ní mohl vzít, kolik si za ten den podle svého uvážení zasloužil. Nikdo si nebral více.

Hroznata je prvním doloženým českým velmožem, který vydal svým jménem listinu. Hroznatovu rodu se věnoval současný tepelský knihovník Milan Hlinomaz, Blahoslavený Hroznata Tepelský. Přehled stavu současných znalostí o jeho životě. Znak trojího paroží a rody hlásící se k Hroznatovcům (Časopis Na Hroznatově míse 4/2002) a Josef Žemlička, Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského (Západočeský historický sborník 4, 1998) a také Petr Kubín ve své knize Blahoslavený Hroznata (Praha 2000).

Dne 11. září 2004 byl v opatském kostele Zvěstování Páně v Teplé zahájen proces kanonizace blahoslaveného Hroznaty, laického člena premonstrátského řádu, zakladatele klášteřa v Teplé a patrona plzeňské diecéze.

Pozvánka na výstavu nejstarších listin klášteřa v Teplé

Kláster premonstrátů Teplá byl založen mezi léty 1193 až 1197 českým dvořanem Hroznatou Tepelským z Ovence na Litoměřicku (* před rokem 1170). Ten sem uvedl z pražského Strahova řeholníky řádu premonstrátů, založeného v údolí Premontre nedaleko francouzského města Couci s roku 1120 magdeburským biskupem, sv. Norbertem z Xanten. Velmož obdržel toto území kolem tržní osady Teplá od panovníka ke kolonizaci a zabezpečení západní hranice českého státu. Zakládací listina z března roku 1197 je cenným dokladem prvního českého soukromého šlechtického zlistinění.

Hroznata, syn pravděpodobně přemyslovského levobočka Sezemy a jeho manželky Dobrosłavy Černínové, byl scestovalý šlechtic, který se zúčastnil 3. křížové výpravy, ale po jejím rozchodu u Říma založil s povolením papežů Celestina III. a Innocence III. mužský premonstrátský klášter Teplou a po roce 1202 jeho ženský protějšek v nedalekém Chotěšově.

Po smrti syna a manželky vstoupil Hroznata do řádu a stal se správcem klášterního majetku, který mu věnoval. V této funkci byl v květnu 1217 zajat chebskými rytíři, kteří byli nepřátelé kláštera. Jelikož nesložil požadované výkupné, byl ve vězení umořen hladu dne 14. července téhož roku. Klášter jeho tělo vykoupil a pohřbil v klášterním kostele před hlavním oltářem, jak bývalo pro zakladatele obvyklé. Hroznatův kamenný sarkofág dodnes svědčí o honosnosti jeho pohřbu a stal se patronem uvězněných. Po Hroznatově smrti se vyvinula k jeho osobnosti zbožná úcta jako k mučedníku pro spravedlnost. Jejím vyvrcholením bylo prohlášení světce blahoslaveným roku 1897 a o sto let později patronem plzeňské diecéze. Dnes jsou jeho ostatky uloženy v kapli vlastního patrocina a ve výroční den jeho smrti do kláštera putují političtí vězňové z období nacismu a komunismu.

Martin Slaboch

Klášterní kostel Zvěstování Páně v Teplé

Výstava Návrat ke kořenům

Ve spolupráci s Československou genealogickou společností v Minnesotě uspořádá na podzim letošního roku Národní archiv výstavu s genealogickou tematikou nazvanou Návrat ke kořenům. Výstava bude slavnostně zahájena v budově Národního archivu na Chodovci dne 23. září 2005, kdy proběhne zároveň genealogická konference Den v archivu za účasti genealogů z USA. Výstava bude pak otevřena až do 6. listopadu 2005, denně kromě pondělí od 10 do 17.30 hodin.

Výstava je koncipována ve třech částech, které doplní část úvodní. V úvodní části bude představena genealogie jako pomocná věda historická a první genealogické práce na našem území (Paprocký, Balbín apod.). V první části výstavy pak budou představeny prameny k různým fázím životního cyklu (narození, dětství, vzdělávání, sňatek, rodina, výkon povolání, majetek, činnost ve spolcích, úmrtí). Ve druhé části budou představeny osudy oživlé v genealogických studiích potomků včetně sekundárních pramenů a dále příklady genealogií v USA žijících rodin českého původu (rodiny Aksamit, Pavelka). Poslední část pak bude věnována vzdělávání v oblasti genealogie, genealogickým společnostem a příručkám.

Výstava bude doplněna tištěným katalogem.

Jan Kahuda

Prachatické muzeum

vás zve

25. 10. 2005 v 17 hodin

na podzimní podvečer s tématem

Matriky a nejen ony, jako pramen občanské genealogie.

Přednáší MUDr. Jan Antonín Mager.

Prachatické muzeum

Velké náměstí 13 • 383 01 Prachatice

e-mail: muzeum@a-contact.cz

INZERCE

Koupím biografické slovníky (případně vyměním za jinou odbornou literaturu):

- Prokop Toman, Nový slovník čs. výtvarných umělců, 2 díly, Praha 1947
- Tomanové, Dodatky ke slovníku čs. výtvarných umělců, Praha 1955
- Čs. hudební slovník osob a institucí, 2 díly, Praha 1963 a 1965
- L. Skála, Naši předchůdci. Biografický slovník českého zemědělství a venkova, 1993

Miloslav Trnka, Suchý Vršek 2099, 158 00 Praha 58, tel. 251 623 667, e-mail: trnkas@volny.cz

Mírkové ze Solopisk. Historie jednoho poutivého, českého rodu drobných šlechticů z Kolínska, kteří se svou pílí a rozvahou domohli jistých statků a za své češství pak po Bílé Hoře těžce zaplatili. Napsal Bedřich Šindler s přihlédnutím ke staršímu dílu B. Bernaua. K vydání připravil, úvodem, rodokmeny, třetí kapitolou o konci rodu, doplňky a opravami opatřil Jiří Hás. Vydalo v edici Střípky minulosti nakladatelství ONYX v roce 2005. Cena 135 Kč.

Zakoupit lze v knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34 v Praze) a U Džoudyho (stanice I. P. Pavlova), nebo přímo v nakladatelství ONYX, Sázavská 4, 120 00 Praha 2. Knihu je možno zaslat i na dobírku.

HLEDÁ SE...

Hledám genealogické informace o členech rodu Kokaisl, Kokeisl apod. Mám zpracovanou větev z matriky Kdyně od 17. století a vedlejší větve z 19. století. Petr Kokaisl, Prapořiště 11, 345 06 Kdyně. Telefon 608 366 728, e-mail: kokaisl@post.cz, fax +1-775-2012870.

Úřední hodiny v místnosti Společnosti:

každé pondělí od 15,00 do 17,00 hodin (kromě měsíců července a srpna).

Knihovna v místnosti Společnosti:

každé první úterý v měsíci od 17,15 do 19,00 hodin (kromě měsíců července a srpna).

Autoři tohoto čísla:

† PhDr. Jaroslav Honc (práce otištěna se svolením

PhDr. Ing. Jaroslavy Honcové CSc., Dykova 23, 120 00 Praha 2)

PhDr. Jan Podhola, Amforová 1901/12, 155 00 Praha 13

Antonín Los, Cvrčovice 136, 273 41 Brandýsek

Genealogické a heraldické listy, ročník XXV., číslo 2/2005

Pro své členy vydává

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

Fantova 1784, Praha 5, 155 00, tel.: 251 613 490

<http://www.genealogie.cz>

e-mail: cghsp@email.cz

Bankovní spojení: 108696177/0300 (ČSOB), 122991359/0800 (ČS)

Odběr časopisu je vázán na zaplacení členského příspěvku.

Za původnost a obsah článků ručí autoři.

Připravuje Redakční rada ve složení:

Vedoucí redaktor: Ing. Mgr. Martin Slaboch

PhDr. Jaroslava Honcová CSc., PhDr. Vladimíra Hradecká, Mgr. Jan Kahuda a Jan Oulík

Jazykové korektury: PhDr. Jan Podhola

Uzávěrka: srpen 2005 – dáno do tisku v říjnu 2005 – Počet výtisků: 900

ISSN 1212-9631

Grafická úprava a tisk: Tiskárna Gemmapress, spol. s r. o., Kubrova 27, 252 16 Nučice
Časopis je evidován u Ministerstva kultury České republiky pod číslem MK ČR E 15 903.